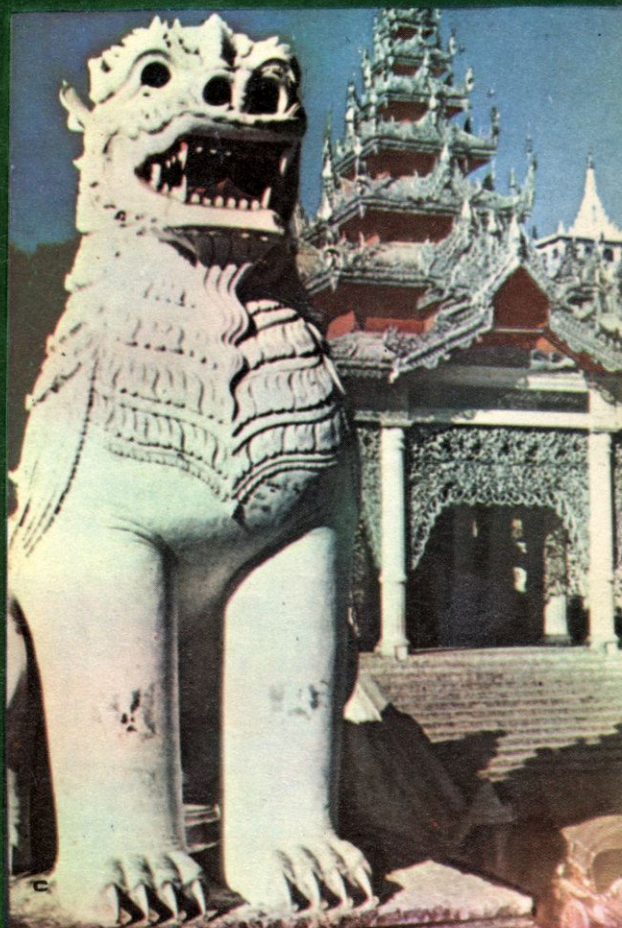

magazin istoric

ANUL XX NR. 3 (228) MARTIE 1986

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XX
Nr. 3 (228)
martie 1986

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

GLORIOASA ANIVERSARE A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

● Rădăcini istorice: <i>N. Copoiu</i>	2
● Tradiții ale alianței muncitorești-țărănești. Breslele muncitorilor de pământ: <i>M. Ștefan</i>	2
Constantin Brîncoveanu—Dimitrie Cantemir: rivalitate sau colaborare?: <i>Ion-Radu Mircea</i>	9
George Coșbuc — „o părticică de suflet în sufletul cel mare al Academiei“: <i>Lucian Valea</i>	13
Sucevița și Galata — un testament și un act de naștere artistică: <i>Scarlat Porcescu</i>	17
1867-1918. Dualismul austro-ungar — o nefastă experiență a trecutului: <i>Mircea Mușat</i>	20
Meșteri de frumos ai Țării Românești: <i>Constantin C. Bălan</i>	24
Viena — 1934. Lucian Blaga — diplomat (II): <i>Constantin I. Turcu</i>	27
Pe urmele strămoșilor (IX): <i>Ion Popescu-Pupuri</i>	
Răstălmăciri și falsificări ale istoriei: <i>Ștefan Pascu</i>	33
Pastile pentru istoria românilor: <i>Keith Hitchins</i>	41
În București, acum 50 ani	54
Istorie și prezent la Borsec-Băi: <i>Vasile Smărdănescu</i>	59
● Povestea unei legitimații: <i>S. Skriabin...</i> 43 ● Pentru învinși, războiul continuă: <i>Tin Hla Thaw...</i> 45 ● Cursa spre Roma (II): <i>Dan Kurzman...</i> 49	
● Cărți sosite la redacție... 42 ● Concursul Magazin istoric, ediția 1986... 61 ● Poșta Magazin istoric... 63	

COPERTELE NOASTRE

① ④ Mărturii ale străvechii culturi și civilizații din Birmania: a) pictură din secolul XVIII, înfățișându-l pe Nimi, un prinț legendar; b) construcție din sec. XII, remarcabilă prin stilul arhitectonic. Detaliu; c) statuia așa-numită „păzitorul colinei”, situată în fața uciei din numeroasele pagode din Mandalay — capitala țării pînă în 1886; d) placă de ceramică emailată ce împodobește templul Ananda, datînd din sec. XII; e) obelisc ridicat un veac mai tîrziu; f) reprezentare teatrală clasică, tablou din veacul XVIII (Pentru învinși, războiul continuă, p. 45)

② Despina doamna oferind domnitorului Neagoe Basarab daruri pentru construirea ctitoriei de la Curtea de Argeș — ce va deveni monument reprezentativ al arhitecturii medievale românești, realizat prin „meșteșugul cel scump” al artiștilor din veacul XVI. Pictură anonimă din sec. XIX (Meșteri de frumos ai Țării Românești, p. 24)

③ Ctitoria Movileștilor Sucevița a stîrnit unanima admirație pentru armonia arhitectonică, diversitatea picturilor interioare și exterioare (cum o dovedește și această frescă ilustrînd scene de muncă), bogăția coloristică — fiind pe drept cuvînt caracterizată ca un monument al civilizației românești (Sucevița și Galata — Un testament și un act de naștere artistică, p. 17)

Partidul Comunist Român își trage seva și vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru, din toate evenimentele și luptele desfășurate de-a lungul vremurilor; el își afirmă hotărârea de a asigura, în noile condiții istorice, dezvoltarea continuă, pe o nouă treaptă, a civilizației și vieții întregului nostru popor, de a-i făuri un viitor demn și liber, viitorul comunist.

NICOLAE CEAUȘESCU

RĂDĂCINI ISTORICE

Dr. N. COPOIU

30 martie 1973. Capitala și, odată cu ea, întreaga țară, trăiește un moment cu multiple semnificații: în prezența secretarului general al partidului, președintele țării, în sala Palatului Republicii Socialiste România are loc adunarea festivă consacrată împlinirii a opt decenii de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, glorioasă aniversare care dobindește valențele unei mari sărbători a întregului popor. Este o atmosferă vibrantă, de mare însuflețire. În ampla cuvîntare pe care o rostește tovarășul Nicolae Ceaușescu se restituie conștiinței poporului nostru încă unul din marile momente ale istoriei patriei, arătîndu-se că „adevăratele începuturi ale Partidului Comunist Român

— care continuă cele mai înalte, tradiții de luptă ale poporului și își are rădăcinile împlinite adînc în mișcarea muncitorească, socialistă din a doua jumătate a secolului trecut — coincid cu începutul activității partidului muncitoresc călăuzit de teoria revoluționară marxistă, creat cu 8 decenii în urmă”. Astfel, pentru prima oară după opt decenii, importanța Congresului din 1893 de creare a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România este reliefată de adevăratele sale dimensiuni și semnificații istorice ca moment „de cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră, pentru evoluția națiunii noastre, pentru afirmarea independenței a României”.

Tradiții ale alianței muncitorești-țărănești

BRESLELE MUNCITORILOR DE PĂMÎNT

Magazin istoric a publicat numeroase articole consacrate activității desfășurate de socialiștii români în rîndul țărănilor, poziției lor în chestiunea agrară¹. În 1887, ei au inițiat o amplă campanie de propagandă la sate în vederea organizării țărănilor în societăți profesionale. Începutul l-au făcut socialiștii ieșeni din jurul prestigioasei

reviste *Contemporanul*, ale căror eforturi au fost încununate de succes. Primele societăți (bresle) au luat ființă la Iași, în cartierele periferice Nicolina și Tătărași, reunind peste 700 membri. Au urmat apoi alte asociații în județele Roman, Vaslui, Fălciu, Putna și Bacău. În numele „partidei muncitorilor”, socialiștii răsplineau la sate manifeste, broșuri, ziare și reviste, scrisori-apeluri. Țăranii, mobili-

zați de socialiști, au inițiat o susținută campanie petiționară, cerînd ușurarea învoielilor agricole, înlesniri pentru cumpărarea unor loturi de pămînt, corecta aplicare și respectare a legislației în vigoare, drepturi și libertăți politice, printre care dreptul la vot.

„Propaganda a început între tătărășeni [locuitorii ai cartierului Tătărași], cei mai mulți agricultori. Moș Petrovici, agricultor din Tătărași, om desțept și entuziast, era șeful

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1969, 1-2/1981, 2/1982, 3/1983.

Masele populare răspund cu entuziasm proclamațiilor lansate de Tudor Vladimirescu. Adunarea de la Islaz din 9 iunie 1848 a marcat începutul revoluției în Muntenia. Divanurile ad-hoc constituite în 1857 reprezintă un original model politic românesc privind consultarea democratică a națiunii. Moment de seamă în istoria modernă a poporului român: constituirea P.S.D.M.R.

mișcării în tot județul Iași". Asemenea detalii interesante privind activitatea socialiștilor în rândul țăranilor sînt surprinse în amintirile Sofiei Nădejde, publicate în ziarul *Adevărul*, din 18 și 31 mai 1935. Moș Petrovici nu era nimeni altul decît Gheorghe Petrovici, țăranul socialist ieșean, pe care, semnificativ, delegații muncitorimii l-au ales succesiv președinte provizoriu al Congreselor I, II, III și IV ale P.S.D.M.R. Atras de ideile socialiste, devenit el însuși un propagator înfocat al acestora, moș Gheorghe Petrovici a fost una din cele mai populare figuri ale Iașilor din ultimele două decenii ale veacului trecut. Un inspirat portret al acestui țăran socialist ne-a lăsat Garabet Ibrăileanu, într-un interviu publicat în 1925, în care

citim: „Bacalbașa a fost unul din cei mai buni oratori ai socialismului de altădată. Ar fi fost cel mai bun dacă n-ar fi existat moș Gheorghe Petrovici, care-l întrecea, căci oratoria lui moș Gheorghe Petrovici era de un gen mai înalt. Moș Gheorghe Petrovici era un «proletar», un salahor care căra var și cărămidă la binal, un țăran din marginea orașului care semăna la figură, surprinzător, cu Tolstoi. La o întrunire ținută de trei partide de opoziție... radicali, socialiști și junimiști — oratorul cel mai impresionant a fost moș Gheorghe Petrovici. Și doar cele trei partide aveau oameni de mîna întîi, floarea intelectualității moldovene de pe acea vreme de glorie a Iașului...”

Spicuum în continuare citeva pasaje din amintirile Sofiei

Nădejde: „Guvernul nu privea însă cu ochi buni mișcarea pornită între țărani, deși era perfect legală... A început atunci o prigoană grozavă împotriva țăranilor care veneau la Ioan Nădejde. Vestitul gardian Tănase... păzea ca un cerber poarta din Sărărie [locuința lui Nădejde]. Cum prindea vreunul îl ducea la comisie [comisariat]”. În ciuda măsurilor de pază ale poliției, țăranii se strecurau totuși în incinta casei din Sărărie, unde militanții socialiști „le făceau propagandă pentru votul universal... le vorbeau, de asemenea, de pămînt, de cooperative pentru mașini etc. Îi îndemnam să-și dea copiii la școală, făcînd chiar jertfe... Propaganda între săteni a luat mai mare avînt. În toamna anului 1888 I. Nădejde a fost

Restituția pe care secretarul general al partidului, președintele țării, o face istoriei patriei, mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră depășește cadrele unei simple restabiliri a adevărului istoric. Profundele analize făcute de tovarășul Nicolae Ceaușescu la această aniversare, la toate celelalte sărbătoriri ale unor momente din viața partidului comunist, din viața poporului român sînt tot atîtea prilejuri de subliniere a identității istoriei mișcării noastre muncitorești cu însăși istoria patriei, a ceea ce Cuvîntarea la Plenara din 1-2 iunie 1982 — document de excepțională însemnătate, integrat, prin hotărîrea Congresului XIII, Programului partidului — avea să fundamenteze teoretic prin teza cu privire la „*caracterul unic și unitar al istoriei poporului român*”. Grație gîndirii inovatoare, revoluționare, care caracterizează întreaga operă teoretică și practică a secretarului general al partidului, avem astfel o imagine limpede, științific fundamentată a evoluției istorice a poporului nostru și, în acest cadru, a partidului care înfrunchează în epoca modernă și contemporană cele mai înalte virtuți ale poporului nostru, partid cu adînci rădăcini în trecut, Partidul Comunist Român.

Curgerea firească a istoriei

În această viziune iese limpede în evidență adevărul istoric potrivit căruia apariția și afirmarea clasei muncitoare din România în sinul căreia s-a născut partidul său politic sînt componente ale însuși procesului general-istoric de constituire a statului român-modern, început în 1821, odată cu revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, și continuat, în etape succesive, prin revoluția de la 1848,

ales deputat la Colegiul al III-lea... Curtea din Sărări era plină de țărani... Alegerea aceasta a dovedit că țărani pricep și pot ceva cînd li se vorbește pe înțelesul lor. *Pă-mînt, vot și dreptate*. Acestea sînt idealurile după care a lărgă țăraniu”.

Experiența socialiştilor ieșeni merita atenție din mai multe motive. În primul rînd, ea ilustrează preocuparea constantă a mișcării noastre muncitorești față de lumea satului. Încă de la începuturile afirmării sale în viața politică a țării, clasa muncitoare a văzut în țărănimă o însemnată forță socială, revoluționară, aliatul său firesc în lupta pentru transformarea generală a societății.

Documentele epocii vorbesc despre ecurile pozitive pe care le-a avut inițiativa militan-

ților socialiști ieșeni în rîndul tovarășilor lor de idei din București, Brăila și din alte centre care au acționat și ei pentru crearea unor astfel de organizații la sate. La rîndul lor, locuitorii satelor au dovedit o surprinzătoare receptivitate față de propaganda socialistă.

Cum se știe, în primăvara anului 1888 în mai multe județe ale țării, atît în Muntenia cît și în Moldova, au izbucnit răscoale țărănești. Autoritățile au replicat cu brutalitate, trimițînd forțe militare pentru reprimarea răscoalelor. Nu a lipsit nici acuzația că la originea acestor mișcări s-ar fi aflat propaganda socialistilor, cercurile conducătoare cerînd insistent stăvilirea influenței acestora în lumea satelor.

unirea principatelor (1859), dobîndirea deplină independențe de stat (1877) și desăvîrșirea unității național-statale la 1 Decembrie 1918. Desfășurarea tuturor acestor etape reliefează participarea activă, în continuă creștere, a muncitorimii la înfăptuirea progresului social istoric al țării. Forța socială cea mai avansată, profund interesată în progresul general al patriei, muncitorimea, a cărei existență istorică poate fi surprinsă documentar încă din ultimele decenii ale sec. XVIII, s-a manifestat de la început ca un factor creator de istorie.

Cronologic, mișcarea muncitorească din România, ca mișcare politică a celei mai avansate clase sociale, este una dintre cele mai vechi în lume, fiind semnificativ în această privință faptul că în timp ce în țările dezvoltate ale Occidentului ideile socialismului utopic îmbrăcău doar forme teoretice, la noi, în 1834-1835, Teodor Diamant le experimenta *practic* prin înființarea Falansterului de la Scăieni¹. Filonul intern reprezentat de ideile lui Teodor Diamant a exercitat o înflurire asupra oamenilor vremii: „Foarte mulți din oamenii care au jucat un rol în țară — scria revoluționarul pașoptist Ion Ghica — își datoresc lui Diamant ideile generoase și patriotice”. La mijlocul veacului trecut, unele idei de natură socialistă au circulat în mediul românesc pînă într-atît, încît diferite documente de epocă prezentau revoluția română de la 1848 ca purtătoare „a duhului comunismului”. Sigur, la 1848 nu a fost, în accepția contemporană a noțiunii, o revoluție „comunistă”, cum o calificau reprezentanții marilor puteri absolutiste care și-au trimis trupele de represiune în țările române, dar în mod cert frunțașii politici revoluționari

¹ Magazin istoric, nr. 2/1975.

Cît de susținută a fost preocuparea socialiștilor români față de lumea satelor în anii 1887-1888 rezultă și din *documentul inedit* pe care îl publicăm mai jos. Este vorba despre o scrisoare redactată de cunoscutul militant socialist ieșean Ioan Nădejde și adresată unui alt socialist, angajat — cum rezultă din document — în activitatea socialistă la sate. Scrisoarea este concepută sub forma unui plan-conспект, cuprinzînd principalele puncte ale propagandei la sate, cu scurte explicații privind importanța lor. Documentul aruncă o lumină clară asupra obiectivelor imediate și de viitor urmărite de socialiști prin acțiunea declanșată în 1887.

Transcriem textul, păstrînd particularitățile stilistice ale originalului. Întreruperile

au cunoscut unele din ideile formulate de Karl Marx și Friedrich Engels în *Manifestul Partidului Comunist*.

Învinuirile de „comunism” aduse de reacțiunea internă și externă revoluției române de la 1848 erau provocate și de caracterul radical al unor puncte formulate în diversele programe elaborate de revoluționari. Îndeosebi în *Proclamația de la Islaz* care, în punctul 13, prevedea împroprietărirea țăranilor, ceea ce era un atac la adresa marilor latifundii boierești. De „duh comunist” au fost acuzați și luptătorii unioniști în anul 1859 și este semnificativ faptul că răspindirea la noi a ideilor socialiste a fost asociată cu aspirațiile naționale ale maselor de locuitori din Muntenia și Moldova. „Toți neamicii progresului — scria Petru Poni, într-un articol intitulat *Comuniștii*, publicat în *Tribuna română*, din 21 mai 1859¹ —, fie pe arena politică sau socială, își făcuseră din cuvântul socialist o armă pe care să o minuie în contra oricui ar încerca a face un pas măcar înainte. Tot pe atunci, unul din lacomii noștri vecini învăță pe neamicii progresului la noi să zică: «că încercarea de la 1848 nu era decît opera unei minorități tulburătoare, a căror idei despre guvernămint nu erau decît un plagiat imprumutat de la propaganda democratică și socialistă». Apoi ne aducem aminte că tot într-acele zile nefaste, cum și peste patru ani în urmă [1855], cînd intrară în țară batalioa-

¹ Pe această cale, redacția mulțumește colaboratorului nostru D. I. Ionescu — directorul Arhivelor Statului — Iași, care ne-a pus la dispoziție textul acestui articol. Viitorul savant și om politic Petru Poni (ca, de altfel mulți dintre oamenii progresiști ai timpului) era preocupat, în anul de studiu de ideile socialiste în care vedea o confirmare a prefacerilor necesare țării. Articolul din *Tribuna română* este unul din primele care popularizau ideile socialismului științific în România, demonstrînd țării cu care aceste idei au pătruns în societatea română a vremii.

le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte; notele de subsol ne aparțin.

Marian ȘTEFAN

„Prietene,
Cercetînd cele mai bădăleaze
la ochi și mai nelegale asu-
piri suferite de țărani, am
găsit cîteva de la care s-ar pu-
tea porni o agitație legală și,
deci, organizarea muncitorilor
de pămînt în bresle. Pe
scurt de tot, vom expune aceste
puncte:

1. Legea urmării sau a
percepției¹ spune că pentru a

¹ Legea pentru urmărirea a fost promulgată la 24 martie 1887; prin prevederile sale, îngrădea unele abuzuri ale moșierilor și arendașilor asupra țăranilor, înfrîna într-o oarecare măsură rapacitatea exploatare-
rilor din lumea satelor. De aceea, Ioan Nădejde făcea apel la unele dintre stipulațiile acestor legi.

nele țarului se încruzi [înăspri] iarăși [pri] goana socialistilor!

Tot sub cuvînt că sintem amenințați de socialistii voi și cesteală vecin al nostru [Austria] să-și prelungească ocuparea țărilor în anii 1856-1857².

Pe vatra Daciei străbune

În articolul *Liberalii ideologi — utopiștii față cu socialistii*, publicat în 1886 în *Revista socială*, C. Dobrogeanu-Gherea sublinia o idee de deosebită semnificație pentru înțelegerea fenomenului socialist în țara noastră; el aprecia că evenimentele de mare rezonanță istorică, cum au fost cele din 1848, 1859 și 1877-1878, deși au avut un conținut burghez, determinat de însuși stadiul de dezvoltare a țării, au răspuns, în același timp, intereselor generale ale poporului. Pornind de la această premisă, militanții socialiști au formulat concluzia deosebit de importantă, potrivit căreia mișcarea socialistă era continuatoarea firească a tradițiilor democratice exprimate de epoca pașoptistă și de Unirea din 1859. Prelund din programul acestora obiectivele neîmplinite sau propunîndu-și țeluri noi care, în chip firesc, nu puteau fi cuprinse în proiectele revoluționarilor democrați de la mijlocul secolului XIX, socialistii dovedeau o adîncă înțelegere a fenomenului dialectic al unității și continuității procesului istoric: „Evenimentul cel mai important în această perioadă — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — îl reprezintă afirmarea pe arena istoriei a clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății, purtătoare consecventă a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român. Prin natura sa de clasă, prin locul său în producția materială,

Una din cele mai populare figuri ale lăzului: moș Petroviță

plăti birul nu pot fi urmărite aceste lucruri: casa, pămîntul căpătat prin legea rurală de la 1864³ și cea de mai deună-ză a însurățeilor⁴, o pereche de boi, sau un cal, o vacă, unelte de muncă, lucrurile strict necesare, haine etc. Cu toate acestea, în toată țara se vinde pînă și cenușa din vatră și prin felurite mijloace silesc pe țărani a lua bani de la proprietari spre a se plăti din bir, a scăpa de execuție etc.

² Reforma agrară legiferată la 14 august 1864, unul dintre cele mai importante acte legislative înfăptuite în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

³ Este vorba de Legea de Verificare a Împroprietăririi Însurățeilor, promulgată la 14 martie 1887, potrivit căreia un număr de familii țărănești, exceptate de legea rurală din 1864, urmau să fie împroprietărite cu pămînt.

proletariatul devine exponentul aspirațiilor în-
tregului popor muncilor, interesele sale co-
respunzând pe deplin cu interesele tuturor oamenii-
lor muncii, cu cerințele obiective ale dezvoltării
societății“.

Având ca țel suprem construirea unei noi
societăți, lipsită de exploatare, mișcarea so-
cialistă înțelegea acest proces în unitatea sa
dialectică cu unitatea și independența națio-
nală. Revista *Dacia viitoare*, al cărei titlu
însuși sugera ideea unității teritoriale și a
poporului român pe vatra Daciei antice, sub-
linia faptul că dezvoltarea conștiinței națio-
nale, izvorită din comunitatea de origine, de
cultură, de limbă și sentimente, jucase un
rol de prim ordin în realizarea Unirii din 1859.
„Care au fost cauzele actului măreț de la
1859?“, se întreba autorul articolului *Româ-
nia față cu principiul naționalităților*, pentru
a răspunde: „Comunitatea de origină, de
limbă, de suferințe și, mai presus de toate,
comunitatea de sentimente“. „Astă unire —
aprecia însă, în continuare, autorul articolu-
lui — e incompletă“, deoarece peste Carpați
existau „trei milioane de români care zic ca
și noi: sint român, care vorbesc aceeași limbă
și au aceleași sentimente ca noi“. De aceea,
conchidea revista, „vom spune verde și lă-
murit cugetarea noastră: *voim Dacia așa
cum fu*“, preconizând deci unitatea deplină a
românilor. Această unitate trebuia realizată
însă prin lupta unită a popoarelor asuprite
de marile imperii ale timpului, în primul rând
a celui austro-ungar, acel „monstru din alte
timpuri“, „care ține în robie pe frații noștri
de peste munți“, cum afirmau socialiștii ro-
mâni în 1883.

Dorind cu ardoare unitatea și independența
națională, socialiștii înțelegeau acest proces
ca pe o condiție esențială de dezvoltare a țării.

Pe când dacă s-ar respecta
legea, țăranii n-ar putea fi
siliți de a vinde la proprietari
și dacă ar putea căpăta preț
mai mare pe muncă și ar plă-
ti mai puțin pe pământul, fi-
natul și pășunea ce iau de la
boieri. Legea a voit ca țăranul
să nu se ruineze cu totul, de-
oarece nu l-au silit să plătească
bir decât dacă are cutare sau
cutare avere; rămășițele le poa-
te plăti și mai pe urmă când
se va cuprinde [înstări].

Apoi rămășițele, pe cât mi
se pare, pînă la 1884 s-au ier-
tat prin o lege volată; cu toate
acestea, rămășițele se încasea-
ză, bineînțeles trec în punga
perceptorului. Țăranii trebuie
să nu vrea a plăti decât în mar-
ginile legii și să facă proces
primarilor și perceptorilor ca-
re au încasat sumele nelegale.

Bineînțeles, dacă țăranii
n-ar fi siliți a-și vinde munca

atunci când nevoia îi strînge
de gît, n-ar fi așa de tare ex-
ploatați de proprietari, deci
trebuie deșteptați în această
pricină.

Am aflat chiar că în unele
locuri se obișnuiește a [se] scoa-
te birul ca în vremurile vechi.
De asemenea, mulți țăra-
ni plătesc de două-trei ori ace-
lași trimestru din pricină că
contribuabilii nu caută în rol,
ori pierd chitanțele etc. Ar tre-
bui să înceteze odată acest
abuz, țăranul ar trebui să nu
plătească fără să aibă mar-
torii și vreunul care să știe a
ceți.

2. Legea tocmelilor agricole¹
ocrotește intructiv pe țăran.

¹ În 1881, C.A. Rosetti a fost
numit ministru de interne. Par-
tizan al unor reforme în favoarea
țăranilor și al democratizării țării,
el a adus în dezbaterile Corpurilor
legiuitoare un proiect de modifi-
care a împovăratei legi de toc-

În acest spirit, dobîndirea independenței își
avea o motivație mai „îndepărtată și mai
adîncă — întreaga dezvoltare a țării“. „Clasa
muncitoare are dreptul să serbeze indepen-
dența — scria *Lumea nouă*, organul central
de presă al P.S.D.M.R., la 11 mai 1898 —
căci aceasta e o condiție neapărată pentru
dezvoltare și pentru desfășurarea luptei de
clasă între burgezie și proletariat“.

Receptivitate și originalitate

În anii în care ideile socialismului științific
pătrundeau în România, acestea erau recep-
tate în strînsă legătură cu problemele spe-
cifice societății românești. Și una din marile
probleme era, neîndoielnic, problema țără-
nească. Meditînd asupra problemelor pe
care le înfățișa societatea românească în
deceniul opt al sec. XIX, tînărul socialist
Nicolaie Codreanu arăta că țăranii români se
aflau în situația de a aștepta ridicarea unui
„nou Vladimirescu“, a unui conducător revo-
luționar, care să-i organizeze și să-i conducă
în lupta pentru dobîndirea drepturilor lor.
Se poate spune, parafrazănd o cunoscută for-
mulă din istoria socialismului științific, că
unul din „izvoarele“ socialismului românesc
l-a constituit receptivitatea țăranimii la ideile
de dreptate și egalitate socială promovate de
socialiști și, în egală măsură, atenția pe care
socialiștii români au acordat-o situației țără-
nimii. Faptul simbolic că istoricul congres de
constituire a P.S.D.M.R. din 31 martie 1893
a fost deschis de bătrînul țăran Georgehe
Petrovici ilustrează adevărul că socialiștii
au considerat organizarea politică a țăranimii
ca o necesitate izvorită din realitățile istorice
și sociale ale țării. Modul în care, încă de la
începuturile ei, mișcarea socialistă a înțeles

Anume: îi lasă vinerea și
sîmbăta ca să-și lucreze ogo-
rul. Pe cît știm, nădări nu se
respectă legea; țăranii nici nu
visează că vinerea și sîmbăta
sînt ale lor. După lege, țără-
nul nu poate fi dus cu de-a
sila la muncă, primarul nu
mai trebuie să-l cheme la lu-
cru; dacă nu vrea, trebuie să
tocească om în loc, nu nu-
maidecît țăranul pe seama ță-
ranului care va fi urmărit
pentru această datorie con-
form Legii de urmărire, cu-

meli agricole din 1872. Pentru a
argumenta necesitatea stringentă
a ameliorării situației țăranimii,
Rosetti a întreprins o largă an-
chetă în legătură cu efectele legis-
lației în vigoare asupra condițiilor
de viață ale sătenilor. Deși
silit să demisioneze în 1882, da-
torită opoziției întîmpinate cu pri-
ceputul aducerii în discuție a proiec-
tului de lege, acesta a fost în cele
din urmă adoptat, la 14 mai 1882.

să se intereseze de soarta acestei importante clase vădește una din trăsăturile originale ale mișcării socialiste în țara noastră, eforturile acesteia de a raporta permanent principiile generale ale socialismului la realitățile concret istorice ale țării noastre.

Prezența țărănilor și dezbaterea problemei țărănești în congresele partidelor socialiste ale altor țări ne sînt, cel puțin pînă acum, quasi necunoscute. P.S.D.M.R. nu numai că nu a rămas indiferent la frământările țărănimii, dar a trecut la organizarea practică a acesteia încă în ultimii ani ai veacului trecut. Partidele guvernamentale, înspăimîntate de pătrunderea ideilor socialiste în rîndurile țărănilor, au declanșat o violentă campanie de reprimare a cluburilor socialiste de la sate¹. În mod firesc, singura forță politică organizată, care s-a solidarizat cu lupta țărănimii împotriva exploataării, lupta materializată într-o salbă de răcoale ce au culminat cu marea vîlvătaie din 1907, a fost partidul clasei muncitoare, punîndu-se, încă de atunci, temeliile alianței muncitorești-țărănești — alianță ce va constitui, cum se apreciază în Programul partidului din 1974 „cea mai puternică forță socială și politică a societății noastre”.

„Ei sînt cu adevărat popor”

Lupta pentru democratizarea vieții politice a țării este o altă componentă importantă a activității timpurii a socialiștilor români, ilustrînd aceeași puternică ancorare a partidului clasei muncitoare în marile probleme ale societății românești.

În 1857, românii se remarcaseră în fața Europei prin cele mai democratice adunări reprezentative ale vremii (Divanurile ad-hoc, cu peste 30 deputați țărani). Modificările

¹ Magazin istoric, nr. 12/1975.

respectarea averii scutite. Datoriile rămase de la un an pe altul nu pot fi numai decît cerute în muncă, pot fi plătite în bani, după prețurile din contract. Aceste datorii nu admit dobîndă. Pentru ca țăranul să se tocmescă aiurea trebuie să aibă certificat de la primărie, dar primarul trebuie să îl dea pe dată, altfel va fi aspru pedepsit.

Prin acest mijloc, țăranul poate sili pe proprietari să-i dea mai mulțisor pe muncă.

Și această lege ar putea face pe țăranii mai puțin robi proprietarului.

3. În privința șoselelor, drumurilor..., se fac mari călcări de lege; departe de a cere de la țăranii numai zilele prevăzute în lege, le cere de multe ori de

zece ori alîta! Într-un loc au finit 2 000 de oameni șase săptămîni, chiar în acest an!

Trebuie făcut proces.

4. Mulți primari se cred în drept a face pe văduve să muncească de pomană la primărie ori la școală, lucru nelegal.

5. Toate pămînturile date la 1864 sau mai decurînd nu pot fi înstrăinate, chiar cele înstrăinate pot fi luate îndărăt prin simplă jalbă la tribunal sau la primărie. Trebuie de stăruit ca să-și capete pămînturile îndărăt cei ce le vor fi vîndut.

6. Pînă la 27 august viitor este încă timp să facă jalbă la Ministerul domeniilor și să ceară dreptate cei care n-au fost împroprietăriți defelu ori nu deslu la 1864, cei care nu

survenite în 1866 în organizarea internă a României au constituit însă un recul față de această situație. Țărănimea, în conștiința căreia trăia amintirea lui Ion Roată și Constantin Tănase, din adunările care votaseră unirea în 1857, era lipsită de dreptul de vot direct și, practic, pînă după sfîrșitul primului război mondial nu a mai avut nici un deputat din rîndurile ei. Ca atare, răcoalele țărănești care au brăzdat întreaga epocă au fost nu numai reflexul situației materiale în care se aflau milioane de țărani, ci și al faptului că nici un reprezentant real al țărănimii nu se afla în Parlamentul țării, pentru a-i apăra interesele.

Sistemul de vot cenzitar împiedica și o bună parte a locuitorilor de la oraș să-și exprime direct opțiunile. Era firesc ca socialiștii — simțind permanent pulsul maselor largi — să constate cît de departe erau ținute aceste mase de viața politică. Revendicarea introducerii dreptului de vot universal s-a ivit ca o consecință logică a acestei stări de lucruri și trebuie spus că ea a fost așezată la loc de frunte în activitatea partidului clasei muncitoare din țara noastră. Precizarea este importantă, deoarece votul universal nu făcea parte din revendicările specifice socialismului, dar socialiștii români i-au simțit necesitatea și au desfășurat o îndelungată și susținută campanie pentru egalizarea politică a tuturor cetățenilor țării, pentru democratizarea sistemului politic din România. (În 1923, Partidul Național-Liberal și-a arogat meritul istoric de a fi legiferat, în România, acest drept electoral; trebuie însă spus că meritul real revine socialiștilor, celor care l-au revendicat cu tărie timp de trei decenii și au desfășurat o activitate de excepțională vigoare pentru dobîndirea lui.)

aveau drept la 1864, pentru că nu erau clăcași (alce nu intră razeșii), cei ce au primit ponoare sau alte pămînturi care nu fac nici un ban.

Cunosc multe cazuri de țărani care au plătit despăgubirea fără să fi fost împroprietăriți; toți aceștia trebuie să nu scape 27 august 1887 și să se jelească la Ministerul domeniilor. Deși s-a poruncit prin monitorii și prin ordine speciale să se facă toate acestea cunoscute țăranilor, noi știm că mai nimeni nu știe de asemenea lucru și 27 august se apropie!

7. Toate aceste fapte și altele ca dînsule vor deschide ochii țăranilor și le vor dovedi ce bine le voiesc proprietarii și cît de bine îi apără Consiliul comunal cu primarul în frunte.

Chiar înainte de constituirea P.S.D.M.R., socialiștii români s-au afirmat puternic, atât în direcția consolidării unității și independenței statului român, cât și în cadrul mișcării socialiste internaționale. Și dacă acest din urmă aspect a fost mult dezbătut în istoriografia noastră, analizele din ultimii ani au adus contribuții valoroase în elucidarea unor aspecte legate de activitatea socialiștilor români în apărarea statului român împotriva pericolelor de tot soiul ce îi primejduiau independența. Din analizele clasicilor socialismului științific, dar și din experiența țării noastre, reiese că liderii mișcării noastre socialiste și muncitorești cunoșteau mecanismele relațiilor dintre marile puteri europene, competiția dintre ele pentru dominație, astfel încât se poate afirma fără tăgădă că *socialismul românesc a fost curentul politic cu cea mai remarcabilă clarviziune în domeniul orientării externe românești*. Cunoscuta scrisoare a lui Engels, trimisă în 1888 lui Ioan Nădejde, a constituit un răspuns direct dat socialiștilor români în legătură cu perspectivele internaționale ale luptei de eliberare și unitate națională: „Cădereă țarismului — scria Engels — ...iată, după noi, cea dintâi condiție pentru dezrobirea națiilor din mijlocul și din răsăritul Europei...”.

Ideile de perspectivă, cărora socialiștii români li se atașau din convingerea că o fac pentru popor și ca o emanație firească a aspirațiilor acestuia. Sesizând tocmai această identificare a socialiștilor cu năzuințele poporului, poetul național Mihai Eminescu afirma în 1881, cu prilejul procesului intentat de autorități fraților Nădejde pentru acțiunile de comemorare a Comunei din Paris, că „ei [adică socialiștii] nu sînt pretinsă nație și pretins popor, ei sînt cu adevărat popor”.

Dacă vor vedea ce mare interes au ei, breasla muncitorilor de pămînt să aibă consilii comunale adevărate ale lor și nu slugarnice proprietarilor. Totodată, vor vedea la ce se pot așezta de la boieri, cînd vor ajunge boierii la putere, dacă azi cînd is la putere liberalii, boierii fac tot ce vreau, cînd cînd legile, ba chiar făcînd să nu fie aduse la cunoștința muncitorilor.

8. Cînd țărani vor avea consilii comunale din partida lor și chiar și mai înainte pot căta să urce prețul muncii și să coboare pe al pămîntului. Pentru acest scop breasla din o comună poate să se înțeleagă cu breasla din altele și deci sili pe proprietari să le cedeze.

Breslele de muncitori de pămînt pot cucerii satele, breslele

de la orașe pot cuceri orașele și apoi acești muncitori, organizați în partid, deosebit de roșii¹ și albi, vor putea agita pentru votul universal și lucra spre a ajunge la felul de pe urmă, leacul definitiv, organizarea muncii agricole și industriale. Pămîntul ar putea fi al breslelor de muncitori de pămînt, fabricile și atelierele (întemeiate cu banii comunelor și ai statului) ale breslelor de la țiguri. Deci s-ar realiza colectivizarea proprietății asupra uneltelor de muncă (fabrice, pămînti etc.).

Chiar însă înainte de a ajunge la acest fel, muncitorii

¹ Este vorba despre definirea, în terminologia epocii și mai cu seamă în cea a socialiștilor, a partidelor burgheze și moșierimii: roșii — Partidul Național-Liberal; albi — Partidul Conservator.

Iată, așadar, pe ce temeieri social-politice și economice s-a născut partidul clasei muncitoare din România. Actul lui de naștere este datat 31 martie 1893, dar pînă la această dată făuritorii lui își pregătiseră principalele arme: organizații muncitorești în principalele centre industriale ale țării, o influență relativ puternică în rîndurile intelectualității, o ideologie unică.

În 1893, congresul de constituire a P.S.D.M.R. a fost — chiar numai prin el însuși, fără a mai ține seama de consecințele produse pe planul vieții social-politice — un moment însemnat în dezvoltarea României moderne. În unele țări din occidentul Europei, la sfîrșitul secolului trecut s-au înființat *mai multe* partide muncitorești și această situație persistă pînă în zilele noastre. În tabloul general al mișcării muncitorești internaționale, partidul muncitorilor din România prezintă două trăsături distincte: s-a născut *matut*, după o îndelungată pregătire publică pe toate planurile, și *unitar*, ca unic partid al proletariatului.

Congresul din 1893 a reunit delegați ai cluburilor muncitorești din mai multe localități din țară. El a fost precedat de publicarea și dezbaterile publice a proiectului de program al partidului, iar lucrările publicate integral în gazeta *Munca*. Crearea partidului a fost salutată, prin telegrame, de mai multe organizații muncitorești din alte țări.

Chiar de la congresul din 1893 partidul se manifestă ca un produs al societății românești, ancorat adînc în realitățile țării. În istoria modernă a României, acest partid acționează ca factor fundamental pentru existența și progresul poporului român, pentru viabilitatea, trăinicia, independența și suveranitatea statului român. ■

și vor putea îmbunătăți pe calea aceasta starea lor.

Făcînd să ajungă toate aceste cunoștințe pînă la țărani, negreșit că vor face un mare bine poporului, de aceea nu ne îndoiim de d-ia, prietene, care vei lucra din răspuțeri, dar cu prudență, pentru acest scop. Nu uitați a recomanda calea legală.

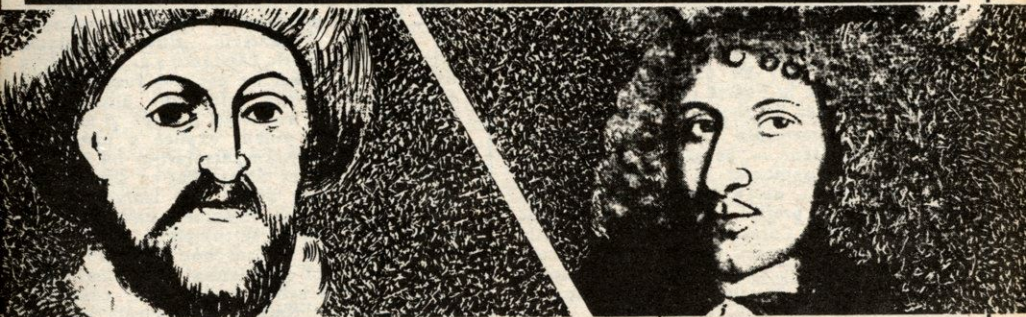
Totodată vă rugăm să ne trimiteți sumele datorite la Contemporanul și Revista socială și de se poate și ceva cotizații. Partida are nevoie de a fi sprijinită materialmente spre a putea face cheltuielile ce i le cere mișcarea și propaganda ce merge dezvoltîndu-se.

Salutare frățească,

I. Nădejde

1887, iulie, 10, Iași". ■

Excepționale mărturii inedite

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU —

DIMITRIE CANTEMIR:

RIVALITATE SAU COLABORARE?

ION-RADU MIRCEA

În 1705, învățatul principe Dimitrie Cantemir termina de scris *Istoria ieroglică*, pamflet politico-social — primul de acest fel în literatura noastră — ce transpunea în haine de fabulă personaje și fapte din societatea moldo-valahă de la cumpăna veacurilor XVII-XVIII, dominată — cum au apreciat unii istorici — de conflictele dintre cele două familii domnitoare — Cantemireștii, în Moldova și Brîncovenii, în Țara Românească, redată simbolic în carte prin „lupta dintre Inorog și Corb” (Inorogul fiind Dimitrie Cantemir și Corbul Constantin Brîncoveanu). Scrierea a fost tipărită mult mai târziu, dar numeroasele copii-manuscrise care circulau în epocă au făcut notorie această carte în rîndul contemporanilor, judecarea relațiilor dintre Brîncoveanu și Cantemirești făcîndu-se în bună măsură în spiritul interpretării ce s-a dat conținutului ei.

În imagini: doi iluștri domnitori din sec. XVII-XVIII, deschițători de drumuri în cultura românească și tainici colaboratori în efortul de propagare și independență a principatelor române: Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir.

Cronicarii au preluat și amplificat rivalitatea dintre cele două familii. Și dacă Radu Popescu și, mai cu seamă, Radu Greceanu au condamnat aventura în care, au apreciat ei, s-ar fi lansat Dimitrie Cantemir în 1711, cronicarii atașați Cantemireștilor (îndeosebi Ion Neculce) au criticat sprijinul pe care Brîncoveanu l-a acordat, în luptele pentru tronul Moldovei, în detrimentul Cantemireștilor, cînd unuia, cînd altuia dintre candidați.

Aceste informații — unele veridice, altele mai puțin adevărate — au conturat relațiile brîncoveano-cantemirești ca o perioadă neguroasă în legăturile dintre țările românești, marcată de importante prejudicii pe care, în lupta lor pentru putere, cele două familii domnitoare le-ar fi adus atît lor, cît și celor două țări.

La prima vedere, faptele par să confirme această impresie. De pildă, Constantin Cantemir (domnitor în Moldova: 1685-1693) acordă sprijin adversarilor lui Brîncoveanu în momentul urcării acestuia pe tron (1688). În replică, Brîncoveanu este cel care, în taină, sprijină acțiunea lui Velicico Costin, dînd

adăpost unora dintre boierii refugiați în urma incidentului de la Suseni (1691)¹ — care a avut drept rezultat arestarea și execuția lui Miron Costin. După moartea lui Constantin Cantemir (1693), Brîncoveanu sprijină apoi la Poartă candidatura lui Constantin Duca în detrimentul lui Antioh Cantemir, fiul mai vîrstnic al lui Constantin Cantemir, pentru ca, la rîndul său, beizadea Dumitrașcu (vîlitorul Dimitrie Cantemir) să determine chemarea lui Brîncoveanu la Poartă (1701), cînd acesta a fost la un pas de pierderea tronului².

Cercetări întreprinse cu ani în urmă în arhivele din Atena — pe care la vremea respectivă le-am semnalat în paginile Magazinului istoric³ — ne-au îngăduit descoperirea unui extrem de prețios document, un caiet de 37 file, intitulat Catastih de toate veniturile domniei ce ne va milui Dumnezeu de acum înainte și de toate cheltuielile ce vor cheltui dintr-acest venit pe cum să va scrie anume, septembrie 1 dñi, leat 7218 [1709].

Redactat chiar de către vîlevoțul Constantin Brîncoveanu, Catastihul cuprinde, ca un veritabil jurnal, toate cheltuielile oficiale și neoficiale făcute de domnitor în intervalul 1709-1714, precizînd sumele și persoanele cărora le-au fost încredințate și, atunci cînd era cazul, caracterul misiunii întreprinse pe lîngă domnie sau în numele vîlevođului. Știrile cuprinse în Catastihul-jurnal reprezintă, înainte de toate, informații exacte — exactitate dată atît de caracterul lor financiar, cît mai cu seamă pentru că sînt însemnări intime, numai spre știința și folosul domnitorului. Aflăm astfel o serie de informații interesante privind cheltuielile curții domnești din acea vreme, ca și prețul unor obiecte (îndeosebi bijuterii, blănuri ș.a.m.d.). Dar mai ales aflăm o serie de informații deosebit de edificatoare pentru cercetătorul de azi privind misiunile secrete

întreprinse de slujitorii devotați ai domniei. În jurnal sînt consemnate date despre vizitele pe care unul din acești oameni de încredere (Adam Kalnoki, Samuil Kalnoki etc.) din Transilvania, i le făceau domnitorului, furnizîndu-i știri din anturajul cercurilor habsburgice. Ni se semnalează misiunile încredințate lui Ianache Văcărescu, „sînior“ Fontana, „sînior“ Busi, Sterie Căpitănuș ș.a. Din lectura listelor de cheltuieli se poate deduce apoi că Brîncoveanu primea informații direct de la cabinetele unor autorități politice și militare. Căci cum altfel putem explica o însemnare ca aceasta: „trimis-am secretarilor lui Staenvil [generalul austriac Staenville] cu Dindar dar zlați 80“? Toate aceste știri laolaltă sînt de natură să ne ofere imaginea unei activități diplomatice extrem de complexe, care confirmă reputația lui Brîncoveanu de mare diplomat. Caracterul confidențial al Catastihului-jurnal conferă astfel o deosebită exactitate și, în același timp, autenticitate știrilor cuprinse în el (căci, evident, vîlevođul nu avea nici un motiv să consemneze, într-un document destinat folosului personal, date neadevurate). Și tocmai aceste caracteristici — exactitatea și autenticitatea — fac din Catastihul-jurnal un document de excepție în cunoașterea și reconstituirea unor evenimente. Descifrarea însemnărilor — operație anevoioasă dat fiind caracterul lapidar al unor informații — a întrecut toate așteptările. Multe dintre evenimentele asupra cărora istoriografia formulase anumite păreri se dovedesc, în lumina Catastihului-jurnal, a se fi desfășurat cu totul altfel. În această categorie se înscriu și așa-zisele relații inamicale dintre Brîncoveanu și Cantemirești, relații cărora Catastihul-jurnal le aduce semnificative corecții și pe care le prezentăm cititorilor Magazinului istoric.

„Trimis-am la Antiohie vodă“

La moartea lui Constantin vodă Cantemir (1693) au rămas doi copii: Antioh (aflat în acea vreme la Constantinopol) și Dimitrie care — spune Neculce — „au ședut în scaonul domnescu... de au domnit 3 săptămîni“. Domnia a fost atît de scurtă, deoarece — spune Neculce — „mergînd veste la Poartă c-au murit Cantemir-vodă, Brîncoveanu, domnul muntenesc, au apucat înainte ș-au isprăvit [asigurat] domnia lui Constantin, sin Ducăi-vodă“.

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 9/1983; 11/1977; 11/1979

Viniștele din pp. 10-12 reprezintă litere fastuos ornamentate cu motive florale și faunistice de pe un manuscris medieval.

Motivele intervenției în favoarea lui Constantin Duca le arată mai limpede cronicarul Radu Popescu: „Constantin-vodă Brîncoveanu... s-au rugat ca să puie domn pă Constandin, fecior Ducăi-vodă, vrîndu să-l facă ginere, după o fiică a Mării Sale, anume Măriia“.

Nunta s-a serbat, la Iași, cu mare fast. Numai că ginelele-volevod „tînăr și neștiind drumul“ și, pe de-asupra cam risipitor, căci, spune tot Neculce, „nu-i era urîtă datoria, [adică făcea multe împrumuturi] și-i era dragă și mîndria“, n-a împlinit speranțele socrului în legătură cu o guvernare chibzuită, care să întărească legăturile dintre principate. La impresia nefavorabilă a contribuit și doamna Maria, care „mîndră și semeață, avînd pe tată-său domnu mare Țării Românești, au început a necinsti jupî-

nesele boierilor și mai virtos aceasta, că într-o zi de Paști, viind o jupînească cu islic, precum le iaste obiceiul de poartă jupînesele islice în toată vremea, i-au luat islicul din cap și l-au băgat în foc și au lăsat-o cu capul gol, zicînd că numai doamnelor să cade să poarte islice, iar nu și jupîneselor“ (Radu Popescu).

Constantin Duca a fost mazilit (1695), domn al Moldovei devenind Antioh Cantemir „om tînăr, ca de 20 ani, om mare, cinșteș, chipeș, la mînte aședzat“. Firește că Brîncoveanu nu putea fi recunoscător celui care detronindu-i ginelele (la care nu prea ținea) îi detronase, totodată, fiica (pe care o iubea mult), relațiile dintre cei doi voievozi înăsprindu-se și mai mult după eşuarea unui proiect matrimonial. Antioh vodă, necăsătorit la data urcării pe tron,

ceruse pe o fiică a lui Brincoveanu, acesta consimțise cu condiția înlăturării lui Iordache Ruset, cel supranumit „matca tuturor răoțailor” datorită nenumăratelor intrigi pe care le țesea (inclusiv în dauna lui Brincoveanu și a familiei sale) — ceea ce Antioh vodă nu putea accepta.

Atitudinea acestui dregător (care, peste cîțiva ani, nu se va sfîi să contracteze, pentru fiul său căsătoria la care domnitorul său renunțase pentru a-i salva viața) a contribuit mult la înăsprirea relațiilor între cele două familii pe toată durata primei domnii a lui Antioh, pînă în anul 1701. Mazilit la Istanbul, Antioh va reveni pe tronul Moldovei în 1705, dată la care Dimitrie Cantemir isprăvea și el *Istoria ieroglică*. Deși aceste evenimente (revenirea pe tron a unui dușman al Brincovenilor și încheierea unei cărți defăimătoare pentru Constantin Brincoveanu) păreau de natură să adîncească disensiunile dintre cele două familii, anul 1705 marchează, de fapt, un început de apropiere între ele. Inițiativa aparține lui Antioh care, încă din prima domnie a căutat să medieze neînțelegerile pe cale pașnică. El a trimis în solie „pe Bogdan hatmanul, în Țara Muntească, la Brincoveanul, pentru așezarea păcei, să nu să mai pîrască la Poartă aceste două țări, să se strîci [s.n.]” și pentru petirea fiicei lui Brincoveanu. Și chiar dacă acest din urmă obiectiv al soliei lui Bogdan hatmanul, căsătoria lui Antioh cu fiica lui Brincoveanu, nu s-a realizat, această înțelegere a rămas în picioare („Deci Brincoveanul pentru pace i-adeveri”).

Relațiile s-au consolidat în cea de-a doua domnie a lui Antioh (1705-1707), cînd, în sfîrșit, cele două familii s-au înrudit. La puțin timp după urcarea lui Antioh pe tron „...trimis-au și Brincovanul sol în Moldova, pe ginere-său Șerban logofătul, pentru mare încredințare prietegului, care au făcut și logodnă un fiocior al Brincoveanului să ie o fată a lui Antiohi-vodă [s.n.]”.

Bunele relații astfel statonice s-au amplificat în anii în care Antioh, mazilit din nou (1707), a trăit la Constanti-

nopol. Ceea ce istoriografia noastră nu a cunoscut, iar *Calastihul-jurnal* o relevă din plin este *substanțialul ajutor* pe care Constantin Brincoveanu a continuat să-l acorde lui Antioh după ce situația politică și materială a acestuia a devenit precară, drept consecință a evenimentelor de la Stănilești, din 1711.

Iată, de altfel, ce notează Brincoveanu în *Jurnalul* său.

1 martie 1711: „trimis-am lui Antiohie vodă [Cantemir] de cheltuială taleri 500”; 18 noiembrie 1711: „trimis-am lui Antiohie vodă cu vel logofătul cînd s-au dus, dar, taleri 500”; 18 martie 1712: „trimis-am lui Antiohie vodă Cantemir taleri 500; 27 aprilie 1712: „trimis-am lui Antiohie vodă cu Bunea comisl impumut, puind zălog o păreche de cercei de zmaragd, taleri 1500”; 21 septembrie 1712: „trimis-am la Antiohie vodă de cheltuială taleri 500”; 1 aprilie 1713: „dat-am la Paști la unii-alții și am trimis și la Țarigrad lui Antioh i proci taleri 3.000”; 5 noiembrie 1713: „trimis-am lui Antiohie vodă de cheltuială taleri 500”; 8 martie 1714: „trimis-am la Antiohie vodă cu vel aga de cheltuială de hîntă taleri 2.000”.

Această simplă însuirire ne arată că ajutoarele trimise din șase în șase luni, ca o veritabilă „pensie”, de Constantin Brincoveanu constituiau un sprijin important pentru Antioh Cantemir, mai ales că după 1711 situația acestuia la Constantinopol devenise extrem de dificilă: otomanii nu puteau uita așa-zisa trădare de la Stănilești a lui Dimitrie și, în consecință, se răzbuiau asupra membrilor familiei rămăși în Imperiul otoman. Ajutorul dat de Brincoveanu este cu atît mai semnificativ cu cît, prin acordarea lui, voievodul Țării Românești se expunea, el însuși, suspiciunilor Porții.

Cu sau fără voie domnească?

Tot o nuntă punctează și cele dintîi raporturi dintre Constantin Brincoveanu și Dimi-

trie Cantemir. Șerban Cantacuzino (predecesorul lui Brincoveanu) avusese, cum se știe, un băiat, Gheorghe, și o fată, Casandra, cu care mama lor, după tentativa nereușită de a ocupa tronul Țării Românești în favoarea fiului ei, se retrăsese sub protecția Habsburgilor la Sibiu și, apoi, la Brașov. Chiar în exil fiind, Casandra Cantacuzino — care, pe lîngă o deosebită frumusețe, avea, spuneau contemporanii, și o bogată cultură — reprezenta o partidă dintre cele mai dorite. Cu această Casandră dorea să se căsătorească principele Dimitrie. Se înrudea în felul acesta cu puternica și influenta familie a Cantacuzinilor și, în plus, căpăta drepturi la tronul Țării Românești. Căsătoria nu era însă ușoară, căci se aștepta opoziția voievodului Brincoveanu, cel care — ca domnitor — era tutorele Casandrei. În virtutea acestui drept, el putea, printr-o simplă scrisoare adresată împăratului Leopold (cu care reîntrase în tratative) să împiedice plecarea miresei din Brașov. Mai ales că, se spunea, domnul Țării Românești nu putea vedea cu ochi buni pe adversarii săi (Cantemirești și Cantacuzinii din familia lui Șerban) uniți împotriva sa. În consecință, trebuia procedat pe ascuns. Antioh Cantemir l-a trimis în mare taină la Brașov pe vornicul Vasile Purice. La Brașov, vornicul a procedat cu multă dibăcie, reușind să plece, fără știrea autorităților, cu viitoarea mireasă, pe care a adus-o în Iași. Aici, Casandra a fost găzduită în casele lui Iordache Ruset, în vreme ce Dimitrie era înștiințat la Constantinopol, prin olăcari, de sosirea miresei.

Așa spun cronicile: „Logodisă Dumitrașco beizade cu o fată a lui Șerban-vodă... cu taină” — ne informează Ion Neculce, iar *Cronica Ghiculesților* amintește de călătoria (tot incognito) pe care Dimitrie Cantemir a făcut-o de la Timișoara la Iași: „Dumitrașcu vodă, aflîndu-se împreună cu turcii la tabăra de la Timișoara, a venit aci în Iași cu menzil [adică cu poșta care călătorea în etape numite menziluri], la fratele său Antioh vodă, fără ca cineva să știe

pricina venirii sale... Brîncoveanu însă a intrat în bănuială că umblă să-l mazălească din Țara Românească și avea ură împotriva lui... pentru că luase de soție pe fata lui Șerban vodă în taină și fără voia lui".

Nici această știre — acceptată ca atare în istoriografia noastră — nu corespunde adevărului. După informațiile cuprinse în *Condica vistișiei* (un document asemănător *Catastihului-jurnal* și care cuprinde cheltuielile efectuate între 1694 și 1704) reiese nu numai că nunta s-a făcut cu încredințarea lui Brîncoveanu, dar și faptul că domnitorul a fost reprezentat la acest eveniment de marele agă. Acesta a înmănat, în numele lui Brîncoveanu, darul pentru tinerii căsătorii: „două lăstruri, două hataiale cu flori de fir, două canavețe și două sigideale [covoare] și alte daruri în valoare de 460 taleri".

Era, de altfel, greu de presupus că un domnitor atât de bine informat, cum a fost Constantin Brîncoveanu, avînd oameni de încredere în cercurile habsburgice, transilvane și otomane să nu fie înștiințat asupra unor evenimente de acest fel. Chiar admitînd că, prin manevra lui Antioh, Brîncoveanu a fost pus în fața faptului împlinit, este de subliniat abilitatea diplomatică cu care domnitorul Țării Românești a știut să treacă peste această întîmplare, el comportîndu-se cu toată demnitatea ce i-o conferea rangul voievodal.

Solia lui Vlasie Stegarul

Consemnările din vara anului 1711 au o deosebită relevanță politică, pentru relațiile dintre cei doi principii. Urcat în scaunul domnesc în 1710, Dimitrie Cantemir a trecut decise planul său de rupere a relațiilor cu Imperiul otoman și de dobîndire a independenței încheind la Luțk, pe deplin picior de egalitate un tratat de alianță, cu țarul Petru cel Mare, care preconiza libertatea Moldovei

în hotarele ei strămoșești, și domnie ereditară pentru familia Cantemireștilor¹. Cunoșcînd, prin oamenii săi de încredere, tratativele moldo-ruse, Brîncoveanu a adoptat de la început o atitudine prudentă. Desigur, dorea și el ca Țara Românească să devină independentă. Era însă circumspect în privința posibilităților efective de împlinire a acestui scop, cunoscînd forța reală a otomanilor. În plus, în cazul unui conflict deschis ruso-turc, Țara Românească ar fi fost expusă în primul rînd primejdiei de a fi cotoplită. Cu toate acestea, chiar și după ce și-a dat seama de faptul că oastea țaristă era insuficientă din punct de vedere numeric și slab pregătită și aprovizionată, Brîncoveanu s-a arătat hotărît să acorde întregul său sprijin forțelor moldo-ruse. „Pă Constandinovodă — nota Radu Popescu cronicarul — încă l-au chemat turcii să meargă la oaste [împotriva lui Petru cel Mare], dar el nici cum n-a vrut să meargă, ci s-au gătît cu oastea lui și s-au dus în gura Urliților și acolo au săzut cu tabără de privia și o parte și alta, să vază ce vor să facă".

Gestul spătarului Toma Cantacuzino (comandantul armatei Țării Românești), care, în condițiile intrării trupelor otomane în țară, a părăsit tabără munteană, alăturîndu-se generalului „Ren” (Karl Ewald von Rönne, general în armata lui Petru cel Mare) și cucerind, cu acesta, cetatea Brăila, l-au pus pe Brîncoveanu în imposibilitate de a-și urma planul. Înfrîngerea lui Petru I la Stănilești (18-22 iulie 1711)² a confirmat, de altfel, temerile lui Brîncoveanu. Atitudine sa, perfect justificată din punctul de vedere al intereselor Țării Românești, a fost felurit interpretată; unele izvoare, de pildă *Jurnalul* dictat de Petru I pentru justificarea evenimentelor de la Stănilești, l-a socotit principalul vinovat al înfrîngerii, deoarece, s-a spus, n-a asigurat trupelor țariste aprovizionarea promisă.

Cum se prezintă evenimentele din 1711 în lumina consemnărilor din *Catastihul-jurnal*? Mai întîi, este de subliniat că

încă în timpul tratativelor moldo-ruse, Brîncoveanu începuse sprijinirea materială constantă a domnului Moldovei. La 3 iunie 1711, Brîncoveanu consemna un important împrumut acordat lui Cantemir: „dat-am lui Dumitrașco vodă împrumut zlați 1000, taleri 2500”. Să nu fi știut Brîncoveanu — cel de obicei atât de informat — ce destinație aveau sumele împrumutate? Mai poate fi apreciat acest ajutor ca o expresie a neînțelegerilor dintre cei doi voievozi? Sau mai degrabă să credem că aceste așa-zise neînțelegeri erau doar formale, menite să deruteze pe otomani? Pentru această din urmă opinie pledează și cele notate în documentul amintit în legătură cu solia lui Vlasie Stegarul, petrecută după așa-zisa „trădare” a lui Toma Cantacuzino. (Acest episod, însuși, merită mai multă atenție și e de văzut dacă faptul respectiv nu s-a petrecut tot cu acordul tacit al lui Brîncoveanu.)

Dar să vedem despre ce este vorba. Înfrîngerea de la Stănilești i-a obligat pe generalul Rönne și pe Toma Cantacuzino să părăsească Brăila, care a reîntreat în stăpînirea otomanilor. Retrăgîndu-se pentru a face joncțiunea cu grosul trupelor țariste, Rönne l-a trimis la Brîncoveanu pe Vlasie Stegarul, solie pe care domnul Țării Românești a primit-o la 10 iulie 1711, cînd a consemnat în *Jurnal*: „dat-am la Vlasie și altuia ce au venit de la R. și Savei Ceauș și lu Mula Asan, taleri 200”. (Despre acest Vlasie, se credea, potrivit lui Radu Greceanu, că ar fi fost primit, într-ascuns nu de domn, doar de mitropolit.)

Fără îndoială, caracterul misiunii lui Vlasie era atât de tainic, încît, chiar în *Jurnalul* său, Brîncoveanu nu s-a încumetat să consemneze mai mult decît inițiala generalului.

Documentul amintit cuprinde și alte numeroase informații privind viața cotidiană (cheltuielile pentru educația copiilor, solicitarea unor medici vestiți, diverse podoabe cum-

¹ Magazin istoric, nr. 8/1973; 7/1973.

Avanpremieră editorială

GEORGE COȘBUC:

**„O părticică de suflet
în sufletul cel mare
al Academiei”**

LUCIAN VALEA

Intr-una din primele zile ale lunii mai 1916, Duiliu Zamfirescu venea acasă la George Coșbuc, pentru a-l anunța că Secțiunea literară a Academiei hotărâse să propună plenului academic alegerea poetului ca membru titular. Inițiativa înaltului for de cultură reprezenta un act de aleasă cinstită a operei poetului, ea înscriindu-se, în același timp, în tradiția statornică de Academie de a reuni în rîndurile sale reprezentanți de seamă ai culturii și științei române din toate provinciile românești.

Cît privește vizita lui Duiliu Zamfirescu, ea părea un fapt surprinzător, dacă avem în vedere că, pînă nu demult, acesta se numărase printre cei care nu avuseseră cuvinte prea elogioase la adresa „poetului țărănimii”, exprimîndu-și opiniile chiar sub cupola Academiei. Sub aceeași cupolă însă în ședința din 20 mai/2 iunie 1916, expunerea de motive pe care se întemeia propunerea Secțiunii literare avea să fie făcută tot de Duiliu Zamfirescu.

Iată o relatare mai cuprinzătoare a acestor momente din viața Academiei, așa cum apare în cartea Pe urmele lui George Coșbuc, aflată în pregătire la Editura Sport-Turism și din care oferim cititorilor revistei Magazin istoric fragmentele ce urmează.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

M. Șt.

„La 2.30 ore, cînd a început Duiliu Zamfirescu la Academie discursul său (poeziile rău citite) de o oră (el în jachetă neagră, cu 3 trandafiri la butonieră) era îmbulzeală cum n-a mai fost la Academie... La sfîrșitul arogantului discurs, aplauze destul de vii... Apoi 10 minute pauză, în care se simte că academicienii sunt indignați în contra atacurilor lui Duiliu contra poeziei populare, contra lui Alecsandri, Goga etc., iar publicul mirat că n-a vorbit de tema sa indicată: figura literară a lui Ollănescu-Ascanio, în locul căruia a fost ales.

O imagine mai puțin cunoscută a poetului G. Coșbuc (din colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România)

Cînd am început să cetesc, era atmosferă încărcată, la un citat din Alecsandri (prefața la colecția poeziilor) aplauze, la cetirea poeziei *Șoimul și fraga*, salve de aplauze care nu mai încetau, la fraza despre apărarea lui Alecsandri — idem, despre creșterea rădăcinii plantate de el, idem — la sfîrșit... nesfîrșite. Succesul în contra neghiobieii lui Duiliu Zamfirescu era (aproape penibil de) mare...

Însemnarea din jurnalul lui Titu Maiorescu se referă la momentul în care Duiliu Zamfirescu, ales membru titular al Academiei, în aprilie 1908, în loc să urmeze regulile tradiției, rostind un discurs de elogiare a personalității celui al cărui loc îl ocupa, vorbise despre *Poporanismul în literatură*, subiect ale cărui semnificații depășeau cu mult pe cele estetice, pîrînd a nu avea decît rolul de a acoperi atacurile proaspătului academician îndreptate împotriva scriitorilor ardeleni sau pe acelea trimise „pe adresa” lui Maiorescu. Referindu-se la Coșbuc, poezia *Noi vrem pămînt* era sancționată fără milă: „A cînta în versuri numărul de hectare pe care-l deține marea proprietate, față de numărul de hectare pe care-l deține mica proprietate, este o glumă de prost gust. De aceea e ridicolă poezia d-lui Coșbuc, care începe cu «Noi vrem pămînt!»...”¹

¹ Este, poate, interesant să redăm aici cîteva date privitoare la modul cum fusese, în realitate, receptat, încă de la apariție, acest poem coșbucian atît în țară, cît și peste hotare:

La scurt timp după apariție, V. G. Morțun citește poemul în fața socialistilor adunați în sala „Sotir”, provocînd „un adevărat delir”. În cîteva zile Coșbuc primește peste 66 telegrame, adrese de felicitare, scrisori, cărți poștale — din Moldova Ardeal și Muntenia. O lovitură de teatru trebuie să le fi părut multora din cititorii avizați aprecierii lui D. Evloceanu la adresa poeziei *Noi vrem pămînt*, considerată „una din capodoperele d-lui Coșbuc”, aprecieri tipărite în *Convorbiri literare*, nr. 6, din iunie 1896, desigur cu învoirea lui Maiorescu. Criticul se numărase printre cei ce nu recunoscuseră valoarea artistică a poeziei și nu s-ar putea zice că în cei doi ani cît tre-

Nu este deloc exclus ca la duelul academic dintre Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu să fi asistat și membrul corespondent al Academiei, poetul George Coșbuc. Cunoșcîndu-i părerea despre critici, bănuim că va fi întîmpinat acele atacuri cu un suris blajin de supremă îngăduință, mai ales că în discursul lui Duiliu Zamfirescu putuse descoperi și multe idei cu care se putea declara de acord. De pildă, sublinierea că valoarea literară a *Miorișei* constă, printre altele, în viziunea alegorică a morții, „fără îndoială, una din cele mai fericite transpuneri ale suflutului iranic...”, care s-a păstrat la toate poezile indo-europene, dînd

Protagonistii unei confruntări academice: Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu

loc la un substrat comun de

cusură de cînd refuzase revista *Vatra* în care Coșbuc publicase versiunile amintite, își schimbase opiniile estetice, dar e posibil ca el să fi aflat cîte ceva despre strălucita carieră internațională a acestei opere, ceea ce va fi contribuit la o slăbire a intransigenței. Revista pariziană *L'Enclos*, nr. 5 din octombrie-noiembrie 1895 publicase versiunea franceză a poeziei *Noi vrem pămînt* (*Nous voulons de la terre*) însoțită de o prezentare cu date biografice și referiri la condițiile în care trăia țărănimea română și care determinaseră crearea acestei poezii. Cititorii erau informați că toate revistele românești reproduseră poemul care fusese primit cu însușire în Transilvania răscălită de procesul Memorandumului.

Cum ajunsese poezia în Franța și cine era traducătorul ei? În vară, un grup parizian „revoluționar și excentric”, condus de Louis Loumet, se adresase socialistului român G. Mărculescu, cerîndu-i să traducă ceva din literatura română. Acesta a ales poezia lui Coșbuc, pe care a tradus-o „cuvînt cu cuvînt, expresie cu expresie”, și a trimis-o lui Loumet, care, după o lună, a publicat-o

legende și la o năzuință egală de forme poetice”.

Nu putem ști cu ce sentimente va fi părăsit aula academică în ziua aceea Coșbuc: cu ce sentimente nu față de Duiliu Zamfirescu, ci față de Titu Maiorescu, adevăratul și absolutul învingător.

În toate țările române

Pentru cineva care-l zărește în primele luni ale anului 1916 strecurîndu-se printre mesele cunoscutului local bucureștean „Terasa”, Coșbuc apare ca „un bărbat de statură potrivită... Purta un fel de redingotă neagră-verzuie și o pălărie de fetru cu boruri mari.

Părea sfios”. Ieșea destul de rar. Îi plăcea să stea mai mult în odaia de lucru pe care-o redescoperise, odaia lui cu cărți și tablouri — între ele niște „flori vii — opera lui Luchian”. La masa „cu două sertare în stînga și alte două în dreapta, încărcată cu hîrtii, caiete și carnețe”, cu „foi pe care... își făcea tot felul de însemnări”. Cu „cîteva dicționare” și „cîteva albume”. Se simțea bine aici, între revistele

vechi și vraful „de gazete

în revista amintită. După alte cîteva zile a fost reproducută de *L'Étoile socialiste* din Anvers. La Barcelona, revista *Ciència social*, anunțînd apariția nr. 5 al revistei *L'Enclos*, menționa și o poezie de poetul român George Coșbuc”. La 22 decembrie 1895, poezia a fost reproducută și de *L'Étoile socialiste* din Charleroi.

Versiunea franceză a fost tradusă apoi în spaniolă de Jose Prat și publicată în *El Despertar* de la New York, nr. 44, din 10 martie 1896. Poemul a fost reluat la Barcelona de revista *La Nueva Humanidad* sub titlul *Nous volons de la tierra*. În cîteva luni, exemplul este urmat și de alte publicații de limbă spaniolă din cele două Americi și poemul lui Coșbuc cunoaște o interesantă difuzare. Ba mai mult, Jose Prat îl scrie lui Mărculescu informîndu-l că poezia fusese tipărită pe foi volante și difuzată printre țărani din Catalonia.

În sfîrșit, amintim faptul că ziarul budapestan *Alkotmány* (Constituția), nr. 79, din 2 aprilie 1907, a publicat articolul *Marsellaiza română. Poezia lui Coșbuc „Noi vrem pămînt”*, însoțit de traducerea în ungără a poemului, traducere semnată de Kaczany Geza.

din Ardeal". Cameră „mică” și „îmbătrânită” ca și el, cum povestea unul dintre contemporanii săi, cu „două scaune cam șubrede, un scrin și o canapea cu spătar... În spatele mesei tot peretele plin de fotografii”: Tolstoi, Victor Hugo, Ibsen.

Aici îl găsește Duiliu Zamfirescu trimis de Academia Română să-l anunțe că Secțiunea literară urma să-l propună spre a fi ales membru titular în locul lui N. Gane și să-l roage să accepte. E greu de zis ce va fi apreciat cel mai mult: faptul că forul academic se gândise tocmai atunci la el, într-un fel care-l făcea să se simtă de fapt mai degrabă alesul Transilvaniei, ceea ce în mod sigur influențase hotărârea academică, sau că vestea îi fusese adusă tocmai de omul pe care nici nu l-ar fi putut bănuii c-ar fi în stare de un asemenea gest? Hotărârea institutiei, ca și prezența scriitorului distant pînă acum și cu morgă aristocratică, îl iau prin surprindere și, impresionat, acceptă propunerea. Dar a doua zi încep să-l încerce regretele și ține să i le mărturisească lui Duiliu Zamfirescu într-o scrisoare: „Mi-ar fi fost cu [mai] în drag să rămîn în liniștea păcii mele, și dacă aș fi știut m-aș fi rugat să nu mă iei în rîndul aceloră cărora li s-ar putea da onoarea și sarcina de a ocupa un scaun academic”.

Secțiunea literară în ședința din 13/26 mai, sub președinția lui Iacob Negruzzi, hotărăște cu 4 voturi din 6, să-l propună pe George Coșbuc membru titular al Academiei. Plenul academic ia cunoștință de propunere la 16/29 mai și decide să pună chestiunea alegerii pe ordinea de zi a ședinței de vineri 20 mai/2 iunie. Prezida Barbu Ștefănescu-Deavrancea, vicepreședintele Academiei. El dă cuvîntul lui Duiliu Zamfirescu pentru a citi expunerea de motive. „Secțiunea literară, alegînd pe dl.

George Coșbuc, în locul rămas vacant prin moartea regretatului coleg N. Gane, mi-a dat însărcinarea a vă prezenta pe candidat. Misiunea mea este pe atît de plăcută pe cît este de ușoară. Cine nu cunoaște pe Coșbuc? Reputația sa literară e așa de întinsă, încît numele său a devenit popular în toate țările locuite de români”. După ce evocă începuturile activității literare, inclusiv anii *Tribunei*, Duiliu Zamfirescu continuă: „Venind la noi, d-l Coșbuc a fost destul de cuminte să nu se amestece în luptele politice și nici chiar în polemicile literare ale diferitelor biserici și bisericuțe de pe timpuri, ci, preocupat numai de a crea, a dat la lumină o serie de opere remarcabile”.

Sînt amintite volumele *Ballade și idile*, *Fire de tort*, traduceri, în 1910, *Divina Comedie* a lui Dante: „După cum se vede, d-l Coșbuc a dat publicului românesc, în mai puțin de 25 de ani, o cantitate de muncă literară atît de considerabilă, încît numai pentru aceasta s-ar cuveni să-i deschidem ușile amîndouă pentru a-l primi între noi. Dar calitatea lucrărilor sale întrece cantitatea. Din punct de vedere clasic — prin urmare esențialmente academic — *Eneida* și *Bucolicile* lui Virgiliu sînt un monument; *Odissea*, tradusă în strofe endecasilabice rimate, lucru la care nici n-a visat bunul Homer, reprezintă o sforțare intelectuală de necrezut; în fine *Divina Comedie*, este, printre traduceri, lucrarea sa capitală, care a îmbogățit literatura românească cu cea mai perfectă versiune a acestei poeme.

Poeziile sale proprii sînt adevărate *poezii* și sînt *originale*. Inspirație sănătoasă, elocutiune solidă și cu termeni cei mai proprii; imaginile puse cu o rară putere de sensibilizare.

Primind pe d-l Coșbuc în mijlocul nostru, facem un act de dreptate, confirmînd ceea ce opinia publică a hotărît de mult”.

După cuvîntul lui Duiliu Zamfirescu se trece la vot: 23 din cei 24 de academicieni sînt pentru Coșbuc și numai unul contra. Delavrancea anunță rezultatul votului și-l proclamă ales pe dl. George Coșbuc, membru activ al Academiei în Secțiunea literară.

Locul cuvenit de mult

Prima ședință la care participă noul academician e cea din 27 mai/9 iunie 1916. La intrarea sub cupolă e primit cu aplauze. Președintele Academiei Române, dr. C.I. Istrate îi adresează cuvintele de bun venit: „În numele Academiei Române sînt fericit a spune: Bun venit noului și distinsului nostru coleg dl. Coșbuc. Aplauzele cu care ați fost primit adineauri, la sosirea d-voastră, v-au arătat, d-le coleg, bucuria pe care o are această instituție de a vă număra printre membrii ei... V-ați scoborit prin voința voastră la București, între noi, de pe înălțimile frumoase și românești ale plaiurilor de la Năsăud. Acum, prin munca voastră, vă ridicați la punctul cel mai înalt pe care poate să vi-l prezinte cultura română, ocupînd un scaun în mijlocul nostru. Vă urez, scumpe coleg, etc. etc.”

În vederea ședinței solemne de la 27 mai/9 iunie 1916, poetul a pregătit, pentru intrarea în înaltul for, un cuvînt bătrînesc, plin de bună-cuviință și înțelepciune: „Îți mulțumesc înții de toate d-tale, Domnule Președinte, pentru frumoasele cuvinte — mai frumoase, poate, decît le merit, — cu cari ai avut bună-

voiața să mă saluți și, prin ele să mă ției oarecum de mină, ca să mă pui la rînd pe brazda Academiei.

Aceste cuvinte sînt pentru mine ca o punere de mîini pe capul meu, ca să scoboare asupra mea harul celui spiri-rit, care luminează și conduce opera Academiei. Să te ție Dumnezeu multă vreme, ca să poți saluta și pe alții de aici înainte și să-i rînduiești în plugăria asta a cîmpului intelectual.

Vă mulțumesc și dv., d-lor membri, că m-ați găsit vrednic să fiu făcut părtaş la lucrările acestui așezămînt cultural și că m-ați primit în mijlocul d-voastră, ca să fiu și eu o părțică de suflet în sufletul cel mare al Academiei“.

S-a închinat cu modestie spre iluștrii săi colegi și-n clipa aceea i se va fi părut că-l zărește, printre ei, și pe Iosif Vulcan. În biruința de astăzi știa că e zidită și o parte din sufletul lui.

După festivitățile academice, colegii de la *Albina* îl sărbătorește printr-o agapă redacțională. Eveniment evocat într-un *Proces verbal*, în versuri, pe care revista îl publică în facsimil, nr. 41-42 din 10-17 iulie.

Intrarea la Academie era un eveniment mult prea important ca să scape de aura legendelor. Se zice că vestea alegerii i-a adus-o Andrei Bîrseanu și alți prieteni care i-au spus că „a doua zi trebuie să se prezinte între nemuritori, să le mulțumească de alegere și să ia parte la consfățiurile lor“. „Negreșit am să vin!“, le-a răspuns poetul, dar n-a dat nici pe la Academie, nici pe acasă, de teamă că-l vor găsi și obliga „să îmbrace redingota și să dea față cu atîția oameni așezați“. După un timp, Bîrseanu îl întîlnește pe stradă: „Mîine vin negreșit“. Omul fiind pățit, a doua zi dis-de-dimineață se duce să-l ia de-acasă. Dar poetul se strecoară pe furiș printr-o ușă

dosnică bucuos „că a izbutit să păcălească pe academicieni și de data aceasta, simțindu-se mai bine la masa albă de la Carul cu bere, decît la cea de nuc din sala de ședințe de la Academie. O altă legendă se referă la pregătirile pentru ședința solemnă de primire: „Bietul om n-avea nici frac, nici smoking... Ce să fac, se gîndi el, să mă duc la cîmnatul să mă scoată din încurcătură“. Încearcă fracul lui Costică Sfetea care i se păru nu știu cum. Îl refuză: „Nu credeți că sînt ridicol?!“ Noroc că-și însemnase greșit data ședinței de recepție și mai avea timp suficient ca să-și poată comanda „un smoking nou“. În ziua sorocită, îmbrăcat cu el, stătea în fața oglinzii și vorbea cu Elena, soția sa, și cu Costică: „Așa mai merge. Știți voi ce voiam să fac, atunci — uite, mă hotărîsem în ultima clipă să mă îmbrac în costumul țărănesc de acasă. Și, credeți voi că nu era frumos? Ori poate nu m-ar fi primit nemuritorii, mai știți?!“

Primi felicitări, scrisori, telegrame. Jean Sococ fi scria: „Iubite domnule Coșbuc, ești și... nu, de felicitat, pentru primirea în areopag. Ești pentru că ți-ai ocupat locul cuvenit de mult. Nu, pentru că gloria te-a înconunat cu mult înaintea acestei tardive recunoașteri. Oricum ar fi, mă bucur și-ți strîng mîna cu bună prietenie, al d-tale, Jean V. Sococ, București, 17 mai 1916“. Pe spatele scrisorii, poetul notează cîteva interpretări din *Purgatoriul*. Dintre ziarele care menționează evenimentul, *Gazeta Transilvaniei*, nr. 115, mai 1916, scria sub semnătura lui Al. Ciura, despre drumul lui Coșbuc din Hordou la Academie: „cu atît mai anevoios, cu cît poetul țărănimii nu era uns cu nici un soi de alifie ciocioască, și conștiința superiorității lui îl oprea de a-și face drum cu coatele, cînd era în drept să aștepte să i se deschidă căra-rea de la sine“. ■

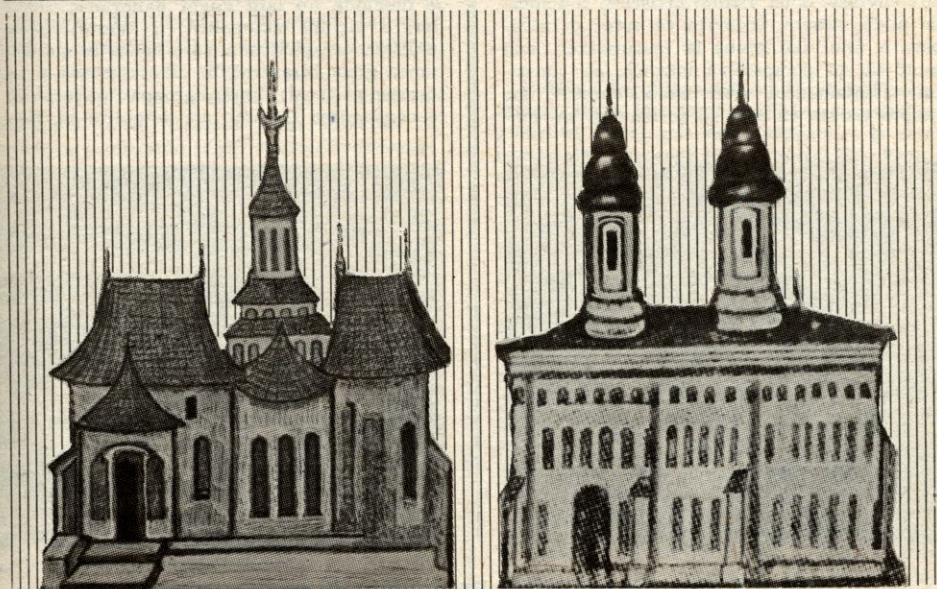
CONSTANTIN BRÎNCOVEANU — DIMITRIE CANTEMIR: RIVALITATE SAU COLABORARE?

(Urmare din p. 12)

părate etc. etc.); dar notațiile cuprinse în *Catastihul-jurnal* se dovedesc deosebit de relevante sub aspectul relațiilor — mult mai complexe decît ni le-am închipuit — dintre autorul acestui prețios document și Cantemirești. Fără îndoială, între cele două familii au existat și momente — nu puține — de asperități; atunci însă cînd în joc s-au aflat interesele majore ale principatelor, ca, de pildă, în 1711, Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir au știut să găsească terenul colaborării, într-ajutorării. Era, de fapt, politica tradițională, dintotdeauna, a țarilor române în fața primejdiei externe.

Ce constituie în acest caz *Istoria ieroglicică*? Firește, neomînd faptul că ea conține multe elemente din istoria reală a vremii pe care o înfățișează (cu patimile, zavistiile și personagiile sale) nu putem să nu subliniem că este vorba de o operă literară, cu un profund conținut filozofic. Recente interpretări, subliniază Alexandru Duțu, tind „să reaseze opera în mediul intelectual în care a apărut... A devenit evident că, în acel mediu, cartea lui Cantemir nu își propune să rememoreze, spre beneficiul posterității lupta meschină pentru un dram de putere purtată de minți obtuze... Autorul reconsiderase o tradiție de gîndire și sensibilitate, preschimbînd chipuri de contemporani și schișase o comedie umană care nu poate fi «judecată» prin raportare la comedia lui Balzac. Nu evenimentul, ci duelul, nu narațiunea seacă, ci construcția complicată s-au dovedit a fi *cheile* cele mai potrivite pentru deschiderea acestui sipet“. ■

SUCEVIȚA ȘI GALATA

Un testament și un act de naștere artistic

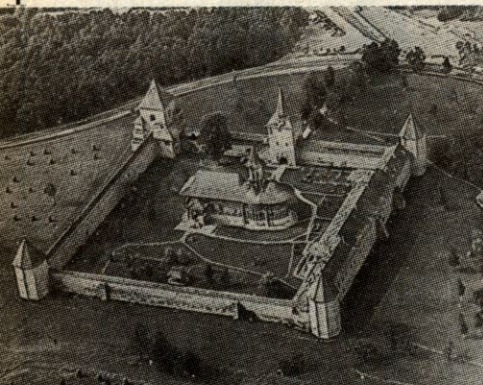
SCARLAT PORCESCU

Nu s-au păstrat „pisanile” în piatră, adică actele de naștere și identitate ale Suceviței și Galatei, monumente de împunătoare măreție artistică, și nici vreo însemnare votivă, deplin concludentă, referitoare la timpul cînd au fost ele înălțate. Reiese însă limpede, din unele „cărți” domnești, emise în penultimul deceniu al secolului XVI și, mai cu seamă, din ceea ce a notat Grigore Ureche, în *Letopiseșul* său, că, atît Sucevița cît și Galata — cum apar astăzi în ochii cercetătorului sau ai drumețului îndrăgostit de avuția noastră cultural-artistică — au fost zidite în intervalul 1583-1584, deci cu patru secole în urmă. Am folosit sintagma *cum*

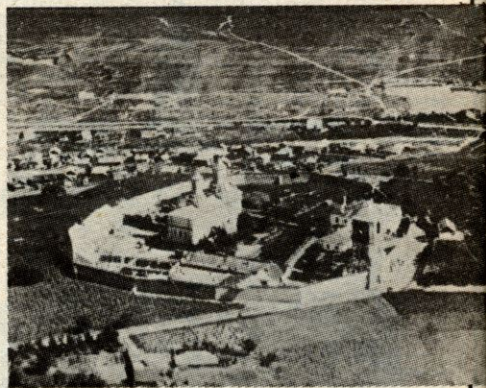
apar astăzi, deoarece, potrivit unor vechi mărturii literare, mai înainte de anii menționați, în vecinătatea actualului complex Sucevița fusese înălțat un locaș modest, lipsit de strălucire, iar mai înainte de Galata, care străjuiește Iașul de pe o culme din partea sudică a orașului, a fost alta „sub deal”, în „capul iazului”, care s-a surpat, avînd „temelia așezată într-un loc rău”.

Deși ctitorite în același timp — Sucevița de Movilești, familie boierească cu veleități dinastice, care a dat înalți dregători eclesiastici și domnitori în scaunele voievodale ale celor două țări românești, iar Galata de domnitorul Petru Șchiopul, un vlăstar al dinas-

tiei Basarabilor pe tronul Moldovei (1574-1579, 1582-1591)¹ — ele nu sînt identice; privindu-le cu atenție, remarcăm un limbaj artistic la una și alt limbaj la cealaltă, cu alte cuvinte, două viziuni artistice. S-a spus, de pildă, despre Sucevița că este „o intrupare a unui stil ajuns la maturitate”, mai mult că, în perspectivă istorică, ea constituie „testamentul artei moldovenesti”², iar despre Galata că este „o cotitură și un mo-

Galata — toponim adoptat probabil după numele unui cartier din Constantinopol —, spre deosebire de ctitoriile moldovenesti anterioare, este amplasată pe un deal de pe care se deschide un larg unghi panoramic. Așadar, o viziune acropolică, o avîntare spre înălțimi, un spirit nou, care venea la noi din lumea greco-bizantină în care crescuse și se formase ctitorul; după, aproape un secol de la construirea Galatei, alt domnitor al Mol-

Sucevița și Galata, așa cum apar în frescele votive (p. 17) și imaginea lor actuală

ment hotărîtor în evoluția artei moldovenesti”. Așadar, Sucevița, în peisajul arhitectonic moldovenesc, este monumentul care pune capăt unei etape de ingeniozitate umitoare și de măreție iar Galata monumentul care marchează începutul alteia.

Ca majoritatea monumentelor moldovenesti anterioare, de acest gen, Sucevița este amplasată într-o depresiune ocrotită de culmi împădurite. Fără îndoială, din motive de ordin defensiv, ea a luat, treptat, înfățișarea unei fortărețe în care ctitorii și urmașii lor au găsit adăpost. Edificiu de plan triunghiular, cu absida principală alungită, cu o singură turlă care încoronează naosul, cu sisteme de boltire tradiționale în Moldova, cu o încăpere sepulcrală boltită *en berceau* și cu o tainiță în care era ocrotit și păstrat patrimoniul artistic propriu de înaltă valoare, cu fride înșiruite ritmic pe fațadele absidelor, cu elemente de modelatură gotică și, mai cu seamă, prin luxosul decor policromat al fațadelor — ultimul monument din Moldova cu fresce exterioare — Sucevița se încadrează în familia monumentelor care păstrează stilul moldovenesc.

dovei, Gheorghe Duca, originar din Balcani, vrăjit, fără îndoială, de chemarea acestui spirit al înălțimilor, ctitoria Cetățuia tot pe virful unei coline de lângă Iași. În ansamblu, Galata păstrează particularitățile arhitectonice tradiționale, dar în înfățișarea ei survin elemente nefîlînite pînă atunci în Moldova, printre care, mai importante: înlocuirea zidului ce separă încăperea mormintelor de naos prin trei arcade sprijinite pe patru coloane; adoptarea în sistemele de boltire a trompelor de colț; înălțarea încă a unei turle care încoronează pronaosul și împărțirea fațadei în două registre, decorate în partea de sus cu ocnițe și fride oarbe. În sfîrșit rindurile de cărămidă aparentă alternează cu rînduri de piatră — așa cum se procedează des la construcțiile din Țara Românească. Prin toate aceste noutăți construcționale și decorative, Galata înscrie o cotitură în evoluția artei moldovenesti.

Cum se explică pătrunderea acestor noi elemente arhitecturale în Moldova? După cum se știe, Petru Șchiopul, ctitorul Galatei, cobora dintr-o ramură a familiei Basarabilor, întemeietori ai Țării Românești, deci nu din Mușatini. Împreună cu părinții și frații săi, el a trăit multă vreme la Constantinopol, unde s-a instruit și a intrat în relații cu

¹⁻² Magazin istoric, nr. 7,8/1982; 6/1973.

Înalta societate constantinopolitană grecească și otomană. Petru s-a căsătorit în marele oraș de pe Bosfor cu Maria Amiralii. Familia în care intrase avea influență covârșitoare în cercurile înalte ale Porții. Un frate al său, Alexandru II Mircea, a doborât în anul 1568, tronul Țării Românești și a domnit 9 ani, adică pînă în 1577.

În 1574, Petru a devenit și el domn al Moldovei. Prin domnia unui Basarab în Moldova — ulterior, și alți munteni vor domni aici, după cum și moldovenii, unii coborînd din Mușatini, vor domni în Țara Românească — se realiza o unire dinastică a celor două țări surori, ridicînd astfel pe o nouă treaptă evoluția lor spre unitate politică. Sentimentul comunității de neam căpăta noi orizonturi. Din acest punct de vedere, domnia lui Petru Șchiopul, de aproape 14 ani, a avut consecințe importante în statornicirea relațiilor dintre Moldova și Țara Românească. Pe vremea acestui domn s-au înmulțit și adîncit schimburile și legăturile politice între cele două țări. Negreșit, mai mult ca pînă acum, în Moldova au venit meșteri din zonele levantine și din Țara Românească, chemați probabil și sprijiniți de voievozi; tot acum s-au adoptat procedee tehnice și soluții arhitectonice noi. Galata, maiestuoasă ctitorie a voievodului, expresie a gîndurilor sale bazeice, menită să-i consolideze poziția sa în Moldova (prin ctitorii, în contextul condițiilor de odinioară, un domn se lega de țara peste care domnea) și să-i fie necropolă, pune în lumină, pe de o parte, tradițiile arhitectonice moldovenești, iar pe de alta elementele de înfrîurire. Iată deci că, în istoricul proces de apropiere, de cunoaștere reciprocă, de adîncire a sentimentului de înfăptuire a statului român unitar, o importantă contribuție au adus și făuritorii operelor de artă printre care, în prim plan, Galata și, într-o oarecare măsură Sucevița, înălțate acum patru secole.

N-aș putea încheia aceste rînduri, fără a sublinia că atît Sucevița, cît și Galata, în jurul cărora se păstrează inestimabile bunuri artistice, ca alte multe monumente istorice din țara noastră, care pun în evidență tensiunea și vibrația spirituală a înaintașilor, au îmbrăcat, în urma lucrărilor de restaurare, efectuate în ultimii 20 de ani, veșmintul lor cel dintîi. În etapa istorică în care eforturi pilduitoare sînt consacrate noului, se dă, prin urmare, atenție cuvenită și mărturiilor trecutului. ■

• CLIO ANUNȚĂ •

STATUIA LIBERTĂȚII ÎNTINEREȘTE

Statuia Libertății, acest dar făcut de Franța Statelor Unite, în octombrie 1886 — ca simbol al prieteniei dintre cele două popoare — și care contemplă de aproape 100 ani portul New York, este astăzi prizoniera unor enorme schele metalice. Construcția ei — din plăci de aramă năruite manual și asamblate pe un schelet format din patru suporturi gigantice de oțel — a început sub conducerea sculptorului Frédéric-Auguste Bartholdi (1834-1904). Scheletul a fost proiectat de cel mai celebru inginer al epocii, Alexandre-Gustave Eiffel¹. Bartholdi a eternizat colaborarea acestuia, în cuvintele pe care le-a scris în Cartea de aur a Turnului Eiffel, în 1889: „În semn de omagiu domnului Eiffel, cu amintirea plină de recunoștință a Statuii Libertății, care îi datorează osatura ei de oțel“.

În ultimul timp, statuia a dat serioase semne de oboseală. La inițiativa unui Comitet franco-american, a fost întreprins un complex program de restaurare, estimat la 29 milioane de dolari și urmînd a fi încheiat la începutul verii anului 1986, pentru ca distinsa „doamnă“ a Americii să-și celebreze centenarul în deplină formă.

Cele mai serioase degradări ale statuii (92 metri înălțime și 225 tone greutate) nu par a fi provocate nici de poluarea atmosferică, nici de milioanele de vizitatori care îi escaladează anual cele 171 de trepte, ci de corozione, care a atacat niturile armăturii, prin care s-a atașat „pielea“ de aramă la scheletul de oțel. În plus, torța concepută pentru a servi ca far a lăsat să pătrundă apa ploii în interiorul brațului. Examenale recente la care a fost supusă statuia au demonstrat și că această parte a proiectului inginerului Eiffel nu a fost fidel executată, armătura brațului nefiind fixată în locul prevăzut, ceea ce ar putea explica echilibrul precar al brațului.

Întărită și întinerită, Statuia Libertății — declarată încă din 1924 monument național — va lumina din nou, în cîteva luni, golful New York.

F. D.

¹ Magazin istoric, nr. 10/1981.

1867-1918: DUALISMUL AUSTRO-UNGAR— O NEFASTĂ EXPERIENȚĂ A TRECUTULUI

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Istoria românilor este istoria unui popor statornic, locuind neîntrerupt în spațiul carpato-danubiano-pontic, creator al unei bogate și străvechi civilizații. Românii, spune Nicolae Iorga, sînt un popor care prin strămoșii lor au „rădăcină de patru ori milenare”. Neclintii în fața valurilor succesive de populații migratoare, opunându-se politici de cuceriri și anexiuni a marilor imperii care își disputau înțelitatea în acest spațiu, românii și-au apărut cu strălucită libertate, păstrîndu-și limba, obiceiurile, cultura, credința, propriile lor organizări politice, dezvoltîndu-se unitar pe valea anticilor Dacii. Evidențînd veșnicia și unitatea poporului nostru, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, aprecia: „Putem afirma, pe baza faptelor istorice, că poporul nostru s-a plămădit de-a lungul milenilor în spațiul carpato-dunărean, că fiecare metru de pămînt și fiecare piatră sînt stropite cu sudoarea și singele moșilor și strămoșilor noștri. În cele mai grele timpuri, înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci, înfrîindu-se cu el, cu munții și cîmpurile, cu rîurile și codrii falnici, au rămas neclintii pe aceste meleaguri, apărîndu-și ființa, dreptul la existență liberă”.

În milenii unu, sprîlîindu-se pe bogata lor tradiție politico-statală, românii și-au alcătuit formațiuni politice-administrative și militare („țări”, „enezate” sau „voievodate”, cum sînt ele menționate în documente), care, dovedind o mare viabilitate istorică, s-au transformat în puternice elemente de rezistență și continuitate românească. Semnificativ este exemplul străvechii vetre geto-dace a Transilvaniei a cărei organizare tradițională românească, voievozdatul, a continuat în cluda presunilor exercitate de regalitatea ungară. Voievozatul Transilvaniei și-a continuat existența autonomă, distinctă de regatul ungar, iar după 1541, cînd Ungaria a fost cucerită de otomani și transformată în pașalie cu capitala la Buda, s-a desprins complet de aceasta, devenind un principat autonom vasal Porții și beneficiind de același statut, stabilit prin Capitulații¹, ca și celelalte două țări românești, Moldova și Muntenia.

Caracterul românesc al acestei provincii, a cărei autonomie s-a întărit după 1541, n-a putut fi schimbat nici după ocuparea acesteia de către armatele habsburgice. Noul statut al Transilvaniei a fost reglementat prin Diploma leopoldină din 1691, care a servit drept constituție a principatului pînă în 1867. Nu este însă mai puțin adevărat că noul regim a înăspriț asuprirea socială și națională a românilor care din totdeauna au format majoritatea populației în acest teritoriu. Prevederile Diplomei leopoldine aveau în vedere în exclusivitate clasele dominante ale celor trei națiuni recunoscute (ungară, seculească și germană), românii și religia lor nefîind recunoscute. Tîra era condusă de un guvern, avînd în frunte un guvernator ales de Dieta transilvană, dar care trebuia confirmat de împărat. Guvernul transilvan era reprezentat la Viena de o „Cancellerie aulică” (ai cărei membri erau, de asemenea, numiți de împărat) care, troptat, a devenit principalul organ al puterii în Transilvania. Consiliul de război al imperiului numea un comandant general în principat, iar problemele legislative cădeau în competența Dietei locale, ale cărei prerogative erau însă permanente limitate.

Politica fiscală excesivă, înăsprirea exploatarei feudale, intoleranța religioasă și culturală față de români au creat o stare de profundă nemulțumire în rîndul acestora. Aspirații lor spre libertate și unitate națională și-a gă-

sit o puternică expresie în timpul răscoalei din 1784 și mai ales, în vremea revoluției de la 1848-1849².

Cum se știe, primind sprijin militar din partea țării, împăratul Austriei a reușit să înăbușe revoluțiile de la 1848 și, revocînd concesii făcute în cursul evenimentelor revoluționare, să reinstaureze regimul absolutist. Transilvania a rămas în continuare o provincie legată direct de Viena, dar a fost împărțită în mai multe districte militare, avînd fiecare în frunte cîte un comandant militar; germana a fost decretată limbă oficială, iar guvernul local a căpătat un caracter tot mai formal.

În următoarele două decenii, imperiul a fost supus unor puternice frămîntări, accentuate de insuccesele militare înregistrate de Habsburgi în 1859 și 1866. Pentru a putea stăvili valul nemulțumirilor, împăratul a recurs la concesii. În 20 octombrie 1860 și în februarie 1861, a dat două diplome ale căror prevederi inaugurară un regim liberal constituțional. Se proclama egalitatea tuturor cetățenilor imperiului în fața legilor, libertatea confesională, obligativitatea serviciului militar și a plății impozitelor pentru toți cetățenii etc. În Transilvania s-a revenit la guvernul civil local și s-a redeschis Dieta locală. Nemulțumită, cum observa Marx, că unor provincii, cum erau și Transilvania, li s-a acordat dreptul de a avea diete proprii³, întîrîndu-li-se autonomia, nobilimea ungară n-a văzut cu ochi buni aceste măsuri și a boicotat politica de liberalizare inițiată de Curtea din Viena.

În 1863 s-au ținut alegeri pentru Dieta transilvană. Deși n-au reușit să aleagă un număr proporțional cu numărul lor, românii au obținut majoritatea, în urma acestor alegeri Dieta fiind compusă din 46 deputați români, 42 unguri și 32 sași, cărora li se adăugau cîte 11 deputați „regaliști” din partea românilor și sașilor și 12 a ungurilor, numiți direct de împărat. Văzînd că lucrurile n-au decurs cum au vrut ei, deputații unguri au refuzat să participe la lucrări, declarînd că Dieta este constituită neconstituțional. Întrunită la Sibiu, Dieta a discutat și a votat legea „egalei îndreptări” a poporului român și a confesiunilor sale cu celelalte naționalități și religii din principat, precum și o altă privind libera folosire a celor trei limbi (română, ungară și germană) în viața publică.

Cercurile conducătoare austriece n-au mai putut ține singure în frîu lupta de emancipare națională a popoarelor asuprite. De această situație a profitat nobilimea ungară, care s-a grăbit să ofere ajutor Curții imperiale în vederea reorganizării imperiului pe baze dualiste. Trata-

² În cursul anilor, *Magazin istoric* a publicat numeroase articole referitoare la istoria Transilvaniei, acest străvechi pămînt românesc, nucleul unității spațiului geografic ce desemna altădată antica Dacie. În Transilvania s-a avut centrul puterii politico-administrative și militare statul dac în vremea marilor regi Burebista și Decebal și tot în acest spațiu s-au creat formațiuni politice românești medievale, dezvoltate în strînsă legătură cu cele de la sud și răsărit de Carpați. Numeroase alte articole s-au referit pe larg la legăturile permanente și multiple ale românilor din diferitele teritorii locuite de ei, la colaborarea politică, diplomatică și militară dintre țările române la puternicele ridicări la luptă ale poporului nostru pentru dreptate socială și libertate națională, pentru crearea statului unitar național. (*Magazin istoric*, nr. 1/1967, 5/1968, 3 și 8/1973, 2/1975, 2/1976, 5/1977, 1, 6-8 și 11-12/1978, 11/1980, 11-12/1981, 11-12/1982, 12/1983.)

¹ *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

tivele au început în 1865, când s-a înregistrat și primul rezultat: printr-un decret imperial, Dieta Transilvaniei a fost dizolvată și au fost organizate alegeri noi; scrutinul a dat o majoritate zdrobitoare nobilimii ungare: din 108 deputați aleși, numai... 14 erau români. La rândul său, din cele 190 mandate „regaliste”, împăratul a oferit numai 32 românilor. În aceste condiții, întrunită la Cluj, Dieta a votat anexarea Transilvaniei la Ungaria.

Întrîntă în războiul cu Prusia și Italia în 1866, Curtea imperială a grăbit tratativele cu nobilii unguri și, în februarie 1867 s-a format un nou guvern ungar în frunte cu contele Gyula Andrássy, care primea atribuții mult mai largi, iar la 8 iunie Franz Iosif s-a încoronat și ca rege al Ungariei și a sancționat hotărîrea Dietei de la Cluj, anulînd toate legile votate în 1863-1864 de Dieta de la Sibiu.

O singură țintă

a românilor:

unirea Transilvaniei

și Banatului

cu patria mamă—

România

Timp de 51 ani, cîtă vreme Transilvania a rămas în componența Ungariei, românii din acest teritoriu au fost supuși unui regim de cruntă exploatare socială și asupra-
re națională.

În baza înțelegerilor intervenite între Curtea Vienei și nobilimea ungară, statul bicefal a fost organizat din două părți: Cisleitania (Austria), cu capitala la Viena și Transleitania (Ungaria), cu capitala la Budapesta. În afară de problemele militare, financiare și cele de politică externă, pentru care s-au creat ministere comune, Ungaria a devenit stat independent, cu propriul său guvern și parlament. Clasele conducătoare au intensificat politica de exploatare socială și națională în teritoriile care au intrat în componența Ungariei, acțiunea de maghiarizare forțată a naționalităților nemaghiare fiind ridicată la rang de politică de stat.

În decembrie 1867, imperiul dualist a adoptat o nouă constituție. În privința Ungariei, prevederile acesteia în problema națională au fost completate de legea ungară din 6 decembrie 1868, care proclama existența unei singure națiuni politice — „indivizibilă, unitară nați-

une maghiară” — și decreta limba maghiară ca singura limbă oficială. O serie de legi și măsuri, adoptate succesiv în 1874, 1879, 1883, 1891, 1893, 1907 etc., privind învățămîntul de toate gradele, administrația, regimul electoral etc., completeau prevederile discriminatorii, sporînd violența politicii de maghiarizare forțată a naționalităților nemaghiare.

Comentînd aceste măsuri, istoricul american C.A. Macartney arată că ele corespundeau mentalității de totdeauna a clasei dominante maghiare: „Clasa conducătoare maghiară în Ungaria nu a privit niciodată statul ungar ca stat multinațional. N-a făcut-o prin urmare nici acum. Ea n-a putut considera că primatul admis prin lege limbii ungare era o simplă concesie de ordin practic pentru eficiența administrativă și că statul nu era mai mult „al ei” decît al slovacilor sau al românilor”.

Începînd din 1867, lupta pentru libertate și unitate națională a românilor din Imperiul austro-ungar a intrat într-o nouă fază. În 1869, burghezia română și-a organizat propriile sale partide politice: Partidul Național Român din Banat și Partidul Național Român din Transilvania, care au avut o contribuție însemnată în organizarea mișcării de emancipare națională. „Activiștii” (partidul bănătenilor), prin participarea la lucrările Parlamentului ungar, au menținut problema națională în centrul preocupărilor opiniei publice din Ungaria; „pasiviștii” (partidul transilvănean) boicotau Parlamentul ungar, refuzînd să accepte măsurile acestuia, considerînd-l în afara realităților Transilvaniei. Constituirea celor două partide a marcat emanciparea conducerii mișcării naționale a românilor transilvăneni de sub tutela clerului celor două biserici,

unită și ortodoxă, ceea ce a contribuit în mod real la activizarea vieții politice, la lărgirea preocupărilor, la radicalizarea mișcării naționale. Toate eforturile au fost îndreptate spre un scop unic: conservarea identității naționale, rezistența împotriva politicii agresive și brutale a statului ungar de maghiarizare forțată a românilor.

Lupta românilor transilvăneni pentru libertate și unitate națională a căpătat noi dimensiuni în urma războiului popular purtat în 1877-1878 de întregul popor român într-un spirit de entuziasm solidaritate națională pentru cucerirea independenței absolute de stat a României și afirmarea statului român în relațiile internaționale. Referindu-se la acest aspect, ministrul de externe austro-ungar Gustav Kalnoky scria, într-un memoriu întocmit în 1881: „Apărut din începuturi modeste, statul român a știut să-și câștige mai înții recunoașterea independenței sale, apoi, treptat, rang și poziție internațională. Nu poate fi contestată neamului românesc capacitatea de dezvoltare culturală în sensul ideilor de stat modern. Punerea în funcțiune a spiritului său național a dus la întemeierea — și, după toate aprecierile, la o întemeiere durabilă — a unui stat, desigur nu ireproșabil, dar absolut plin de viață și de eficiență”. Iar mai departe, demnitarul ungar constata: „A fost inevitabil ca privilegiile românilor din Transilvania să se îndrepte spre frații lor de dincolo de Carpați, spre statul înrudit ca neam, care s-a înălțat devenind un membru al familiei popoarelor europene, egal în drepturi pe plan internațional, care își sporește forțele, își lărgeste capacitatea militară, la început subapreciată, și care în mod vizibil a obținut putere și prestigiu în afară. El a oferit cu plăcere un azil

pentru prezent și o speranță pentru viitor tuturor elementelor nemulțumite. Populația României și-a unit cu înflăcărare glasul cu plîngerile împotriva deznaționalizării și samavolniciei". Reflectînd asupra situației din Transilvania, memoriul preciza: „În cifra totală a populației provinciilor Coroanei ungare, de aproximativ 15,5 milioane de locuitori, ungurii dețin o minoritate care, chiar după evaluările cele mai favorabile lor, rămîne cu mult sub cifra de 7 milioane. Cam la aceeași cotă [7 000 000] se ridică cifrele acceptate pentru forța numerică a elementului românesc în totalitate". Cu toate acestea, se recunoștea că „reprezentarea lor în Dieta ungară a fost totdeauna minimă. Nici un român nu se găsește și nu s-a găsit vreodată într-o funcție publică proeminentă".

Tot cortegiul de măsuri reacționare, de constrîngere luate de autoritățile dualiste împotriva românilor și a celorlalte popoare asuprite din Imperiul austro-ungar n-a putut împiedica lupta acestora pentru eliberare și unitate națională. Semnificativ, pentru starea de spirit a românilor transilvăneni în acei ani, este raportul agentului de informații Friedrich Lachmann, întocmit în septembrie 1881, în urma unei discuții avute la Brașov cu membrii familiei Mureșanu, despre care agentul respectiv afirma că „ei aparțin categoriei acelor partizani încarnați ai României Mari, care nu au decît o singură țintă înaintea ochilor: să fie uniți într-o zi cu compatrioții lor de dincolo de munți".

Brutala politică a deznaționalizării

Încă din primele clipe ale instaurării regimului dualist, guvernul ungar a oficializat mai vechea politică de asimilare a celorlalte naționalități prin maghiarizare. Desigur, și alte imperii care

au ținut sub stăpînire la unele popoare au folosit totodată deznaționalizării acestora, dar guvernul ungar a ridicat-o la rang de politică de stat și a promovat-o cu brutalitate. În vasta acțiune concepută să lichideze naționalitățile, Parlamentul din Budapesta a votat legi prin care s-a hotărît pînă și maghiarizarea numelor familiilor, orașelor, satelor și instituțiilor din Transilvania. Presa românească a fost supusă unor presiuni continue, cenzura ungară a interzis orice încercare de susținere sau promovare a intereselor naționale românești. „Legea presei — scria cunoscutul istoric englez R.V. Seton-Watson — prevedea obligativitatea depunerii unei cauțiuni pentru editarea oricărui periodic, valoarea acesteia ridicîndu-se pînă la 10 000 de florini. Pentru fiecare publicație se cereau depuse exemplare prealabile, atît la Ministerul de interne, cît și la Tribunalul și Procuratura Curții de Apel din raza teritorială aferentă. Amenzile și pedepsele cu închisoarea pînă la doi ani erau aplicate pentru orice articol interpretat a fi contrar intereselor statului ungar".

În baza Legii electorale votată de Dieta din Pesta în 1874, numai 3,3% din românii transilvăneni au avut drept de vot. Referindu-se la acest caz, consulul general al Marii Britanii la Budapesta arăta: „Legea electorală specială pentru Transilvania dă prilej de plîngeri... În comitatele pur românești, o circumscripție electorală e constituită din mii de alegători, pe cînd în cele cu populație mixtă abia dînt-o sută... Românii sînt excluși prin tot felul de șiretlicuri de la funcțiile administrative obținute prin alegeri, deși în unele districte ei constituie 96 pînă la 97% din populație și aici nu ar fi loc din partea lor nici o abținere de la vot. Tot astfel funcțiile de stat sînt pentru ei inaccesibile. După o statistică examinată de mine, numai 2% din locurile de funcționari de stat erau ocupate de persoane de naționalitate română".

Guvernul maghiar n-a tolerat existența unui partid politic românesc și prin Ordinul nr. 321 /1894 a dispus dizolvarea Partidului Național Român (format în 1881 prin unirea celor două partide create în 1869). Un alt ordin circular din 6 ianuarie 1895 preciza că „orice participă la întrunirile ori la convocarea întrunirilor ca răspuns [la chemările] direcțiunii numitului partid va fi pedepsit, în conformitate cu paragraful 16 al articolului de lege XL din 1879 și în temeiul acestui ordin, cu închisoare și cu amendă".

Aceste măsuri au avut consecințe directe asupra prezenței românilor în viața politică. De exemplu, în 1910, Parlamentul din Budapesta era compus din 413 deputați, dintre care 393 unguri, 13 germani, 2 slovaci și 5 români, procentaj cu totul relevant pentru gravele discriminări politice, pentru politica de dezrădăcinare a naționalității române.

Această politică era, de altfel, clar exprimată de Geza Kosszentszki, în lucrarea *Politică națională*. Renunțînd la orice fel de rezerve, acesta scria: „Să lăsăm la o parte minciuna convențională conform căreia noi pretendem că nu vrem să ucidem naționalitățile nemaghiare. Da, noi vrem să le suprimăm și trebuie să le suprimăm!" În același sens se pronunța și Banffy Dezső, fost prim-ministru în anii 1895-1899: „Politica mea șovină este o năzuință irezistibilă către un scop determinat și către atingerea lui cu orice preț. Acest scop este crearea unui stat unguresc unitar și cu o singură limbă".

În opoziție cu politica reacționară a cercurilor conducătoare, o serie de intelectuali progresiști și-au ridicat glasul în apărarea cauzei popoarelor asuprite: „Am învățat de la crucernicul pr. Palfi că este patriotic să injuri germanii, sîrbii, românii, slovacii. Așa să fie? Dacă este așa, eu declar solemn că nu sînt patriot. Eu stimez orice neam, limbă, religie, convingere și drept extra et intra Hungarism". La rîndul său, deputatul ungar Lajos

Mocsari scria în marele cotidian *Egyetértés*, din 25 decembrie 1907: „O frică excesivă ne împinge să comitem acțiuni cu adevărat extravagante. Mă refer la tendința generală de maghiarizare. Știu foarte bine că ici, colo se neagă acest adevăr, dar atunci de ce oare se aplaudă în mod frenetic în cele patru colțuri ale țării ori de câte ori marele șovin Banffy repetă că patria noastră nu va fi fericită pînă cînd ultimul individ aparținînd rasei românești sau slovace nu va fi transformat în maghiar veritabil? ...Să nu dorim lucruri imposibile. Nu avem de-a face cu resturi de popoare, cum ar fi flamanzii sau bascii, ci avem în fața noastră blocuri naționale conștiente și pătrunse în progres”.

Deosebit de dure au fost măsurile luate în privința școlii. În 1879, Dieta din Pesta a votat o nouă lege școlară ce prevedea predarea obligatorie a limbii ungare în toate școlile din Ungaria; legea a fost completată cu cele adoptate la 1 aprilie și 9 mai 1907 (Legile Appónyi), aceste legiuri exprimînd politica guvernelor ungare de maghiarizare forțată în domeniul învățămîntului.

„Spre întrebuintare

confidențială”

Maghiarizarea, practică cu cele mai diferite mijloace și în multiple forme, departe de a duce la rezultatele scontate, a determinat o intensificare a rezistenței naționale, o creștere a luptei de eliberare. Făcînd un bilanț, ziarul *Egyetértés* constata, în iunie 1904: „După treizeci de ani de legislație maghiarizantă, maghiarizarea naționalităților este o imposibilitate, o halucinație care nu face decît să alimenteze și să ațîțe mereu adîncina nemulțumire a naționalităților neungurești”. Iar ziarul *Budapesti Hirlap* din 18 mai

1904, sub pana lui Gustav Bekistas, un promotor și susținător înfocat al politicii de maghiarizare, constata că „stăpînirea limbii nu face pe nimeni maghiar... Tocmai agitatorii daco-români și slovaci cunosc cît se poate de bine limba maghiară. În general, clasele culte ale slovacilor și românilor vorbesc limba noastră. Cu toate acestea, ele nu s-au alăturat, din păcate, cauzei național-maghiare”.

Atît guvernul Tisza, aflat timp de 15 ani la putere (1875-1890), cît și celelalte guverne ungare ce i-au urmat n-au conceput Ungaria decît prin prisma statului uni-național, a supremației elementului unguresc. Politica diferitelor guverne s-a deosebit numai prin modul de a concepe procesul de maghiarizare și violența cu care au urmărit absoluta dominație a statului ungar asupra majorității românești din Transilvania și a celorlalte naționalități care se aflau sub stăpînirea Ungariei.

În anul 1897, Ministerul de externe ungar a elaborat sub redacția lui Huszar Antal, o amplă lucrare cu caracter strict secret, tipărită într-un număr foarte mic de exemplare și destinată exclusiv membrilor guvernului, referitoare la românii din Ungaria. Autorii lucrării intitulată *Românii din Ungaria. Spre întrebuintare confidențială* analizau principalii factori ce susțineau mișcarea națională românească și care „apînd zi de zi tot mai intens în poporul român sentimentele și năzuințele îndreptate contra statului ungar și care se ascund sub numele de conștiință națională” și formulau propuneri concrete pentru intensificarea acțiunii de deznationalizare a românilor cerînd să se acționeze cu „o energie care să nu cunoască nici un fel de tocmeală”. Ei propuneau înlocuirea, în toate școlile românești, a limbii române (ca limbă de predare) cu limba maghiară; control strict, sever și sistematic în toate școlile românești, în internate și muzele acestor școli, a programelor școlare, a activi-

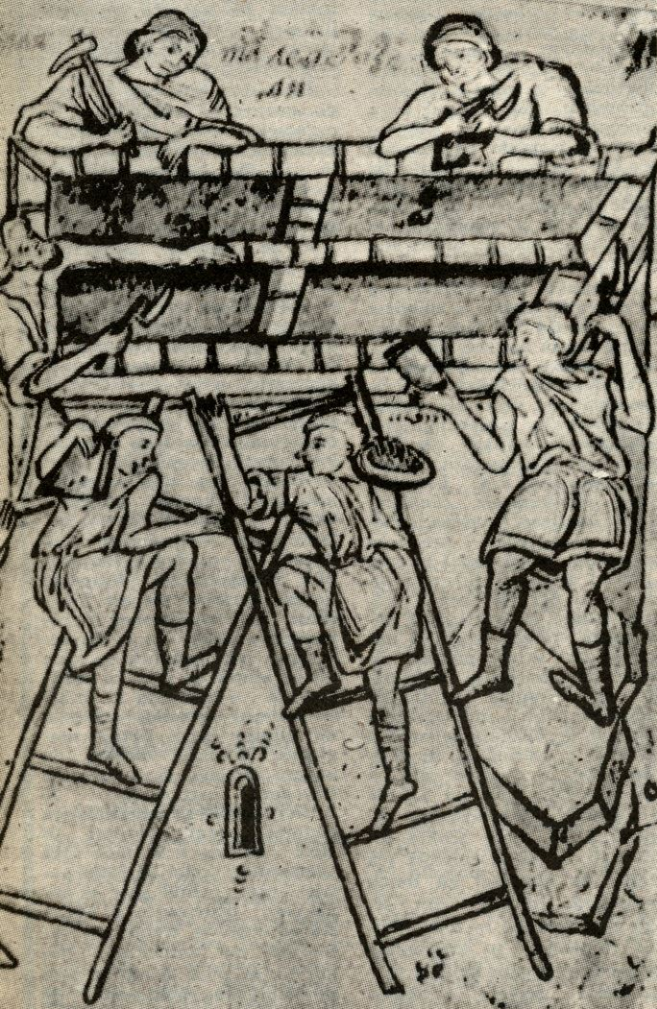
tății corurilor, orchestrelor etc.; dizolvarea Astrei și, deocămdată, schimbarea numelui ei în Societatea literară și culturală a românilor din Ungaria; desființarea despărțămîntelor (pe ținuturi) ale Astrei, desființarea bibliotecilor satești ale Astrei, controlul strict al întregii sale activități, epurarea bibliotecilor de cărți „naționaliste” etc.; sporierea masivă a cauciunilor ce se plătea pentru editarea ziarelor românești („Măsura ar fi eficientă, dată fiind situația materială precară a românilor”) și condamnarea gazetarilor români la temniță ordinară în locul celei politice, anularea carnetelor gratuite pe calea ferată etc.

În fond, întreagă această documentație dovedea cu argumente de necontestat că lupta de eliberare națională era un fenomen general, care cuprinsese întreaga masă de trei milioane și jumătate de români, fenomen imposibil de „limitat”, „îngrădit” sau „distrus”. Măsurile luate în anii următori, indiferent ce natură au avut și cît de drastice au fost, nu și-au atins scopul final dar au cauzat multe și mari suferințe generației greu încercate a acelor timpuri. Printre aceste măsuri, un loc aparte l-a ocupat faimoasa lege a școlilor, votată în anul 1907, și al cărei scop era astfel menționat în Parlament de către autorul ei, contele Albert Appony: „În cîtiva ani, ea [legea] va nimici toate școlile nepatriotice, [deoarece] fiecare școală și fiecare învățător, fără considerare la caracterul școlii și la împrejurarea că beneficiază sau nu de ajutor de stat, se îndatorează a dezvolta și întări în sufletul elevilor spiritul de alipire către patria maghiară. Punctul acesta de vedere trebuie să predominie întreaga instrucțiune”. Și tot el susținea modificarea codului penal adoptat în 1894 pentru a se face față „agitațiilor celor fără de patrie”, căci „ochiul ager și mîna care pedepsește și apără statul maghiar trebuie să intervină cu autoritate. Noi am tratat pînă acum această problemă prea cavalereste!” ■

MEȘTERI DE FRUMOS AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI

CONSTANTIN C. BĂLAN

Institutul de istorie „Nicolae Iorga”

Printre călătorii străini care, din perioada de început a evului mediu și pînă către amurgul acestuia, au străbătut teritoriul românesc, cunoscînd țara și locuitorii, frumusețile naturii, edificiile durate de mîna omului, s-a numărat și sirianul Paul de Alep. Timp de aproape șapte ani (între iulie 1652 și aprilie 1659), în calitate de secretar al patriarhului Antiohiei, el a călătorit în Țara Românească și Moldova, vizitînd orașe, țirguri și sate, așezăminte de cult etc. Însemnările sale de călătorie cuprind, între numeroase alte informații, date interesante cu privire la viața culturală a țărilor române. Vizitînd, alături de înaltul prelat pe care îl însoțea, principalele așezăminte religioase din țară, călătorul sirian a rămas uimit de frumusețea și originalitatea edificiilor românești. Cîtorlia lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș „este într-adevăr, așa cum se spune, un prilej de uimire pentru minte și este fără pereche printre mănăstirile din această țară”. El aflase că pentru construirea ei, domnitorul tocmise „arhitecți și alți meșteri pietrari și cioplitori de marmură... Cît despre arhitectură nu este cu puțință nimănui să dea o descriere potrivită, atît de telurite sînt sculpturile și ferestrele bogat împodobite, dintre care unele sînt lungi și înguste, altele rotunde și cu chenarele asemenea scuturilor. Deasupra lor sînt arcade mici, la împreunarea cărora sînt niște ciucuri mici făcuți din platră... Toate sculpturile și ornamentele de pe pereți și de pe turlele acestei biserici sînt acoperite cu aur... Pentru a cuprinde totul într-un singur cuvînt, această biserică este un giuvaer”.

Nu era singura ctitorie care stîrnise admirația călătorului sirian. Avusese prilejul să vadă Cozia, unde chiliile i se părușeră „mari și solid construite, cu două caturi, de jur împrejurul unei galerii înalte și în partea dinspre răsărit sînt cîteva săli minunate, unde se servește masa, cu ceardacuri sau galerii ce domină cu pri-

Meșteri zidari într-un desen din caietul de modele al lui Radu Zugrăv

virea riul"; la Strehaia găsite lăcașul împodobit „cu tot felul de ornamente, fiind zugrăvit atît pe dinăuntru, cît și pe dinafară”.

Evidențiată cu deosebire în construcțiile religioase, dată fiind ideologia evului mediu, arta, sub diversele ei forme de manifestare (arhitectură, pictură, sculptură în piatră și lemn etc.) relevă profunde originalitate, armonia și unitatea ei în tot spațiul românesc, în pofida vremelniceilor granițe care desparteau țările române. Ea oferă imaginea unei vieți spirituale în cadrul căreia s-au manifestat artiști (uneori anonimi, alteori destul de bine-cunoscuți) de mare forță și rafinament pe care i-am putea numi pe bună dreptate „meșteri de frumos”.

Cei 1000 martori

Pe măsura consolidării statului, a menținerii unui regim de largă autonomie¹, dominația și reprezentanța clasei stăpînitoare din Țara Românească au inițiat o amplă campanie de ridicare a unor edificii laice și religioase, edificii ce ilustrează înalta măiestrie a zidarilor, sculptorilor în piatră și lemn, a zugravilor epocii, precum și forța economică și prestigiul voievozilor români. Cercetarea acestor edificii ne-a relevat, mai ales începînd cu veacul XVI, existența unor înesetrate echipe de meșteri și artiști. În orașele de reședință domnească, dar și în alte așezări cu intensă viață economică, aceste echipe au îndeplinit numeroase comenzi, ridicînd monumente și construcții a căror faimă s-a răspîndit pînă departe de fruntariile țării.

Împreună cu lectorul universitar H. Chircă am supus investigării peste 1000 edificii, ce s-au dovedit a fi tot atîția martori ai trecutului nostru istoric. O privire de ansamblu asupra activității zugravilor care și-au exercitat meșteșugul în sec. XVI la ctitorii ale domniei sau ale marilor dregători din partea de vest a Țării Românești, relevă existența a circa cinci

formații de meșteri, cele mai cunoscute fiind acelea ale lui Dobromir I (1519-1526) din Tirgoviște, care a lucrat la mănăstirile Bistrița și Argeș, cea condusă de Dumitru, tot din Tirgoviște, atestat în 1536 la mănăstirea Stănești (jud. Vîlcea). Un alt meșter, Dobromir II, a zugrăvit în 1564 Tismana; în 1594, la Căluu (jud. Olt) lucra meșterul Mina. Ceva mai înainte, pe la 1542-1543, la bolnița Coziei sînt menționați David și Raduslav.

În sec. XVII, echipele de meșteri s-au înmulțit, în special în urma comenzilor masive din vremea lui Matei Basarab și a urmașilor săi Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Un rol însemnat în dezvoltarea acestor profesii l-au avut școlile care au funcționat la mănăstirea Horezu — între 1694 și 1703, sub conducerea meșterului Constantin — și aceea a lui Pirvu Mutu, care în 1699 participa la împodobirea cu picturi a mănăstirii Mamul (jud. Vîlcea).

Există o lungă listă ce cuprinde numele unor cunoscuți zugravi din sec. XVII, din care reținem pe Stoica din Tirgoviște (semnat în 1614-1615 pe o piesă de la mănăstirea Brădet-Argeș), apoi pe Stroie, tot din Tirgoviște, cel care, în 1643-1644, a lucrat la Arnota. În ultimele decenii ale veacului, numărul acestor meșteri a sporit, inscripțiile păstrate indicîndu-ne nu numai numele, ci și locul lor de obîrșie. Așa este cazul lui „Nicola zugraf ot Urez”, care în 1676 semna pisanăa unui lăcaș din Arhoți-Bălești (Tirgu Jiu).

Un alt element important pus în evidență de pictura monumentelor din Oltenia sec. XVII îl reprezintă elementele laice care încep acum să apară și care au o semnificație deosebită pentru cunoașterea unor aspecte din viața socială a timpului. De pildă, printre chipurile înfățișînd voievozi, înalți ierarhi, dregători domnești sau mari feudali, își fac apariția figurile unor negustori înstăriți, ori ale altor reprezentanți ai noilor pături sociale în ascensiune, sau chiar portrete ale meșterilor care au edificat monumentele.

La mănăstirea Turnu (jud. Vîlcea) întîlnim pe un „jupan Iane lipțeanul [negustorului]”, iar la Horezu, pe perețele din stînga pridvorului, sînt pictate chipurile lui Vucășin Caragea pietrarul, Istrate lemnarul și Manea vîtaful de zidari.

În pofida deselor războaie dintre puterile vecine, desfășurate în mare parte pe teritoriul țării noastre, în sec. XVIII se constată o înflorire a activității edilitare. Dezvoltarea tirgurilor și a orașelor, înmulțirea dregătorilor și slujbașilor din administrația locală au făcut ca mulți dintre ei să poată dobîndi statutul de ctitori. Noii fondatori de edificii (sînt întîlnite în ipostaze de ctitori chiar și unele obștii de moșneni) au dat un și mai pronunțat avînt tendințelor laicizante. Numai în prima jumătate a sec. XVIII sînt cunoscute peste 25 echipe de zugravi, cărora li se adăugau formații de zidari, pietrari, lemnari etc. Numele lor, însoțite de localitățile de baștină, ne indică faptul că marea lor majoritate erau localnici: „Nicola zugraf ot Brîncoveni” (1701), „Mihai ot Tismana” (1716), „chiar Nicolae sin Nicoli ot Teiuș”, apoi „Statie zugr[av]u ot Craio[v]a” (1732). Aceste exemple ar putea continua, indicîndu-ne o serie de centre care au jucat un rol important în dezvoltarea meșteșugurilor artistice: Craiova, Ocnele Mari, Rîmnicu Vîlcea și multe alte localități din Gorj, Argeș etc².

Un timpuriu caiet

Studiul atent al izvoarelor ne-a dus la concluzia că de la mijlocul sec. XVIII se poate vorbi chiar despre începuturile unui învățămînt artistic. Într-o serie de inscripții este indicată adesea și calitatea „de „dascăl”. Alături de cunoscutul Radu zugravul, auto-

¹ Despre activitatea acestor meșteri au scris importante studii Șt. Mețes, Teodora Voinescu, Vasile Drăguț, A. Pănoiu, V. Cărăbiș, R. Crețeanu ș.a.

² Magazin istoric, nr. 3/1975.

rul unui „caiet de modele” care a slujit ca îndreptar mai multor echipe, de acel Gheorghe dascăl ce apare semnat în 1762 la schitul Topolnița (jud. Mehedinți), de renumitul Ioan zugravul (dascălul școlii ce a funcționat în ultimele decenii ale sec. XVIII pe lângă Episcopia de Râmnicu Vilcea), la sfârșitul veacului apar și alte nume, cum este acel „dascăl Oprea zugravul ot Craiova” (1796). Este, de altfel, vremea când se înființează breasla zugravilor (1786). Cîtiva ani mai târziu, în 1793, Alexandru Moruzi întărea dania acordată în 1785 dascălului „Ioan zugravul dă l[a] Râmneac, sud [judetului] Vilcea”, tocmai datorită „trebuinței de zugrăvit” și „pentru a învăța copii la meșteșugul acesta”. În schimbul îndatoririlor ce-i reveneau, Ioan zugravul era scutit de „rîndul dajdiilor”.

Cu timpul, membrii acestor formațiuni de meșteri, obținând venituri însemnate din practicarea meseriei lor, au dobândit și poziții importante pe plan social, cumpărînd de la domnie titluri și dregătorii. În 1792, cu prilejul efectuării picturilor de la mănăstirea Sadova (jud. Dolj), inscripția precizează că șeful echipei era „dascăl zugrav... dumn[ea]u Gh[e]or[gh]e b[i]jiv portar”, personaj identificat cu acel Gheorghe care cu 30 ani mai înainte era înfîlinit la schitul Topolnița. Doi ani mai târziu, în 1794, el picta un lăcaș la Cerneți, unde din nou își declina rangul de „biv ftori portar”, adică fost al doilea portar.

Tot inscripțiile din sec. XVIII ne dau indicații și în privința condiției sociale a ctitorilor. În 1717, la Curtea de Argeș este înfățișat un „jupan Opria sticlar”, în timp ce la Craiova, în 1755, îl înfîlînim pe „jupan Milco Stoenescu”, staroste de negustori, iar la un edificiu din Tirgu Jiu pe „jupan Radu cupețu”. Totodată se înmulțesc portretele de meșteri. „Radu zugraf” dascălul și „Moș Ioan” — ultimul fiind, probabil, dulgher, căci este înfățișat cu o bardă în mînă — apar pictați alături de alte personaje pe fațada de sud a ctitoriei lui Gheorghe abagiul

de la Gura Văii-Bogdănești (jud. Vilcea).

Un alt element care indică noile orientări din viața culturală a timpului este adoptarea alfabetului latin în scrierea inscripțiilor. Așa a procedat „Nicolae Zugraf” în 1752 și 1756, la lăcașurile din Păr-Costești și Budurăști (jud. Vilcea). Edificiul din Budurăști fusese realizat din lemn, cu „multă ostenială” de către „Iane timplariul cu meșteșugul lemnului” pisană fiind săpata în birne de „Radu daș[că]l”.

Din Transilvania pînă în Moldova

Cercetările efectuate la cele circa 1000 edificii ne-au furnizat date însemnate și despre permanenta circulație a meșterilor dintr-o țară românească în alta, despre elemente artistice comune întregului spațiu românesc.

Încă în 1413, „Hanoș maior” turna un clopot pentru mănăstirea Cozia; meșterul a fost identificat de unii specialiști cu Ciop Hanăș, concesionarul minelor de aramă de la Bratilov; alții, C.A. Stoide, de exemplu, cred că e vorba de Iohan Wertheim din Sibiu. De altfel, multe din obiectele care au făcut pozoaba monumentelor de la sud de Carpați au fost comandate de ctitori unor meșteri și ateliere renumite din Brașov, Cluj, Sibiu etc.¹ În 1629, pe placajul de piatră al mănăstirii Argeș și-a însemnat numele cu vopsea albastră „U.F. Laurențiu Rosnauer” (Rîșnoveanu) și tot aici, în 1662, și-a pus semnătura „Andrasi Artz... Cibiniense” (Andrei Artz... Sibianul). Meșteri transilvăneni sînt înfîlîniți și la Gura Motrului (jud. Mehedinți), în 1652, precum și la Arnota, pentru care în 1658 sibianul Elias Nicolai sculpta celebra Lespede de pe mormîntul lui Matei Basarab.

În veacurile următoare, în multe alte locuri, au activat

meșteri din Transilvania și Moldova. Astfel, zugravii Stan și Iacov, fiii preotului Radu din Rășinari, refăceau în 1761 pictura mănăstirii Argeș, iar Toma și Achim, zidarii din „Sebeșu”, au lucrat la biserica Brad-Botușari. În 1682, cînd s-au organizat reparații la pietrăria ctitoriei lui Neagoe Basarab din Argeș, ținînd cont de „meșteșugul cel scump” cu care fusese realizat acest edificiu, Șerban Cantacuzino a apelat la arhitectul moldovean Gligorie Cornescu, ce și-a așternut semnătura pe fațada edificiului.

După practici întîlnite la mai toate curțile princiare ale timpului, voievozii români au apelat nu numai la meșteri locali, ci și la creatori străini, originari îndeosebi din Peninsula Balcanică. Printre cei care au lucrat la construirea bisericii domnești din Curtea de Argeș, cel mai vechi monument de arhitectură din Țara Românească păstrat pînă azi, s-au aflat „Radila” sau „Radul”, „Macarie” și un „Gabratin”, meșteri provenind din lumea sud-dunăreană, care și-au pus semnăturile pe rosturile dintre cărămizi, înainte de 1369, dată la care s-a executat pictura lăcașului.

Aceste cîteva date, desprînse din multe altele ce ne sînt cunoscute, indică o permanentă circulație a „meșterilor de frumos” atît în cadrul statelor din sud-estul Europei, cît, mai ales, dintr-o țară românească în alta și utilizarea, de o parte și de alta a Carpaților, a acelorași tehnici și motive, subliniind sincronismul din arta și arhitectura construcțiilor de interes istoric din cuprinsul spațiului geografic românesc. Este o manifestare și pe aceste planuri a unității istorice ce a existat între țările române, indiferent de hotarele vremelnice despărțitoare. După cum este o dovadă a măiestriei artistice de nivel european a acestor făurari români de frumos. ■

¹ Magazin istoric, nr. 1/1967.

Viena — 1934

LUCIAN BLAGA — DIPLOMAT (II)

În toamna anului 1932, Lucian Blaga lua în primire postul de consilier de presă pe lângă Legația României de la Viena. În legătură cu acest moment, scriitorul-diplomat spunea următoarele, într-o conferință, ținută în noiembrie 1945: „Transferarea [de la Berna la Viena], dorită chiar de mine, se făcuse, din întâmplare, tocmai într-un timp cînd stările din Austria promiteau să devină deosebit de interesante pentru un observator străin. Cu noșteam Viena din anotimpurile studenției mele. De cînd părăsisem universitatea se scurseseră însă 12 ani. În acest răstimp, fosta capitală a marii împărății de altă dată se transformase, încetul cu încetul, într-o urbe ce mă făcea să încerc sentimentul elegiac al unei civilizații în declin. Stînd de vorbă cu intelectualii localnici, foarte mulți șomeri, te copleșea nu știu ce amară afecțiune în fața decadenței în care cei mai mulți vedeau începutul prăbușirii Occidentului... Cînd la începutul anului 1933 național-socialismul a luat puterea în Germania, situația s-a agravat dintr-o da-

tă, trecînd la forme tumultuoase. Seara, de la anume ore, era foarte riscant să mai treci pe străzi, deoarece la orice colț puteai să primești izbitora nervoasă a unei explozii. Titulescu, redevenit ministru de externe, ... cerea să fie informat, la zi și ceas, despre tot ce se pregătea la Viena. Ne avertizase că Austria va deveni curînd punctul cel mai sensibil pe pielea continentului și prevedea că aici vor avea loc cele mai «simptomatice» evenimente în anii ce vor urma...

Noile însărcinări ce mi s-au dat, printre altele și aceea de a ține la curent Ministerul de externe asupra situației interne din Austria, mă absorbeau cu desăvîrșire, dar mă și pasionau în același timp. Pentru mine, personal, activitatea mea din vremea aceea fusese un prilej să devin mult mai util decît putusem să fiu în Elveția, ceea ce mă apropiase și mai mult de Titulescu, care aprecia cu bucurie noile mele interese».

Blaga își lua în primire postul de la Viena într-un moment în care Austria traversa una din cele mai complexe perioade ale existenței sale. La 20 mai 1932, cu puține luni înainte de sosirea diplomatului român, se formase un nou guvern austriac condus de cancelarul

În imagine: pe această stradă, muncitorii din Viena au opus o dîră rezistență forțelor represive (În prim-plan: resturile unei baricade).

social-creștin Engelbert Dollfuss¹. Partidul Social-Creștin continua să dețină majoritatea în noul cabinet, dar în componența acestuia intraseră și membri ai altor formațiuni și grupări politice: agrarienii, reprezentanți din conducerea Heimwehrului (organizație paramilitară creată, încă în 1919, de exponenții marilor latifundiași, ai industriei și finanțelor, spre a reprimă mișcarea muncitorească și activitatea forțelor democratice) și chiar nazistul declarat Anton Rintelen.

Noul cancelar a luat o serie de măsuri cu pronunțat caracter antipopular, dar și împotriva acelor grupuri de naștiști austrieci² care urmăreau încorporarea Austriei la Germania. În acțiunile sale, Dollfuss s-a sprijinit pe batalioanele Heimwehrului și pe concursul lui Mussolini, urmărind instaurarea unui regim corporatist asemănător celui din Italia. Acest lucru s-a și întâmplat, după lovitura de stat din 15 martie 1933, în urma căreia Dollfuss a proclamat „sistemul autoritar de conducere”. Cancelarul a interzis partidul nazist, dar a lovit cu brutalitate și în forțele de stînga. A interzis partidul comunist și la 1 aprilie, printr-un decret, și activitatea Schutzbundului, gărzile muncitorești de autoapărare create în aprilie 1923 de către Partidul Social-Democrat pentru a respinge agresiunile repetate ale Heimwehrului. În schimb, batalioanele acestuia din urmă au fost decretate „poliții auxiliare”, membrii lor primind substanțiale diurne din partea guvernului. La 14 mai a fost dat publicității un decret prin care Heimatsfrontul (Frontul Patriei) era proclamat ca singura organizație politică admisă. Noua formație a absorbit cadrele și efectivele Partidului Social-Creștin și pe mulți din reprezentanții Heimwehrului, acesta din urmă devenind principala forță de șoc a regimului. Pentru a-și consolida poziția, Dollfuss a încercat să-și asigure colaborarea mai strînsă a prințului Ernst Rüdiger von Starhemberg și a malorului Emil Fey, ambii deținînd posturi importante în conducerea Heimwehrului. Avalanșa de măsuri antidemocratice a creat

nemulțumiri profunde în mase. Stimulat de Mussolini, cancelarul a declanșat o puternică represiune împotriva muncitorimii, interzicînd activitatea Partidului Social-Democrat. Muncitorimea vieneză și din alte orașe s-a ridicat la luptă și timp de trei zile (12-15 februarie 1934) s-a opus eroic forțelor represive. Au căzut circa 2 000 morți peste 5 000 răniți din rîndurile muncitorilor, iar alți peste 10 000 au fost arestați, dintre care 1 000 judecați și aspru condamnați. 11 frunțiști social-democrați au fost judecați, condamnați la moarte și executați. În întreaga țară au avut loc monstruoase represiuni. Continuîndu-și opera dictatorială, la 17 februarie, guvernul a publicat decretul privind dizolvarea tuturor partidelor, iar la 1 mai 1934 a promulgat noua constituție, creîndu-se cadrul juridic regimului dictatorial fascist instaurat de Dollfuss.

Numeroase căpetenii naziste austriece, în frunte cu Teodor Habicht (cel care, deși cîtea german, fusese numit de Hitler, în august 1931, „inspector general” al tuturor organizațiilor naziste din Austria), erau refugiați în Germania; aici ele au trecut la pregătirea, cu lărgul concurs al hitleriștilor, a unui puci vizînd acapărarea puterii în Austria.

Acestea au fost, în linii mari, evenimentele ce au precedat puciul din 25 iulie 1934, în urma căruia cancelarul Dollfuss a fost împușcat. Cum s-a desfășurat acest puci, care au fost implicațiile lui asupra vieții politice austriece, ca și alte interesante informații și comentarii vom afla din rapoartele inedite, pline de consistență ale lui Lucian Blaga, din care, în continuare, Magazin istoric reproduce ample fragmente. Se cuvine semnalat că poetul, dramaturgul și filozoful român dovedește în postul său diplomatic o certă intuiție politică atunci cînd sesizează cauzele frămîntărilor din Austria și direcția evenimentelor generate mai ales de orientarea hitleristă urmărind lichidarea independenței și suveranității acestui stat, prin încorporarea sa la Reichul ce se vrea milenar.

Constantin I. TURCU

8 iunie 1934

Despre situația politică din Austria nu-ți mai poți face o idee obiectivă nici din articolele și nici din informațiile apărute în presa locală. Dacă ne-am orienta după presa austriacă, ar trebui să credem că în Austria domnește liniște vrednică de invidiat. În rea-

litate, însă, situația guvernului [Dollfuss] e din cele mai puțin invidiabile. S-a crezut cîva timp că înfrîngerea așă-zisei rebeliuni social-democrate din februarie³ a redus lupta actualului guvern la un singur front, și anume la cel național-socialist. De fapt însă faimoasa luptă a guvernului Dollfuss pe două fronturi continuă, luînd forme tot mai concrete. Social-democrații se reorganizează încetul cu încetul. Atenatele care au în continuu loc în Austria se datoresc desigur în cea mai mare

parte național-socialiștilor... Nu se poate vorbi, natural, despre o colaborare între social-democrați și național-socialiști pe baza vreunei înțelegeri. Aparențele de colaborare se explică numai prin faptul că amîndouă partidele cuasi desființate luptă deopotrivă în contra guvernului. Social-democraților nu le lipsesc de altfel nici mijloacele pentru a-și încerca din nou puterile cu puterea executivă... Din cercuri naziste, de altă parte, află că tensiunea politică e din ce în ce mai mare, iar corespondenții străini anglo-americieni sînt în genere de păre-

¹ O amplă trecere în revistă a evenimentelor, din Austria anilor 1925-1934, vezi în Magazin istoric, nr. 4-9/1976.

² Fasciști austrieci se împărțeau în două mari curente: Heimwehrul, care se orienta spre Italia mussoliniană, și partidul nazist, pilotat direct de la Berlin și care acționa pentru încorporarea Austriei la Germania.

³ Insurecția proletariatului austriac din 12-15 februarie 1934.

rea că guvernul nu va fi scutit de noi vărsări de sînge. În răstimp, monarhiștii tolerați de guvern fac exerciții de restaurație.

1 august 1934

...Tensiunea guvernamentală nazistă, care în ultimul timp atinsese punctul culminant, a dus la deznoadămintul fatal de săptămîna trecută: revolta nazistă și asasinarea cancelarului Dollfuss...

Dacă rezumăm în cîteva cuvinte faptele, constatăm că, în ziua de 25 iulie 1934, la ora 1, o grupă de naziști puternic înarmată, îmbrăcați în uniforme militare și polițienești, au pătruns o parte la postul de radio-difuzare din oraș, de unde au dat semnalul începerii revoltei prin anunțarea căderii guvernului Dollfuss și altă parte la Cancelaria Federală, unde au surprins pe fostul cancelar care a fost îndată împușcat, pe ministrul Fey și pe subsecretarii de stat Karwinsky și Tauschitz, precum și întreg personalul Președinției Consiliului și Ministerului afacerilor străine.

Dîndu-se alarma, armata a înconjurat imediat Cancelaria Federală și a somat pe răzvrătiți să se predea. După îndelungate tratative, s-a ajuns la înțelegere cu răsculații să evacueze Cancelaria Federală, guvernul din afară obligîndu-se, alături de ministrii ostați și cu garanția lui Rieth, ministrul Germaniei [la Viena], să expulzeze pe răzvrătiți nevădămăși. Între timp, Dollfuss murise.

Revolta la Viena dăduse greș. Pînă la 8 seara, postul de radio-difuziune și Cancelaria Federală erau din nou în mîinile forțelor executive. Răzvrătiții au fost dezarmați, dezbrăcați și închiși în Marknerkaserne, urmînd să fie judecați și eventual executați. Cîțiva dintre ei au fost omorîți sau răniți în lupta de la radio.

[Anton] Rintelen, fostul ministru la Roma, care, după credința naziștilor, urma să formeze noul guvern, aflînd de eșuarea revoltei, s-a împușcat singur la Ministerul armatei, de unde a fost transportat la spital.

În provincie, situația a fost mai gravă. În Stiria și în Carintia, s-au dat lupte înverșunate între răzvrătiți și forțele executive. Trupele guvernamentale au avut peste 150 morți și foarte numeroși răniți. În Stiria, revolta a fost înăbușită după trei zile. În Carintia, după cinci zile. Au mai fost ciocniri mici în Austria de sus, în Tirol și în jurul Vienei. La 30 iulie seara, revolta era peste tot reprimată.

Cîteva zile la începutul răzcoalei au fost temeri de complicațiuni internaționale. Armata italiană (circa 40.000 oameni) și iugoslavă fuseseră masate la frontiera austriacă. Dacă trupele național-socialiste germane ar fi trecut în Austria, trupele italiene și iugoslave ar fi pătruns, de asemenea, pe teritoriul austriac. Germania, temîndu-se de urmări, a schimbat tactica: Hitler a dezavuat intervenția ministrului Germaniei de la Viena [Rieth], rechemîndu-l. În același timp a anunțat, prin scrisoarea sa din 27 iulie, către von Papen¹, că dorește să restabilească relațiuni de bună vecinătate cu Austria și, în consecință, că îl numește pe acesta ministru german la Viena. Guvernul austriac provizoriu a aminorat incuviințarea acordului pînă după înmormîntarea lui Dollfuss.

Înmormîntarea fostului cancelar a avut loc sîmbătă 28 iulie după-masă, cu mari onoruri.

În discursurile pronunțate, s-au semnalat meritele defunctului, în special în apărarea și menținerea neatîrîndii Austriei și s-au făcut făgăduieli solemne de a se continua opera începută.

Duminică seara, 29 iulie, președintele statului federal a numit noul guvern, în frunte cu dr. Schuschnigg, care a și depus jurămîntul.

Compunerea noului guvern este puțin diferită de a cabinetului precedent. Se observă totuși o întărire a elementului heimwehrist. Așa, de pildă, Ministerul afacerilor străine, pentru prima oară desprins de Președinția Consiliului de Miniștri, s-a dat d-lui Egon Merger-Wadenegg, conducător

rul Heimatschutzului stirian, fost scurtă vreme ministru de justiție în cabinetul Dollfuss. Noul ministru al afacerilor străine este deci subordonat vice-cancelarului Starhemberg, conducătorul Heimwehrului, și care a luat totodată conducerea Siguranței. Fey a fost numit ministru de interne, pe cînd în cabinetul Dollfuss rămăsese fără portofoliu. Noul cancelar, dr. Schuschnigg, care are [în descifrabil] 37 ani și-a rezervat președinția Consiliului, Ministerul apărării naționale, Ministerul de justiție și Ministerul de instrucțiune publică. Ceilalți miniștri rămîn la locurile lor: dr. Buresch la finanțe, Stokinger la industrie și comunicații, Neustädter-Stürmer la ocrotirile sociale. Nou de tot este numai dl. Reither, ministrul Agriculturii și pădurilor, pînă acuma guvernator al provinciei Austria de jos.

Despre constituirea noului guvern sub conducerea d-lui Schuschnigg ar fi de spus următoarele. Despre d-nul Schuschnigg, astăzi cancelar, am mai avut ocazia să vă vorbesc în rapoartele mele... Ideologia lui se rezumă la următoarele: el speră în renașterea marelui imperiu german al evului mediu, a cărui capitală să fie Viena și al cărui conducător să fie casa de Habsburg. De unde nu urmează în chip necesar că Schuschnigg va proceda numai decît la măsuri de restaurație imediată.

Om de stat inteligent fiind, el va ține desigur seama, în măsurile ce va lua și în orientarea politică practică, de toate întreprinderile și de situația internațională. În orice caz, noul guvern, așa cum este constituit, avînd pe Schuschnigg, Starhemberg și Fey în fruntea departamentelor celor mai însemnate, se poate spune că are un și mai pronunțat caracter legitimist decît acela de sub conducerea lui Dollfuss, care personal oricum știa să fie echilibrat între legitimiști și nelegitimisti².

Sub aspectul popularității în masele mari, guvernul actual aduce un nou element de care

¹ Blaga are în vedere aici disputele dintre adepții restaurației Habsburgilor în Austria - menționate în rapoartele sale sub denumirea de „legitimisti” și cei care se opuneau restaurației („nelegitimisti”).

² Magazin istoric, nr. 10/1977.

trebuie să se fiind seama: dl. Reither..., despre care mulți susțin că ar fi unul din cei mai puternici oameni politici în Austria, a intrat în guvern ca ministru al agriculturii...

Cît privește viitoarele rapo-rturi dintre actualul regim și mișcarea național-socialistă e greu să se prevadă ceva mai precis. E aproximativ un an de cînd v-am raportat că anume grupuri național-socialiste, care erau pentru o politică mai pa-snică și pentru o colaborare la guvern, considerau deja de atunci politica violentă condusă de Habicht drept eșuată. Preve-derile acestor național-socialiști s-au realizat întocmai prin des-tituirea definitivă a lui Habicht de la conducerea politicii ger-mane în raporturile cu Austria. De luni de zile național-socia-liști austrieci de manieră mo-derată precum Rheinthal, sau oameni din grupul Schneider, sau oameni de ai lui Waller Riehl, au încercat să înduplece pe Hitler la o politică de des-tindere. Înlăturarea lui Habicht și hotărîrea de a trimite pe von Papen, marele catolic, în mi-siune specială la Viena s-ar putea interpreta ca semne că Hitler adoptă tactica moderată, de unde, firește, nu ar urma cituși de puțin că el renunță la planurile sale în ce privește înglobarea într-un viitor oare-care a Austriei în hotarele Reichului.

Tot ce s-a petrecut înseamnă cel mult o schimbare de tac-tică...

15 august 1934

...În legătură cu politica și situația din Austria, semnalăm vizita făcută de cancelarul Schuschnigg în Ungaria și vizita neașteptată a vice-cancelarului, prințul Starhemberg, în Italia, la Mussolini.

Vizita cancelarului Schuschnigg în Ungaria subliniază tradiționala prietenie între cele două state... Mult mai misterioasă și cu mai multe dedesub-turi mi se pare vizita prințului Starhemberg la Mussolini. Ea coincide cu zvonurile despre o mai vie activitate a Casei de Habsburg. Nu e exclus ca prințul Starhemberg să fi în-cercat să înduplece pe Musso-lini la o atitudine mai concil-iantă într-o chestiune care pri-

vește deopotrivă ambițiile prin-țului și interesele habsburgice. Prințul Starhemberg a decla-rat-o în repetate rînduri și a repetat-o deunăzi din nou că chestiunea restaurației habsbur-gice nu e o chestiune actuală și că rezolvarea ei depinde de factori internaționali (după pă-rerea sa 90% din populația Austriei ar fi pentru restau-rația monarhiei). Avem im-presia că prințul Starhemberg, deși legitimist, nu se gîndește la o restaurație imediată, ci visează pentru sine însuși un rol pe linia restaurației. El

tru — cu execuții și arestări senzaționale, care se fin lanț, în afară — cu apeluri la sim-patia străinătății, de unde speră să se obțină chiar și un nou împrumut.

În cercurile monarhiste stă-pînește oarecare optimism în speranța unei restaurări habs-burgice. Deunăzi, a avut loc la Mariazell o întrunire a cîtor-va marcanți membri ai fami-liei de Habsburg, întrunire la care ar fi asistat și ex-regele Alfons al Spaniei, despre care un ziar de la Graz de altfel susține că ar intenționa să

Înmormîntarea cancelarului Dollfuss

ar vrea desigur să ajungă re-gent și nu se știe dacă în dis-cuțiile sale cu Mussolini n-a încercat să cîștige pe Duce pen-tru această idee. Sîntem infor-mați că familia de Habsburg nu prea agreează pe Starhem-berg. Cauza acestei rezerve ar putea să fie chiar acest presu-pus plan al lui Starhemberg de a deveni regent. Regenții, pretextînd situația internațio-nală, au ajuns odată stăpîni, ane-voie mai hotărîsc să facă loc unei restaurații cu adevărat. Horthy constituie o dovadă...

1 septembrie 1934

...Guvernul Schuschnigg în-cercă să se consolideze, îndun-

plece în România spre a cîștiga pe regele Carol pentru ideea restaurației habsburgice în Aus-tria. Zilele trecute am avut pri-lejul să stau de vorbă cu co-rrespondentul trustului de ziare american Hearst, care pretinde a ști că, în ultimul timp, Mus-solini, găsindu-se în tot mai vădită opoziție față de Germa-nia, n-ar mai fi tocmai atît de intransigent ca înainte pe chestiunea restaurației.

Cît privește raporturile din-tre Germania și Austria, presa austriacă se agită de la un timp încoace tot mai mult, încercînd să dovedească că intențiile Ger-maniei cu privire la Austria nu s-au schimbat deloc, că ști-

rile despre dizolvarea Legiunii austriece de la München¹ ar fi false, că s-au produs doar unele schimbări în conducerea acelei legiuni... Un corespondent american care a stat mult de vorbă cu printul Starhemberg îmi spune că acesta i-ar fi declarat că nu crede în intențiile pașnice ale Germaniei și că se așteaptă pentru curând la un nou putsch... Guvernul se găsește sub presiune de două părți și situația sa e cu atât mai grea cu cât chiar în sinul guvernului se pare, după unele zvonuri, că tensiunea dintre Heimwehr (Fey) și clericali e mereu în creștere. (De altfel, după cum rezultă din anume fapte petrecute zilele acestea, neînțelegeri grave ar exista chiar în sinul Heimwehrului!).

15 septembrie 1934

Din ce parte va veni al treilea putsch?

După cum se știe, Austria a trecut în ultima jumătate de an prin două încercări de răsturnare a regimului...

Regimul ultra-catolic al lui Schuschnigg caută pe toate căile să reia tradiția vechii împărății austriece. Serbările ce au avut loc deunăzi la Viena cu mare fast în legătură cu monumentul eroilor au avut un caracter demonstrativ austriac, vechi-austriac, imperial-austriac. În jurul fostului cancelar Dollfuss, dispărut în chip și în împrejurări tragice, se face, prin presă, prin ore de radiodifuziune, un cult catolic... Aceste serbări și jocuri de artificii nu pot însă să ascundă realitatea: regimul actual se menține prin teroare și prin concursul împrejurărilor internaționale. (Arta cu care Schuschnigg a încercat să justifice în fața Ligii Națiunilor regimul actual din Austria e cu adevărat ieșutică.) Zvonuri despre eventualitatea unui nou putsch circulă cu insistență. Nu se poate însă prevedea din ce parte va veni...

15 octombrie 1934

...Rezultă din zvonurile ce au circulat în ultima săptămână

¹ Numeroși membri ai batalioanelor S.A. austriece refugiați în Germania erau instruiți într-o mare tabără din Lechfeld, în Bavaria, aici formându-se așa-numita „Legiune austriacă”, care avea menirea să sprijine un eventual puci nazist în Austria.

la Viena, precum și din dezmințirile date unor zvonuri, că au existat și există în ultimul timp tratative serioase în vederea unei destinderi și a unei eventuale apropieri sau chiar colaborări între așa-numitul Front Național (Acțiunea națională)² și între diverse persoane conducătoare din guvern. Ca reprezentant al Frontului Național se vorbește în primul rând despre nazistul Rheinthal, ca exponent al național-socialismului austriac de tendință moderată. V-am raportat despre dînsul încă mult înainte

concuranța de natură uneori desul de gravă, dintre Heimwehrul de sub conducerea vice-cancelarului Starhemberg și dintre creștin-sociali și batalioanele catolice conduse de cancelarul Schuschnigg. Evident, fiecare dintre aceste formațiuni, care alcătuiesc actualul regim, își simte situația periclitată pentru cazul că cealaltă formațiune ar ajunge la un acord cu Frontul Național (nazist). Au circulat în ultimele zile vești diverse despre tratative între Schuschnigg și Frontul Național, dar și despre oferte ascunse făcute

„Mult mai misterioasă și cu mai multe dedesubturi mi se pare vizita prințului Starhemberg la Mussolini...”

de a fi ajuns să fie o personaj cu un rol oarecare în politica internă austriacă. Natural că dacă Rheinthal, din diverse motive, ar eșua în acțiunea sa, frontul nazist moderat ar avea în oricare moment și alți exponenți nu lipsiți de tact politic.

Pentru a înțelege atitudinea cercurilor oficiale față de zvonurile despre aceste tratative de mare importanță pentru evoluția ulterioară, în cazul că ar duce la un rezultat pozitiv, trebuie să reamintim conflictul latent sau fâșiș, sau cel pușin

și din partea lui Starhemberg celuiiași Front Național cu scopul vădit de a încrucișa planurile cancelarului Schuschnigg. Un acord între Schuschnigg și Frontul Național sau între Starhemberg și același Front Național, ar duce în chip aproape automat la excluderea celui de al treilea dintr-o astfel de combinație. Zvonul atât de categoric dezmințit din partea celor vizati că Starhemberg s-ar fi ocupat chiar și cu planul unui putsch al Heimwehrului contra lui Schuschnigg și a formațiunilor sale nu ni se pare, în consecință, tocmai atât de exagerat cum pretind cei care l-au dezmințit.

² Sub această denumire se au în vedere toate grupările fasciste austriece, ce încercau a se regropa într-o singură organizație.

CICERO: CU SAU FĂRĂ UMBRELĂ?

Cum se apărau românii de ploaie? Revista *Journal für Geschichte* răspunde la această întrebare menționând porticurile care mărgineau piețele și marile artere, „pasajele” pentru pietoni” la nivel, care permiteau traversarea unor șosele inundate, cu picioarele uscate și „zonele pietonale” permanente sau temporare, aflate la adăpost de apa ploii. Bărbații aveau la dispoziție, împotriva ploii, și glugile sau bonetele și, în cel mai rău caz, pulpana mantalei, trasă peste cap. Femeile foloseau împotriva soarelui și ploii *Umbracula* perfecționată (cu sistem de închidere) și cochetă (verde, de pildă), cu care se făleau mai ales atunci când le-o ținea o slugă de casă sau un curtezan.

Umbrela pentru bărbați a fost menționată întâia dată de savantul Albinus Flaccus Alcuin (cca. 735-804), colaborator principal al lui Carol cel Mare, profesor la Școala palatină, fondată de împărat, și abate la mănăstirea Saint-Martin-de-Tours, calitate în care a recopiat, între altele, și textele oratorului roman Cicero. La 26 iunie 800, Alcuin a expediat un asemenea accesoriu, atât de folosit astăzi, arhiepiscopului Salzburgului, sub denumirea pompoasă de *tentorium* („prelată” sau „baldachin”).

Cicero și umbrela... nu s-au întâlnit deci decât în preocupările savantului palatin al lui Carol cel Mare.

F. D.

Acțiunea în vederea unei des-tinderi interne, pornită din partea Frontului Național, se bucură, după toate semnele, și de aprobarea lui Hitler și a lui von Papen. Această acțiune a avut însă darul, deocamdată, să întărească divergențele, des-pre care încă de mai de mult v-am raportat, dintre cele două grupări reprezentate prin cancelarul Schuschnigg și prin vice-cancelarul Starhemberg, oricare ar fi raporturile personale dintre acești doi conducători. În concurența aceasta, cu posibi-lități de conflict acut, ni se pare încă destul de misterioasă atitudinea ce ar putea să o ia la un moment dat celdalti con-ducători al Heimwehrului, Fey.

Simptomatice pentru con-curența dintre creștini-sociali și Heimwehr ni se mai par și anumite fapte și discuții ce au loc în sinul Frontului Pa-triotic, mișcare întemeiată de Dollfuss pentru a fi purtătoarea ideii de stat austriac in-de-pendent, creștin și autoritar.

După moartea lui Dollfuss a fost [desemnât] ca șef al Fron-tului Patriotic prințul Star-hemberg, cărui i se da astfel o compensație pentru postul de cancelar dobândit prin forța împrejurărilor de Schuschnigg. De când cu proclamarea noti Constituției, orice post mai în-semnat în stat nu poate fi obținut decât dacă reflectantul e membru al Frontului Patrio-tic. Or, de la un timp încoace Starhemberg se pare că, în cali-tate de șef al Frontului Patriotic, își arogă drepturi de caracter absolutist. El ar vrea să aibă un drept decisiv sau cel puțin de veto, de exemplu, la numi-rea membrilor în Consiliul de stat și al celorlalte corpora-țiuni pe cale de a lua ființă...

1 noiembrie 1934

...În ultimele zece zile au ieșit la iveală unele fapte des-pre care s-a scris și în presă, fapte care n-au putut fi redă-cute și care dovedesc îndeajuns propaganda subterană pe care, cu toată teroarea guvernului, opoziția reușește totuși să o facă. Au fost arestați o mulțime de socialiști care s-au datat la acte de agitație împotriva regi-

mului. Se știe, astfel, că o parte din *Arbeiterzeitung*, ziarul vî-nez socialist de pe vremuri, care actualmente apare la Brünn, s-a putut tipări într-o tipogra-fie de la Viena și răspîndi în mod clandestin în mii de exem-plare, în aderentii partidului socialist. De altfel, propaganda împotriva regimului se face în cercurile de stînga în toate chi-purile, prin foi volante, prin afișe, prin circulare trimise de-a dreptul prin poștă etc...

Situația personală a lui Schuschnigg în guvern nu pare a fi din cele mai strălucite. Dacă aceasta nu o poți afla din presă, o poți afla cu atât mai ușor în conversațiile cu diverși ce-tățeni. Se pare că chiar oameni din apropierea fostului can-celar Dollfuss sînt destul de nemulțumiți de modul de a fi al lui Schuschnigg, ca om po-litic... Se spune despre el că a rămas „elevul eminent” care a fost la școală... Poziția aceasta cam subredă a lui Schuschnigg în cadrul guvernului a avut drept urmare întărirea în ca-drul guvernului a heimweh-riștilor, în primul rînd a lui Starhemberg...

Muli mai importantă decît cele înșirate mai este pentru evoluția de aci înainte a situa-ției politice interne din Austria acțiunea de apropiere între gu-vern și Frontul Național [miș-care nazistă]... Zilele acestea am avut din nou prilejul să stau de vorbă cu naziști din imedia ta apropiere a inginerului Rheinthalen... Simbda trecută a avut loc înțlia discuție cu caracter mai oficial între repre-zențanții guvernului (Schusch-nigg-Starhemberg) și repre-zențanții Frontului Național: Rheinthalen, fostul feldmareșal Bardolf, dr. Walter Riehl și mulți alții. Naziștii se arată foarte mulțumiți de rezultatele acestei importante întrevederi... Sînt precis informat că masele naziste stau actualmente la spa-tele inginerului Rheinthalen, care se bucură de toată încrederea lui Hitler și care a luat întru totul locul lui Habicht în mo-mentul cînd Berlinul a adop-tat tactica pacificării. Se pare că masele lui Schuschnigg de a diminua oarecum pe Rhein-thaler și de a pune pe înțliul plan pe alții nu a izbutit... ■

PE URMELE STRĂMOȘILOR (IX)

ION POPESCU-PUȚURI

Printre cei dintâi savanți care au atras atenția asupra istoriei arseacilor s-a numărat numismatul francez Jean Foy Vaillant. Născut în anul 1682, Jean Vaillant a urmat întâi cursuri de drept și apoi de medicină. Primind însă ca moștenire de la Foy de Saint Hilaire — o rudă a sa — o colecție de medaliași-a adăugat la numele său și pe acela de Foy și și-a schimbat ocupația, dedicându-se studiului numismaticii, în care a investit o pasiune ce a stîrnit admirația contemporanilor. Ludovic XIV l-a numit anticarul său, trimițându-l în diferite țări cu misiunea de a completa colecția de medalia din Cabinetul regal. Cu prilejul uneia din aceste călătorii, Foy Vaillant a fost capturat de corsari și vîndut sclav în Alger. În memoriile sale, el relatează că pentru a salva cele mai valoroase medalia a trebuit să le îngheațe. După patru ani și-a recăpătat libertatea, revenind la Paris și elaborînd pînă la sfîrșitul vieții (1766) numeroase lucrări. „Serierile sale” — se arată în *La Grande Encyclopédie*, vol. 31, p. 653 — sînt, în general, depășite astăzi și cuprind multe erori de lectură și false atribuiri numismatice; cu toate acestea, ele au determinat un pas imens în știință. Se poate spune că ele au regenerat-o și au pregătit drumul unui Eckel ori a unui Mionnet (cunoscuți numismați din sec. XVIII). Unele dintre ele sînt consultate și azi, cu folos, de către specialiști¹.

1. *Arsaces I*, care stăpînea puternice satrapii și provincii, s-a ridicat la luptă împotriva imperiului selucidilor, punînd bazele unui nou imperiu denumit al arseacilor. Începînd cu domnia sa, numele de *Arsaces* a devenit sinonim cu acela de împărat, după cum romanii vor avea denumirile de *Caesar* și *Augustus*. Din monedele sale se vede că *Arsaces I* se intitula „rege al regilor, *Arsaces Binefăcătorul*, *Ilustrul*, *Prietenul grecilor*. Cum am arătat într-un articol anterior, titlul de rege al regilor exprima autoritatea asupra mai multor regate, „*Binefăcătorul*” și „*Ilustrul*” erau de natură să sugereze actele sale deosebite în favoarea imperiului, iar titlatura de „*Prieten al grecilor*” semnifica politica binevoitoare față de numeroșii locuitori de origine greacă din fostul Imperiu selucid, mai ales din orașul Seleucia, care se raliase politicîi Imperiului part.

2. *Arsaces II*, sau *Arsaces Tiridates*, purtînd titlatura de „rege al

Printre lucrările de prestigiu ale savantului francez, un loc important îl ocupă volumul intitulat *Imperiul arseacilor sau istoria regilor parți identificată prin monede*, apărut în anul 1705. În lucrare sînt prezentate semnificative date biografice ale celor 31 mari conducători ai Imperiului part arseaci, care făceau parte, cum am subliniat în alte articole² din neamurile geto-dacice sosite în Asia cu multe milenii în urmă de la Carpați și Dunăre.

Un amănunt semnificativ. Un descendent al lui Jean Foy-Vaillant din sec. XIX și anume J.A. Vaillant, mare istoric, a activat mulți ani în România, consacîndu-se studiilor vechimii poporului român și a limbii sale, lucrarea sa, *La Roumanie*, apărută în trei volume, în anul 1844 stîrnind un deosebit interes pentru cunoașterea trecutului îndepărtat al acestui vechi și mare popor³.

După cum constată numismatul J.F. Vaillant, suveranii de pe toate monedele parților apar cu denumirea de *Arsaces*, dar acestea mai poartă adesea și diferite indicații, semnificative pentru a-l distinge pe regi unul de celălalt, în așa fel încît tipurile monetare să poată fi cu ușurință atribuite celui ce le-a emis.

Prezentăm în continuare, potrivit determinărilor făcute de J.F. Vaillant, succesiunea celor 31 regi ai regilor parți, așa cum reiese ea din emisiunile monetare.

regilor, *Arsaces Binefăcătorul*. Dreptul. *Ilustrul*, *Prietenul grecilor*, era fratele lui *Arsaces I* și principalul său sprijinitor în răscoala împotriva selucidilor.

3. *Arsaces III* sau *Arsaces Artabanus* era fiul lui *Arsaces Tiridates*. Pe o monedă emisă în vremea sa apare cu chipul unui rege tînăr, încoronat cu o diademă, cu o barbă scurtă. Pe revers se află gravată inscripția „rege al regilor, *Arsaces Binefăcătorul*, *Ilustrul*, *Prieten al grecilor*”, iar imaginea îl înfățișează pe Jupiter șezînd, în mîna dreaptă, zeitatea era o mică zeiță a Victoriei, care îl întinde lui Artaban o cunună; în mîna stîngă, Jupiter ține o suliță.

4. *Arsaces IV* sau *Arsaces Phriapatius* era fiul lui Artaban Phriapatius a avut trei fiu: pe Phraates, Mitridates și Artabanus, care vor domni și ei în Imperiul part.

5. *Arsaces V* sau *Arsaces Phraates* era fiul mai mare al lui *Arsaces Phriapatius*, despre care se spune că a dus lupte înverșunate împotriva neamurilor marzilor.

6. *Arsaces VI* sau *Arsaces Mitridates*, fiul mijlociu al lui *Arsaces Phriapatius*; pe efigia monedelor sale stă scris: *Rege al regilor*, *Arsaces Zeul*, *Binefăcătorul*, *Ilustrul*, *Dreptul*, *Prietenul grecilor*. Elementul nou îl constituie adoptarea titlului de *Zeul*.

7. *Arsaces Phraates II* era cel de al VII-lea rege al parților. Unul din tipurile monetare emise în timpul lui îl prezintă cu capul împodobit cu diademă și o barbă nu prea lungă; pe revers — o figură șezînd, tînd în mîna dreaptă întinsă arcu (simbolul strămoșesc al puterii și vitejiei dacilor) și inscripția: „*A regelui regilor*, *Arsaces Binefăcătorul*, *Ospitalierul*, *Tatăl Zeului*, *Prietenul grecilor*”. În mijlocul monedei sînt gravate literele S.A.

8. *Arsaces Artabanus II* era cel de-al VIII-lea rege al parților.

9. *Arsaces IX* sau *Arsaces Mitridates II* — al doilea fiu al lui Artaban. Pe efigie este menționat textul: „*A regelui regilor*, *Arsaces cel Mare*, *Ilustrul*, *Prietenul grecilor*”. După cum apreciază Vaillant, faptele sale de vitejie i-au atras renumele de „*cel Mare*”.

10. *Arsaces Mnashires* (cunoscut și sub numele de Camnascires) era cel de-al X-lea rege al parților. Monedele sale cuprind textul: „*A regelui regilor*, *Arsaces cel Mare*, *Ilustrul*”.

11. *Arsaces XI* sau *Arsaces Sanatrukes*, fiul mai mic al lui Mitridates I. Pe monede este înfățișat cu mitră și diademă regală, tînd în mîna dreaptă arcu și inscripția: „*A regelui*, *Arsaces*, *Ilustrul*, *Tatăl Zeului*, *Binefăcătorul*”. Mitra și diadema vor constitui, începînd cu acest rege, însemne regale.

¹ *Magazin istoric*, nr. 7-12/1985, 1-2/1986.

² Dintre lucrările sale *La Roumanie ou Histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardaliens Valaque et moldaves réunies sous le nom de Romains*, Tome 1,2,3, Paris, 1844, este cea mai importantă.

Cum Approbatione & Privilegio Regis.

PHERASTAS Arafaci Phriapati filius maior, mo-
en graeco, administrationem regni suscepit, Araf-
cidarum anno 74, & Seleucidarum 140.

Hic vir admodum strenuus Mardon validam gentem
bello domuit, ut narrat Julius, lib. 47. cap. 5. le vray
pompier intelligendi videtur, de quibus loquitur Q.
Curtius, lib. 7. Vastatis deinde agris Perfidis, vixisse
pluribus reductis in potestatem, vinctum est in Mar-
donem gentem, cultum vite abhorrentem. Specus in
montibus fudit, in qua se, conjuges & liberos
condidit: secum ut fratrum carne vescitur.

ARSACES XII.ARSACES PHRAHATES. III.
REX PARTHORVM. XII.**ARSACES XIII.**ARSACES MITHRIDATES. III.
REX PARTHORVM. XIII.**ARSACES XIV.**ARSACES ORODES
REX PARTHORVM. XIV.**ARSACES XV.**ARSACES PHRAHATES. IIII.
REX PARTHORVM. XV.**ARSACES XVI.**ARSACES PHRAHATES. V.
REX PARTHORVM. XVI.**ARSACES XVIII.**ARSACES VONONES. I.
REX PARTHORVM. XVIII.**ARSACES XIX.**ARSACES ARTABANVS. III.
REX PARTHORVM. XIX.**ARSACES XX.**ARSACES GOTARZES
REX PARTHORVM. XX.**ARSACES XXI.**ARSACES BARDANES
REX PARTHORVM. XXI.**ARSACES XXII.**ARSACES VONONES. II.
REX PARTHORVM. XXII.**ARSACES XXIII.**ARSACES VOLOGESES. I.
REX PARTHORVM. XXIII.**ARSACES XXIV.**ARSACES PACORVS.
REX PARTHORVM. XXIV.**ARSACES XXV.**ARSACES CHOSROES
REX PARTHORVM. XXV.**ARSACES XXVI.**ARSACES VOLOGESES. II.
REX PARTHORVM. XXVI.**ARSACES XXVII.**MONNES. I.
REX PARTHORVM. XXVII.**ARSACES XXVIII.**ARSACES VOLOGESES. III.
REX PARTHORVM. XXVIII.**ARSACES XXIX.**ARSACES ARTABANVS. IV.
REX PARTHORVM. XXIX.**ARSACES XXX.****ARSACES XXXI.**

12. *Arsaces XII* sau *Arsaces Phraates III* se intitulăză, potrivit inscripției de pe o monedă „*A. reguli regilor Arsaces cel Mare. Dreptul. Ilustrul. Zeul. Cel din ilustra stirpe forjigne. Prietenul grecilor*”.

13. *Arsaces XIII* sau *Arsaces Mithridates III*, era fiul cel mai mare al lui Phraates III. Pe monede este reprezentat cu barbă mai mică și diademă. În fața chipului e înfățișată o stea. Se distinge, de asemenea, o lună în creștere. Pe revers, imaginea obișnuită a regelui, cu mitră și diademă regală, purtând în mna dreaptă arcul. Se distinge inscripția: „*A. reguli regilor. Arsaces. Dreptul. Ilustrul. Binefăcătorul. Prietenul grecilor*”.

14. *Arsaces XIV* sau *Arsaces Orodas*. Era fiul mai mic al lui Arsaces Phraates III. Pe monede, capul regelui este împodobit cu o tiară, remarcabilă prin multiple șiruri de perle, ca și prin diademă; personajul e îmbrăcat cu trabea rituală (aceasta era o haină albă împodobită cu benzi de purpură). Reversul înfățișează imaginea regelui cu mitră și diademă, stînd pe tron și purtînd în mna dreaptă arcul. Inscripția: „*A. reguli regilor. Arsaces cel Mare. Tatăl Zeului. Învingătorul*”.

15. *Arsaces XV* sau *Arsaces Phraates IV*, fiul lui Orodas. Regele poartă tiară împodobită cu perle și o diademă; pe revers se distinge silueta unui rege șezînd și ținînd în mna dreaptă arcul. Inscripția: „*A. reguli regilor. Arsaces cel Mare. Ilustrul*”.

16. *Arsaces XVI* sau *Arsaces Phraates IV*.

17. *Arsaces XVII* sau *Arsaces Orodas II*.

18. *Arsaces XVIII* sau *Arsaces Vonones I*, fiul mai mare al regelui Phraates IV, în tinerețe a fost oțet la Roma. Pe monede apare chipul tînar al acestui rege, iar pe diademă o aovîlă îl distinge de ceilalți regi arsacizi. Inscripția: „*A. reguli regilor. Arsaces cel Drept. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*”.

19. *Arsaces XIX* sau *Arsaces Artaban III*. Valiant amîntesc că acest rege a stat mai înții la dahl, apoi a ajuns rege al Mediei. Pe monede chipul său este împodobit cu diademă; doi șerpi înfășurați pe gîtul său se înalță deasupra capului. În dreapta și în stînga se văd stele încadrînd chipul principelui. Pe creștet se vede cornul lunii în creștere. Pe revers e înfățișat un personaj fără barbă, ținînd arcul. Inscripția cuprinde următorul text: „*A. reguli regilor. Arsaces. Cel care luptă în toate părțile. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*” Acest epitet unic de „cel care luptă în toate părțile”, gravat doar pe acest tip monetar semnifică — după cum aprecia Vaillant — că Artaban III a purtat războaie la toate hotarele Imperiului parților.

20. *Arsaces XX* sau *Arsaces Gotarzes*. Este unul din cei trei fii ai lui Artaban III. Monedele îl înfățișează cu barbă și diademă. Pe revers, inscripția: „*A. reguli regilor. Arsaces cel Mare. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*”.

21. *Arsaces XXI* sau *Arsaces Bardanes*. Monedele îl reprezintă cu barbă, diademă și cu o trabea regală. Poartă inscripția pe revers: „*A. reguli regilor. Arsaces. De departe cel mai viteaz. Cel Drept. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*”.

22. *Arsaces XXII* sau *Arsaces Vonones II*. Regele cu barbă lungă poartă o mitră împodobită cu perle pe care se află o diademă mai groasă decît a celorlalți regi anteriori ai arsacizilor. Pe revers, inscripția: „*A. reguli regilor. Arsaces cel Mare. Mitralul. Ilustrul. Prietenul grecilor*”; alături, figura regelui, fără barbă, șezînd pe tron și purtînd în mna dreaptă tiară arcul.

23. *Arsaces XXIII* sau *Arsaces Vologese I*. Era fiul lui Vonones II. Monedele îl reprezintă cu barbă lungă, împodobit cu mitră și cu diademă. Pe revers, regele este înfățișat șezînd; un personaj în picioare îl așază o cunună în formă de tururi, format care simboliza cetațile întărite ale țării. Inscripția: „*A. reguli regilor. Vologese. Dreptul. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*”. De menționat că numele Vologese semnifică în traducere „marele rege”. De aceea îl folosea adesea acest nume-titlu în locul celui de Arsaces.

24. *Arsaces XXIV* sau *Arsaces Pacorus*, fiul lui Vologese. Monedele îl înfățișează cu barbă și purtînd diademă; în fața sa se disting literele numerale ENT, adică 355 al erei Arsacizilor. Pe revers este reprezentată o femeie cu o cunună în formă de tururi, cu o fișe care îl înconjură trupul. Litera inițială desemnează numele orașului în care a fost bătută această monedă.

25. *Arsaces XXV* sau *Arsaces Chosroes*. Era fiul mai mic al lui Vologese. Monedele îl înfățișează cu barbă nu prea mare, capul împodobit cu o diademă; în fața lui sînt gravate literele numerale DOT, adică anul 374 al erei arsacide. Pe revers este reprezentat un cap împodobit cu o coroană de tururi și cu o diademă. În fața acestuia se citește litera A.

26. *Arsaces XXVI* sau *Arsaces Vologese II*. El trimite soli la Roma, în timpul împăraților Hadrian (117-138) și Antoninus Plus (138-161), ultimului trimițîndu-i o coroană în semn de respect, cu ocazia urcării acestuia pe tron. Pe monede e reprezentat cu barbă lungă, pe cap cu diademă și mitră cu corzi. Pe revers este înfățișat genul (patronul) orașului, împodobit cu o cunună cu tururi și cu o diademă, care stă pe niște stîlci, de care se sprijină cu mna stîngă. Mna dreaptă este dusă spre chip. În fața genului se citește literele SKY, adică anul 423 (era arsacide). Pe alt tip monetar, regele este înfățișat cu barbă și diademă. Pe revers — inscripția: „*A. reguli regilor Arsaces. Dreptul. Binefăcătorul. Ilustrul. Prietenul grecilor*”.

27. *Arsaces XXVII* sau *Arsaces Monnases*. Pe avers, chipul regelui. Pe revers același rege, sub înfățișarea nuda a lui Hercule, sprijinîndu-se de un stîlp, și purtînd în mna stîngă o măciucă. Poartă inscripția: „*A. reguli regilor. Monnases. Salvatorul. Ilustrul. Pe aceeași monedă sînt literele numerale JKB, adică anul 422 al erei arsacide*”.

28. *Arsaces XXVIII* sau *Arsaces Vologese III*. Era fiul lui Vologese II. Monedele îl înfățișează cu barbă, mitră și diademă. Înaintea chipului

se află un sceptru. Se remarcă și litera B. Pe revers, regele șezînd pe un tron de aur, întinzînd mna dreaptă genului cetății, care stă în picioare și îl oferă o coroană. Pe marginea monedei se citește inscripția: „*A. reguli regilor. Vologeses. Dreptul. Ilustrul. Prietenul grecilor*”. Pe monedă se văd literele ANY, adică anul 451 (era arsacide).

29. *Arsaces XXIX* sau *Arsaces Artabanus IV*. Este fiul lui Vologese III. Artaban IV s-a războit cu împăratul roman Caracalla (211-217 c.n.), fiindcă nu voia să-l dea în căsătorie pe fiica lui. Monedele îl reprezintă cu barbă și diademă. Înaintea chipului sînt gravate literele numerale AOY, care desemnează anul 471 al epocii arsacide. Pe cealaltă parte a monedei este înfățișat chipul unei femei cu o cunună cu tururi, cu o panglică, înconjurîndu-l trupul. Pe alt tip monetar este înfățișat chipul regelui împodobit cu mitră și cu diademă și cu barbă lungă. Înaintea capului sînt gravate literele PY, adică anul 480 al epocii arsacide. Pe revers este înfățișat obișnuitul cap de femeie înconinuat cu o cunună cu tururi, cu o panglică regească, înaintea capului se află litera inițială A, adică Arsacia.

30. *Arsaces XXX* sau *Arsaces Artaxerxes*. Monedele îl înfățișează cu barbă și mitră cu panglică și diademă. În spatele capului este gravată litera B. Pe reversul monedei, un rege șezînd, cu mna dreaptă întinsă spre a primi o coroană de la un geniu al cetății care stă înțig el, cu o cunună cu tururi pe cap. Inscripția: „*A. reguli regilor. Arsaces. Ilustrul*”.

31. *Arsaces XXXI* sau *Arsaces Sapor* era fiul lui Artaxerxes. Monedele îl reprezintă cu diademă și barbă lungă. Pe revers, genul cetății, cu o cunună cu tururi, stînd în picioare, întinde mna dreaptă regelui care stă așezat, purtînd pe cap o coroană. Inscripția: „*A. reguli regilor Arsaces. Ilustrul*”.

Din scurta prezentare a unor monede ale regilor arsacizi se desprinde cu claritate că aceștia erau înfățișați purtînd însemnele regale, mitra, panglică, diademă, trabea. Semnificativ este faptul că arsacizii țineau foarte mult la aceste însemne. Pentru a-și readuce de la Roma diadema regală luată de invadatorii romani împreună cu tronul regal din aur, parții erau gata să declare război romanilor. De menționat că unele însemne nu numai că s-au menținut, dar au evoluat pînă în zilele noastre. Suveranii și mai mari bisericici poartă un voal, semn al suveranității. Și diferite epiteze, pe care le foloseau unii suverani parții ca „Dreptul”, „Ilustrul”, „Binefăcătorul”, „cel Mare”, „cel Bun”, „cel Viteaz” etc., însemnînd săvîrșirea unor fapte remarcabile sau uneori doar arogarea înfățișării lor, le regăsim în titulatura unor suverani de mai trîziu, inclusiv a unor domnitori români din epoca feudalismului. Astfel avem în istoria noastră: Mircea „cel Bătrîn” (adică Înțeleptul), Alexandru „cel Bun”, „Ștefan cel Mare”, „Mihai Viteazul”, ceea ce exprimă marea prețuire pe care poporul a acordat-o întotdeauna eroilor patriei, celor care au fost în primele rînduri pentru libertatea și progresul ei. ■

¹ Numărătoare a anilor începută odată cu domnia lui Arsaces I, 256 î.e.n.

RĂSTĂLMĂCIRI ȘI FALSIFICĂRI ALE ISTORIEI

ȘTEFAN PASCU

Interesul pentru istorie, pentru învățămintele științelor patronată de muza Clio se află în continuă dezvoltare. Tot mai numeroase lucrări — cu caracter științific, adresându-se specialiștilor, dar și cu caracter de popularizare, adresându-se marelui public (fără însă că, prin aceasta, să se abată de la adevărul istoric) — sînt consacrate trecutului, mai îndepărtat sau mai apropiat al propriului popor, dar și al altor popoare, deoarece între multele sale învățăminte istoria îl are și pe acela de a contribui la cunoașterea și, pe temeiul cunoașterii, la întărirea prieteniei și colaborării dintre popoare. În acest spirit istoriografia română înțelege să colaboreze cu toți istoricii lumii de bună-credință și de curată conștiință.

Dar, din păcate, peste hotare pe lângă lucrările ce-și impun autoritatea prin caracterul lor științific, au apărut în ultima vreme și altele străine acestui deziderat, și, ca urmare, străine dorinței cunoașterii obiective și, pe baza ei, a consolidării colaborării pe toate planurile a țărilor și popoarelor vecine și prietene, român și ungur.

Din această ultimă categorie face parte și „recenzia” lui Székelyhidi Agoston, tipărită de revista *Alfred* (Cluj), nr. 9/1955 în ediția în limba maghiară a lucrării mele *Ce este Transilvania*, București, Editura Kriterion, 1954, 255 pp.).

Cel dintîi gînd a fost — așa cum e firesc, de altfel — să identifice revista și autorul. M-am adresat deocînd unei lucrări de referință și de erudiție *Introducere în izvoarele și literatura istoriei ungare* (Bévezetes a magyar történelem forrásaiba és irodalmába, Budapest, 1954-1959), apărută sub semnătura acad. Kosáry D. Am căutat la lista abrevierilor, dar nu am găsit publicatia.

Am cercetat atunci indicele de autori pentru a-l întîlni pe cel al recenzentului. Rezultatul a fost același: numele lui nu figurează în lucrare. Am recurs la noua ediție a lucrării prof. Kosáry D., spunîndu-mi: „În 1953 recenzentul va fi fost prea tînăr, dar în 1971 va fi ajuns, cit de cit, la maturitate, pentru a putea fi luat în considerare de autorul lucrării”. Speranțele mi s-au spulberat și de data aceasta: nici revista și nici recenzentul nu sînt consemnați în bogata listă a abrevierilor (13 pp.) și în foarte bogatul indice de nume (112 pp.).

Dezolat de o asemenea lipsă de considerație față de un om de știință de valoarea lui Székelyhidi, am făcut pasul următor, din nou îndemnat de logica formală: am început să citesc „cronica”. Și am întîlnit, de la început, aprecieri măgulitoare la adresa autorului cărții *Ce este Transilvania*. „Autorul face parte dintre cercetătorii cei mai profunzi ai acestei problematice. În centrul activității sale de om de știință, veche de mai mult de douăzeci de ani, se află Transilvania și unitatea națională a României; pe această temă a publicat o serie întreagă de monografii și studii despre perioadele, evenimentele și personalitățile importante. El și-a conceput de fapt cartea cea mai recentă ca o lucrare de popularizare. Și-a integrat activitatea ca istoric cu cea de publicist. Prin aceasta nu a coborît stăcheta, dimpotrivă, pentru că mai în înălțat-o. Analizele și caracterizările precise, argumentele sugestive le-a împlinit cu avîntul naratorului, cu atmosfera poetică. A fost atent și la tonul expunerii. Nu s-a lăsat nicăieri și împotriva nimănui în atacuri, în stigmatizări, în acuzații. În același timp a structurat totul pe probleme cardinale”. Și mai departe: „Pascul a răspuns la dispute, dar nu polemizînd. Titlurile capitolelor sale evocă rînd pe rînd întregul deschis”. Urmează enumerarea capitolelor cărții, după care conchide: „Între-adevăr, numai evenimentele palpabile, enigmatice” (sic!) și în sfîrșit: „Cititorul

[adică el, recenzentul] lucrărilor istorice ale lui Pascu nu poate uita cît de multe pagini minunate scrise de istoricul român a parcurs mai devreme cu înțelegere, cu simpatie, cu admirație”. Îmi pare rău că nu cunosc opera lui Székelyhidi (dacă există) — nu din vina mea, ci a contraforților săi, care nu o consemnează în lucrările de referință — pentru a o aprecia, deoarece nu-mi place să rămîn dator. Chiar dacă autorul recenziei, de la început pînă la sfîrșit îmi spune pe nume, ca întîre prieten, de aceeași vîrstă, acest dialog de egal la egal nu mă supără spunîndu-mi: și-o fi făcut omul educația prin „corespondență”.

După toate acestea, eram tot mai curios să aflu ce l-a îndemnat pe Székelyhidi (nu se va supăra, cred, recenzentul că-l urmez exemplul în această problemă pur formală) să acorde lucrării mele o asemenea atenție. Și nu mi-a trebuit multă osteneală să-mi satisfac curiozitatea. Iată-o exprimată cu propriile-i cuvinte: „A extins raza de acțiune a elementului românesc din Transilvania asupra întregii istorii a Transilvaniei, de-a lungul și de-a latul. Astfel, a atribuit celor trei națiuni tradiționale (sic!) — ungarilor, sașii, secuii — un loc, o pondere și o influență secundară în întreaga istorie”.

Oare cum ar fi vrut recenzentul să limiteze raza de acțiune a elementului românesc? Pentru toți oamenii de bună-credință din lume este notoriu că poporul român a trăit aici fără nîlc o întrerupere a fost găsit aici de populațiile (nu națiunile) maghiară, săsescă și secuiască și a alcătuit aici majoritatea absolută, de la nașterea sa și pînă astăzi, ceea ce înseamnă rolul hotărîtor în întreaga istorie a Transilvaniei. Pe cit de curioasă, pe atît de regretabilă logică sau lipsă de logică din partea unui publicist cu pretenția de „a face ordine” în istoria Transilvaniei și prin dreptatea pe care vrea să o facă unei istoriografii „nedreptățite”. Deîci că aici, cifrele înlocuiesc comentariile de prisos. În cazul de față, ori mașina de calcul folosită de el a fost defectă, ori recenzentul nu s-a ostenit să răsfoiască paginile cărții. Dacă ar fi făcut-o, și-ar fi dat seama de cursa ce singur și-a întins-o. Căci în loc de 8 studii semnate de autori străini din totalul de 83 titluri, cum afirmă el, ar fi constatat cu ușurință (mai ales că titlurile lucrărilor sînt culese cu litere cursive), că din 85 lucrări menționate în text (colecții de izvoare, narative și documentare, și lucrări de interpretare), 39 sînt semnate de autori români, 20 de autori maghiari, 11 de autori sași și 15 de autori greci, latini, italieni, germani, francezi, englezi și americani.

Observațiile recenzentului pot fi grupate în șase categorii: 1. afirmații puse în seama autorului cărții, care nu există în textul acesteia; 2. originea și continuitatea românilor în Transilvania; 3. întîlțirea rolului populațiilor, respectiv al naționalităților conlocuitoare; 4. raportul statistic dintre români și populațiile conlocuitoare; 5. unitatea etno-culturală a românilor; 6. formarea statului național unitar român.

Autorul recenziei nu se aștepte să recurgă la formulări artificiale, pe care mi le atribuie. Căci nîlcunde în cele 255 pagini ale cărții, nu se vor găsi formulări ca acestea: „dezvoltarea, poporulul daco-traco-romano-român, de cel puțin 2 000-2 100 de ani”; sau, pe acest teritoriu (Transilvania) orice națiune, naționalitate, grupuri dominante au exercitat întotdeauna dominația în mod nelegitim și nedrept”; ori, „poporul traco-daco-romano-român, cu origine directă și unitară, a creat pînă în secolele VIII-X un sistem (o civilizație) de așezări, un sistem economic, social, de organizare statală, de limbă și cul-

tură care a reprezentat o bază solidă și de nestrămutat pentru toate orînduirile ce au urmat"; și în alt loc: „regii, voievozii, principalii sub semnul unei strategii milenare, consistente, prin oprirea națională și de clasă și-au înfățișat puterea împotriva românilor. Această situație echivalentă cu o conspirație a fost înăbușată în final în

1918, prin realizarea unității naționale și statale a românilor”, completînd în alt loc, „că între secolele VIII-XVIII nu s-au păstrat dovezi clare despre viața românilor majoritate și unitate din Transilvania prin aceea că coloniștii au asimilat civilizația populației băștinașe, existentă aici, rămîind doar amprentele lor în istorie”.

Argumentele statorniciei românești

Pe Székelyhidi îl supără originea daco-romană a românilor și stăruința neîntreruptă în teritoriul lor de etnogeneză, spațiul carpato-dunăreano-ponic. Și mă întreb, plin de mirare, de ce l-o fi supărînd? Pe noi nu ne supără faptul că ungurii fac parte din marea familie a popoarelor turcice și nici faptul că triburile originare din regiunea uralo-altaică, s-au așezat în Panonia la sfîrșitul sec. IX. Fiecare cu originea și istoria sa! Dacă Székelyhidi ar fi familiarizat cituși de puțin cu etica științifică, nu i-ar fi fost greu să se convingă de realitatea istorică, deoarece dovezile logice și faptice ale originii daco-romane alimentează nu mai puțin de zece pagini din lucrarea în cauză. Să-i reamintim cîteva din dovezile faptice ale acestei permanențe pentru a-l scuti pe el și pe alții să citească cele zece pagini:

a) *În orașele Daciei romane:* utilizarea sau refolosirea în scopuri defensive a vechilor construcții și fortificații romane la Sarmizegetusa; imensa necropolă — peste 1 500 morminte creștine, de inhumăție din sec. IV-XII — de la Apulum, vestigiile de factură romană tirzie și dacice, sutele de obiecte și miile de monede romane din perioada migratorilor, rămase la Napoca, Po-taissa, Porolissum, Tibiscum, Dierna.

b) *În fostele castre romane:* urme de locuire dacică și romană tirzie în 12 asemenea construcții dispuse geografic pe întreaga întindere a Transilvaniei, monede de bronz și argint, obiecte paleocreștine.

c) *În așezări rurale:* identificarea și cercetarea a zeci și zeci de așezări pe întreg cuprinsul fostei provincii, în care s-au descoperit locuințe, obiecte și podoabe de pregnantă tradiție romană completată cu caracteristici noi; apoi inscripții în limba latină din

sec. IV-V, cum este cea de la Micia (Vețel) cuprinzînd inscripția *Quartine Vivas* sau cunoscutul donariu de la Biertan cu textul *Ego Zenovius votum posui*, căruia i se adaugă două inscripții asemănătoare găsite la Porolissum, și a treia la Gornea, în Banat — toate în limba latină, aparținînd deci singurei populații cunoscătoare a acestei limbi și care îmbrățișase încă din secolele precedente noua credință a creștinismului.

Asemenea dovezi s-au găsit și în teritoriile luate de dacii liberi (zone întinse din Muntenia, Moldova și Transilvania), unde populația a rămas în întregime pe locurile strămoșești, supusă romanizării atît în timpul stăpînirii romane cît, și în perioada primelor valuri migratoare prin conviețuirea cu daco-romanii din fosta provincie. Expresia acestei unități este deosebită de culturile Ipo-tești-Cindești, Costișa-Botoșana (sec. V-VI) și cultura Dridu (sec. VII-XI).

Prea numeroase și ponde-roase dovezi pe care condeiu îl Székelyhidi și hîrtia revistei *Älföld* nu le puteau cuprinde. Și atunci, ignorîndu-le, opiniile sale „științifice” erau mai ușor digerabile. De altminteri, autorul recenziei nu s-a ostenit cel puțin să citească ce au scris, în privința originii și continuității daco-romane, acum aproape două secole, Huszti András (*O űr- uji Dacia*, 1791, p. 8): „Urmașii geților [daco-geților] trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor, vorbesc în limba în care glăsuiau mai demult părinții lor. Nici un popor, nu are limba atît de apropiată de acea limbă romană (latină veche), ca limba românilor. Ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sînt în Transilvania urmașii vechilor coloniști romani”. Sau dacă dorea să se convingă dintr-un text latin scris în același timp, de asemenea de un conațional al său, Benkő József (*Transilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus olim Dacia*

Mediterranea dictus, ed. I, 1777 sau ed. a II-a, 1834, pp. 28-29) ar fi putut afla că: „Mărturiile vii ale rămășițelor coloniștilor romani amestecați cu alte populații sînt români”. Probabil însă că asemenea argumente arheologice sau acoperite de praful bibliotecilor nu sînt demne de înălțimea științei lui Székelyhidi, care găsește suma cunoștințelor în materie doar în scrierile lui Roesler, Hunfalvy și al altora asemenea lor.

„Dialectician” desăvîrșit, cum se recomandă singur, pentru a nu fi nici o îndoaială asupra „obiectivității” analizei pe care o întreprinde, Székelyhidi își depășește însă și maestrul. Aceștia admiteau „strecurarea” pe neobservate a românilor din Balcani și așezarea lor la nordul Dunării prin sec. IX-XIII. De la formularea teoriei roesleriene a trecut însă mai bine de un secol. De ce teoria „imigrației” să fi rămas neschimbată? Asemenea raționament „dialectic” explică și „teoria” revelatoare a lui Székelyhidi: românii nu s-au mai „strecurat pe furis”, ci ar fi fost „colonizați” de regii ungari, în etape: începutul l-a făcut Ladislau Cumanul (decî între 1272-1290). De ce, oare, românii au fost colonizați chiar de Ladislau Cumanul, e o întrebare ce nu-și găsește nici un răspuns din partea celui ce a făcut „senzațională” descoperire. Pe care nu-l deranjează cituși de puțin faptul că în cele 217 documente referitoare la Transilvania din timpul domniei regelui Ladislau Cumanul nu se face nici măcar o aluzie la asemenea „colonizare”, pe cîtă vreme referitor la Cavalerii teutoni, colonizați în Transilvania cu o jumătate de secol mai devreme, s-au păstrat 19 documente pentru o perioadă scurtă, de numai 25 ani, o perioadă pentru care documentele referitoare la Transilvania sînt cu mult mai puține. Cititorii, cunoscînd prestigiul științific al lui Székelyhidi, trebuie să-l creadă pe cuvînt,

Cîmpia Libertății din Blaj, locul unde la 3/15 mai 1848, din 40 000 de piepturi a răsunat unanima dorință: „Noi vrem să ne unim cu țara”

fără să pretindă vreo fărîmă de dovadă. Problema de metodă? Problema de concepție? Sau mai degrabă lipsa amin-durora, deoarece neadevărurile sînt, prin ele însele, duș-mane ale metodei și concepției.

Renghiurile ignoranței

Székelyhidi își crede cititorii ori foarte bine informați, ori cu totul nepăsători față de asemenea probleme. Și într-un caz și în altul își poate permite salturi și ocolișuri, care înseamnă pentru el „metodă și concepție”. Dacă așa cum crede recenzentul, românii au fost colonizați abia la sfîrșitul sec. XIII, cine va fi locuit Transilvania după „părăsire” pînă la sfîrșitul sec. IX, cînd triburile „ungurilor descălecători” ar fi atins Transilvania, în anul 895? Nici la această întrebare recenzentul nu se simte dator să dea vreun răspuns, după cum nu s-a simțit dator față de cititori să le ofere vreun argument cu privire la atingerea Transilvaniei din partea triburilor maghiare în anul 895. Își imaginea, probabil, că cititorii revistei *Alföld* nu cunosc lucrarea magistrului P., notarul (secretarul) regelui Bela, cu titlul *Gesta Hungarorum* (Faptele ungurilor), care în capitolul XXVII povestește lupta dintre Tuhutum (Tetény), conducătorul unui trib maghiar și „ducele

Transilvaniei Gelu, afirmînd că de atunci Tuhutum a stăpînit Transilvania, iar Sarolta, din neamul lui Tuhutum, a fost soția principelui Geza, mama regelui Ștefan cel Sfînt.

Uneori izvoarelor le place să joace renghiuri unor „istorici”, necunosători ai propriilor cronici și istorii. Căci magistrul P., arată limpede că drumul traversat de unguri, sub conducerea ducelui Almus, pentru a ajunge în Panonia, a fost pe la nord de Transilvania, prin pădurea Hovos, de unde au ajuns în părțile Ungului, unde au ocupat așezarea Munkacs. (*Et sic venientes per silvam Hovos ad partes Hung descendunt. Et cum illuc pervenissent, locum quem primo occupaverunt, Munkas nominaverunt eo.*) Apoi soția principelui Geza, mama regelui Ștefan cel Sfînt, era strănepoata lui Tuhutum, ceea ce — pentru istoricii obișnuși să citească și să înțeleagă corect izvoarele — înseamnă că între cele două episoade s-au scurs trei generații adică peste un secol între așezarea ungurilor în Panonia și începutul propriu-zis al expansiunii lor în Transilvania, în vremea regelui Ștefan I. Renghiurile pe care magistrul P. le joacă urmașului său de peste veacuri continuă, deoarece cronicarul, neprevăzînd intențiile lui Székelyhidi și ale altora asemenea lui, a comis imprudența să consămeneze în lucrarea sa că la pătrunderea tribului ma-

ghiar în Transilvania, această țară era condusă de „un oarecare român Gelu” (*Gelou quidam Blachus dominium tenebat*), „ducele românilor” (*Gelou dux Blachorum*), „Gelu adevăratul conducător al Transilvaniei” (*Gelou vero dux Ultrasilvanus*) și că Transilvania era locuită de „români și de slavi” (*Blasii et Sclavi*).

În această situație sînt nevoit să aleg între afirmațiile izvoarelor și ale lui Székelyhidi. Opțiunea nu este prea dificilă, cu atît mai mult cu cît el a ridicat la rangul de „metodă și concepție” răul obicei de a trunchia și de a truca textul, alegînd din context ceea ce-i convine și de a elimina ceea ce-l deranjează.

Székelyhidi e nemulțumit de felul cum este înfățișat rolul maghiarilor, secuilor și germanilor în istoria Transilvaniei. Și ca să-și convingă cititorii de „nedreptatea” ce li s-a făcut acestora, reproduce textual unele concluzii ale cărții în discuție: „Istoria bogată și frîmîntată a Transilvaniei este comună pentru românii băștinași și pentru cei ce s-au așezat în decursul vremii: maghiarii, secuii, germanii, alături de români, conviețuind laolaltă și creînd valori materiale și spirituale comune”. Mai departe: „ungurii, secuii, sașii au venit cu tradițiile, datinele, obiceiurile, mentalitățile lor și instituțiile proprii, transplantate peste cele autohtone, ale românilor, adînc în-

rădăcinate în sol și în conștiința oamenilor și, de aceea, mai rezistente decât ale celor veniți și așezați mai târziu". Ce este necoresct în aceste afirmații? De aceea nu am nimic de adăugat și nici de modificat sau de corectat la asemenea aprecieri. Recenzentul trage însă concluzia că prin astfel de afirmații „celelalte popoare care au trăit și trăiesc de atunci sînt considerate coloniști, fără dreptul oferit de autohtonie”. Nu i-am considerat pe unguri și pe secui coloniști și nici fără drepturi, dar nu i-am putut socoti autohtoni, fiindcă nu au fost. Autorul singur recunoaște că au „sosit” în Transilvania pe la anul 895 (corect, la începutul sec. X, în expediții războinice izolate, și de asemenea, la începutul sec. XI în expediție cu același caracter). Este adevărat că nu am aplaudat „dominația grupurilor dominante” ale populațiilor alogene asupra poporului român, dar nu fiindcă aceste grupuri ar fi fost unguri, secui sau sași, ci pentru că nu cred că concepția materialist-istorică, ce ne este îndreptar în judecarea fenomenelor istorice, justifică exploatarea majorității de către o minoritate, fie în înțeles social-politic, fie etnic.

Recenzentul neagă însă realitatea cunoscută chiar și de un om cu studii primare, anume că românii din Transilvania au fost oprimați de nobilimea maghiară. Din nou sînt pus în fața dilemei: să-l cred pe cuvînt sau să cred izvoarele contemporane, bine informate, pe care i le recomand, deoarece, probabil, nu le cunoaște, pentru că nu obișnuiește să facă apel în „cercetările” sale la surse. Una este lucrarea umanistului maghiar Antonius Verancius sau Verancsics, din sec. XVI (*De rebus gestis Hungarorum*, în Verancsics Antal, *Üsszes munkái*, I. Pest, 1857, p. 143), secretar al principelui Transilvaniei, care spune, referindu-se la români: *nulla illis libertas, nulla nobilitas, nullum proprium jus, praeterquam paucis districtum Hazak incolentibus* (adică „nu au nici o libertate, nici o nobilitate, nici un drept propriu, afară de puținii locuitori din districtul Hațeg”). Peste un secol, hotărîrile dietelor prin-

cipatului autonom al Transilvaniei dintre 1540-1653, sistematizate în colecția de legi cunoscută sub numele de *Constitutiunile Aprobate* (*Approbatæ Constitutiones*) statuau situația românilor astfel: (titlul VIII, *Despre preoții români*): „Deși neamul românilor nu a fost socotit în această țară nici între stări, nici între religiile recepte (recunoscute)“...; iar în alt loc (titlul IX *Despre români*): „cu toate că națiunea română a fost tolerată în această țară pentru binele public totuși neîntînd seama de starea ei inferioară...“; și în altă parte, din nou (Partea a V-a *Despre români*, edictul XLIV): „românimea de altă categorie [decît cei ce fac pază] să nu îndrăznească să poarte pușcă, tolba, sabie, paloș, tirnăcop, sulită sau alte arme”. Asemenea mărturii neechivoce fi vor da oare de gîndit lui Székelyhidi în ce privește „metoda și concepția” sa științifică?

Mulțimea nenumărată a românilor

O altă problemă care a stîrnit nemulțumirea lui Székelyhidi este raportul statistic între poporul român și populațiile conlocuitoare adică majoritatea absolută a românilor în toate timpurile în Transilvania. Și de data aceasta, în locul afirmațiilor fără acoperire — mai concludente sînt faptele: la 1374 papa Grigore IX, în preocuparea sa de a sporî numărul credincioșilor catolici în Transilvania, își oprea gîndurile asupra mulțimii unor popoare ce se numesc români (*multitudo quorundam populorum qui Valachones vocantur*). Majoritatea absolută a românilor în Transilvania rezultă și din registrul de dijme papale (1332-1337), în care sînt menționate doar vreo 900 parohii catolice din circa 3 000 așezări existente la acea dată. Primele erau locuite de unguri, sași și secui, celelalte de români ortodocși. În unele părți, proporția în favoarea românilor era și mai mare: în Banat, de exemplu, populația ortodoxă, deci românească, ajungea la 95% și cea

catolică deci maghiară, de abia la 5%. În Maramureș, la începutul sec. XIV, populația românească reprezenta 90% și populațiile alogene de abia 10%, iar la sfîrșitul aceluiași secol românii reprezentau 80%, datorită așezării unor grupuri de ruteni în sec. XIV.

Această proporție suferă unele schimbări în favoarea românilor, lucru pe deplin explicabil din punct de vedere demografic: sporul populației e mai mare la o populație mai numeroasă, față de o populație mai puțin numeroasă. Cunoașterii realităților etnodemografice subliniază mereu această situație. În părțile nord-vestice ale Transilvaniei (Satu Mare, Bihor, Solnocul de Mijloc - Sălaj) situația era și mai favorabilă românilor pe la mijlocul secolului XVI erau peste 75% sate românești și de abia 24% ungurești în Satu Mare, 84-93% sate românești și doar 7-16% sate ungurești în comitatul Bihor, după constatările lui Györfy Istvan, iar în Țara Zarandului peste 85% erau sate românești și mai puțin de 15 sate ungurești. Banatul, la rîndul său era caracterizat, pe la mijlocul secolului XV, „țară românească” (*Olahsagh*), iar pe la mijlocul secolului următor italianul Giovannandrea Gromo îi numea „Țara Românească de dincolo de Carpați” (*Valachia Cisalpina, Valachia Citeriore*), pentru ca peste trei decenii două rapoarte iezuite să constate că Banatul este provincie românească (*provincia Valachica*). La aproape 70% ajungea proporția sateelor românești și la puțin peste 30% cele ungurești în comitatul Hunedoara. Despre Țara Făgărașului, italianul Antonio Possevinio, unul din conducătorii colegiului universitar din Cluj, afirma, pe la sfîrșitul secolului XVI, că „sînt mai mult de 70 de sate, aproape toate locuite de români”, iar zona Rodnei era caracterizată, la începutul secolului XVI ca Valea românească (*Vallis Valachalis*) și districtul românesc (*Districtus Valachicus*). Doar în scaunele săsești și secuiești din sud-estul Transilvaniei situația etnodemografică era mai favorabilă sașilor și secuilor.

Uitînd — se pare — că „i-a colonizat” pe români în vremea lui Ladislau Cumanul, Székelyhidi mai face o „epocală” descoperire istorică, anume că „imigrarea românilor în masă în Transilvania a început în urma cuceririi otomane, în sec. XVIII” de unde se deduce că „majoritatea lor covârșitoare (în Transilvania) s-a format după această dată”. De unde au imigrat acești români în masă nu ni se spune, lăsînd cititorului libertatea de a ghici. Din Peninsula Balcanică nu e verosimil, deoarece aceasta a fost cucerită pînă în sec. XV. Poate din Ungaria, care într-adevăr a fost cucerită de otomani la 1541 și transformată în pașalic turcesc. Din Principatele Române? Dar acestea n-au fost cucerite niciodată de otomani, ci și-au păstrat totdeauna autonomia. „Teoria” unei imigrări din țările române nu e nouă, ea are o vechime de un secol, iar acum, după ce a fost anulată prin analiza critică obiectivă Székelyhidi o reactualizează fără nici o rezervă omițînd că fenomenul a fost tocmai invers: din Transilvania au trecut Carpații zeci și zeci de mii de români pentru a scăpa de asuprirea socială și națională a nobilimii. Numărul celor ce căutau condiții de viață mai bune în țările române de la sud și est de Carpați era atît de mare în sec. XVI și XVIII, încît însăși

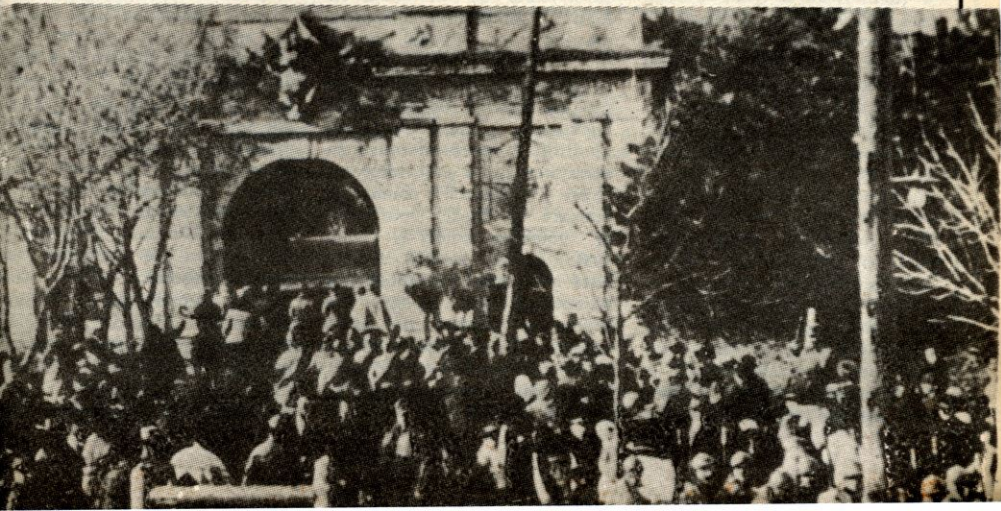
oficialitatea a fost cuprinsă de îngrijorare. O spune clar și cronicarul maghiar Cserei Mihály: „Din Transilvania poporul trece în masă în Moldova. Am făcut totul pentru a-l opri, dar fără rezultat”, iar muntenii și moldovenii — se afirmă într-un raport adresat împărătesei Maria Tereza în 1773 — au fost auziți exclamînd: „întreagă Transilvania a venit la noi”.

Și totuși românii au continuat să formeze majoritatea absolută a populației Transilvaniei în întreg sec. XVIII pînă în 1918: 63-65% la 1720-1721, pe cînd toți împreună, unguri, sași și secui ajungeau la 35%-37%; 66,46% români la 1761-1762, ungurii și secuii împreună 21,62% și sașii 11,72%; 63,5% români la 1773, ungurii și secuii împreună 24,1%, sașii 12,4%. Situația etnodemografică a Transilvaniei continuă să fie mereu în favoarea majorității absolute a românilor. O afirmă și împăratul Iosif II care constată că „românii sînt fără îndoială cei mai vechi și mai numeroși locuitori ai Transilvaniei”. Iar învățatul maghiar Kövári László afirma că în comitatele Transilvaniei trăiau (înainte de revoluția de la 1848) peste un milion de români și numai 213 000 maghiari. Încît „poți călători zile întregi în Transilvania fără să auzi un singur cuvînt unguresc”.

„Fără noi voi nu puteți fi”

Recenzentul se „îndrîjește” și împotriva adevărului că Transilvania a fost organic legată de celelalte țări românești, Moldova și Muntenia, cu care a întreținut strîns relații economice, politice, culturale și instituționale, pe temeiul originii și a fondului etnic comun, al limbii, obiceiurilor și datinilor, al intereselor și aspirațiilor comune. Nu sînt convins că dovezile îl vor liniști pe cel ce le ignoră — din neștiință sau rea credință. Măcar că istorici și cronicari maghiari de necontestat prestigiu, au arătat că Transilvania a fost orientată mereu spre Țara Românească și Moldova. „Transilvania și Ungaria nu s-au contopit niciodată, ci ele au fost totdeauna două țări diferite. Acul busolei transilvănene părea fixat spre răsărit din cauza populației care aparținea în majoritate bisericii răsăritene, pe cînd al Ungariei era orientat spre apus, încă din vremea primului său rege” afirmă istoricul Szilágyi Sándor (*Erdély ország története teknitetet művelődésere*, I, p. 66). „Regii Ungariei au fost siliți să încuviințeze organizarea deosebită a Transilvaniei, cu voievozi puternici în

Alba Iulia — cetatea în care la 1 noiembrie 1599 intra triumfător Mihai Viteazul — înțitul săuritor al unirii românilor: 100 000 români din Transilvania au proclamat, la 1 Decembrie 1918, „unirea pentru toate veacurile”

fruntea ei, sub presiunea stringentă a necesității, deoarece conștiința independenței aici era atât de adânc înrădăcinată, încît formațiunea statală, o dată începută, nu mai putea fi oprită" (Farczadi E. *Az erdélyi vajdák igazság, zolya'i, tatási ihaldskori és működése 1437 előtt*, Budapest, 1910, p.7). Înainte de organizarea Principatului transilvan, „transilvănenii s-au străduit ca, după exemplul Țării Românești, să se organizeze ca stat suveran”, știa Endes Miklos (Erdély három nemzete és négy vallása autonómiajanak története, Budapest, 1935, p. 152). „Învață, Transilvanie, învață, nu te uni cu Ungaria, căci păsatul unguresc de multe ori ți-a fript buzele”, exclama cronicarul Cserei Mihály.

Cît privește intensitatea legăturilor economice dintre Transilvania, Muntenia și Moldova, numeroasele privilegii acordate de voievozii Țărilor Române negustorilor din Transilvania de a face comerț liber în țările respective constituie o dovadă importantă, la care se adaugă numărul mare al participanților și localităților antrenate în activități comerciale. Concluziile acestor realități au fost exprimate, la același mijloc de secol, de marele vornic muntean Stănilă, într-o scrisoare adresată brașovenilor: „Voi știți bine, că, fără noi, voi nu puteți fi și țara voastră, Țara Birsei, fără țara noastră nu poate fi”.

Strînsurile relații politice dintre cele trei țări românești în epoca voievodatului sînt adeverate de colaborarea militară în luptele antiotomane, de încercările de confederație a lor în timpul voievodatului lui Iancu de Hunedoara, care în același timp era și „căpitan general” al Țării Românești și „părinte” al Moldovei; în vremea domniei lui Ștefan cel Mare, care stăpînea întinse domenii în Transilvania și încerca să-și subordoneze și Muntenia — toate aceste momente fiind premise ale unirii celor trei

țări românești sub cîrmuirea lui Mihai Viteazul, Unire la temeiul căreia un rol important a jucat și conștiința de neam a românilor. O constată și o subliniază numeroși cronicari români și străini între care cronicarul transilvănean Szamosközi István, neprieten al lui Mihai, subliniază drept explicație a izbînzilor acestuia asupra oștilor nobiliare. Cele 12 tratate de alianță încheiate între cele trei țări românești în sec. XVII, din totalul de 31 tratate internaționale încheiate de acestea, constituie o altă dovadă peremptorie a strînselor legături politice, moștenire a istoricei realizări din 1600: unirea țărilor române.

Legăturile culturale dintre Transilvania, Muntenia și Moldova le completează pe cele economice și politice: de la primele traduceri în limba română, realizate în Maramureș la pragul de trecere de la sec. XV în sec. XVI, cu circulația și în Moldova, de la tipăriturile brașovene ale diaconului muntean Coresi, care de asemenea au circulat și la sud și est de Carpați, după cum în Transilvania, au circulat fără conținere, mii de cărți tipărite în Muntenia și Moldova. Însemnat este, de asemenea, numărul cărților destinate tuturor românilor, destinație subliniată în *Predosloviile* ce se adresează: „întregii seminții românești”, „tuturor celor de un neam român”, „întregului norod românesc”, „în folosul neamului românesc” etc., etc.

Cercetările din ultima vreme au dovedit de asemenea, vechimea, persistența și originalitatea a numeroase instituții politice și juridice comune tuturor românilor: cnezate și cnezi, voievodate și voievozi, boieri și vecini, juși și jurați, scaune de judecată și dreptul cutumiar (*jus valachicum*) etc., a căror vechime se găsește în obștile satești românești identice peste tot, ele însele o dovadă a unității și continuității poporului român.

Fondul etnic comun daco-roman a dat naștere limbii comune, româna sau daco-româna, lipsită de dialecte despărțitoare de oameni, avînd doar graiuri regionale fără deosebiri importante. Însămănătatea limbii pentru devenirea poporului român a fost subliniată și demonstrată convingător de numeroși învățați, români și străini. Între care marele umanist Antonio Bonfini din sec. XV, bun cunoscător al realităților, afirmă că poporul român s-a luptat pentru păstrarea limbii la fel de aprig ca pentru viață. Iar despre datinele și obiceiurile românilor învățatul maghiar Benkő Jozsef din a doua jumătate a sec. XVIII afirmă că mai ușor se poate smulge ghioaga din mîinile lui Hercule decît datinele din conștiința poporului român.

Împlinirea visului secular

Ajungînd la acest punct nu mi se pare de prisos popasul asupra unei probleme ce a constituit — se pare — imboldul principal al recenziei. Anume, făurirea statului național unitar român — proces legic, obiectiv și unanim, dorit și împlinit de toți românii.

Trunchierea și trucajul înlocuiesc și de data aceasta gîndul întreg al autorului recenziei. În loc să citeze în întregime concluzia din lucrare, smulge din context numai un rînd pentru a-i scădea însemnătatea. De aceea, din respect față de cititori, voi reproduce întreg pasajul referitor la tratatul de alianță încheiat la 17 august 1916 între România și Antanta, care recunoștea dreptul de unire cu România a teritoriilor locuite de românii din Austro-Ungaria. „Era cea dintîi recunoaștere internațională a unirii românilor într-un singur stat, a integrității teritoriale a României; o recunoaștere internațională a principiului et-

nodemografic". Acesta e adevărul care-l supără pe Székelyhidi și de aceea socotește „riscantă” susținerea, în anii noștri, a principiului etnodemografic. De ce e riscantă nu ne mai spune, lasă pe seama cititorilor „riscul” deslușirii, el și-a „onorat” misiunea științifică, putînd exclama, „*dixi et salvavi animam meam*”. Nu agreează Székelyhidi nici alt adevăr, și anume că realizarea unității național-statale a făcut dovada unei impresionante solidarități a întregului popor român: țărani și muncitori, intelectuali și orășeni, mese-

temeieze o patrie, ori, dacă a pierdut-o, să și-o redobîndească” (Kossuth L., *Irtaim az emigráciából*, ed. II, Budapest, 1880, pp. 376-380). Aluzia la poporul maghiar este neîndoielnică! Dacă ar fi trăit Kossuth la 1918, în clipele sale de sinceritate și-ar fi repetat gândurile și cu privire la „Unirea cea Mare”.

Nici caracterizarea războiului purtat de România în anii 1916-1918 drept război de „întregire națională” nu e pe placul lui Székelyhidi, care obiectează că acest război s-a desfășurat „în cadrul ciocnirii

naționale pe scară largă în Răsăritul Europei” (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, p. 355).

Recenzentul nu consideră plauzibil nici faptul că prim-ministrul român ai epocii în unanimitate „urmau politica demnității naționale și a apărării suveranității”. Numai că în carte nu e vorba de prim-ministrul român ai epocii, ci doar de prim-ministrul român din timpul Conferinței de Pace de la Paris (I.I.C. Brătianu, generalul Văitoianu și Al. Vaida Voievod), care într-adevăr au apărut cele două principii,

ROMÂNII DE PRETUTINDENI CER RESPECTAREA TRATATELOR

ROMÂNII DE PRETUTINDENI CER RESPECTAREA TRATATELOR

Prin mari demonstrații, desfășurate în întreaga țară în perioada dintre cele două războaie mondiale, poporul nostru și-a dovedit voința de pace, împotriva revizionismului, pentru respectarea hotărîrilor tratatelor internaționale

riași și mici moșieri, C.N.R.C. — „unicul for care reprezenta voința poporului român” — fiind alcătuit din cîte șase reprezentanți ai Partidului Social-Democrat și ai Partidului Național Român. Se repeta actul de solidaritate din 1859, cînd o altă impresionantă unanimitate de voință, hotărîse înfăptuirea unirii Principatelor. Pentru recunoașterea adevărului, concludente sînt cuvintele lui Kossuth Lajos rostite din exilul său, la cunoașterea evenimentelor din 1859: „Asemenea spirit este de trebuință ca un popor să-și în-

marilor puteri imperialiste pornite spre cuceriri”. Decî orice participare la un asemenea război, oricare ar fi fost motivele, trebuie judecată aspru, ca o acțiune nedreaptă. Dar iată părerea lui V.I. Lenin exprimată în iulie 1916 cu privire la caracterul luptei de eliberare națională: „Această epocă [a imperialismului] nu exclude cîtuși de puțin războaiele naționale, de pildă cele pornite de state mici, să zicem anexate sau asuprite din punct de vedere național, împotriva puterilor imperialiste, după cum nu exclude nici mișcările

Pentru Székelyhidi secol sau dată precisă, epocă sau eveniment concret, sînt totuna, declarînd cu seninătate că „nu are de ales”. Așa, de pildă, criticînd Tratatul de la Trianon nu știe că aprecierile aparțin primului ministru francez și președinte, atunci, al Consiliului Suprem, Alexandre Millerand, care în scrisoarea sa din 6 mai 1920 explică: „Autorii săi [ai Tratatului] au depus toate eforturile pentru a aprofunda și înțelege realitățile din Europa Centrală, revendicările naționalităților, multiseclara lor nedreptățire,

precum și pentru a cîntări cu imparțialitate tot ceea ce putea constitui un drept pentru Ungaria". Stipulațiile teritoriale au fost adoptate, declară Millerand, „după examinarea documentelor de orice natură, care pot fi invocate în sprijinul tezei ungare". Spiritul de echitate ce a dominat la adoptarea Tratatului de la Trianon este „confirmat și de unul dintre participanții importanți la tratativele de pace, Ch. Seymour, expert al delegației americane, care înțelege cuprinsul scrisorii Millerand: „cu puține excepții frontierele acceptate erau în conformitate cu distribuirea etnică a populațiilor. Acolo unde criteriul etnic este indoielnic, se pare că balanța a înclinat ușor în favoarea vechilor naționalități dominante, germană și maghiară" (Ch. Seymour, colonel House, *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918-1919*, 1923, p. 92). Cît privește valoarea Tratatului de la Trianon aș aminti recenzentului că el a fost înțeles de 37 semnături, reprezentînd 20 țări; Europa — 10, Asia — 5, America Latină — 3, America de Nord — 1 și Australia — 1, președinți de consilii de miniștri, ambasadori, înalți comisari, amirali, miniștri plenipotențieri între care și G. de Benard, ministrul muncii și ocrotirilor sociale ungar și A. Drasche-Lazar, ministrul plenipotențiar al Ungariei.

Este cazul să ne întrebăm: ce a urmărit Székelyhidi? Să pună sub semnul întrebării valoarea tratatului de pace care a îndreptat o nedreptate seculară? Se pare că acesta i-a fost scopul. Dar pînă la a ajunge la țintă, a încercat numeroase slalomuri, ca o barcă purtată de valuri, cu intenția vădită de a-și induce în eroare cititorii. Crezîndu-și realizată intenția, le descoperă secretul: „Tratatele de pace care au încheiat primul război mondial, dincolo de distrugerea structurii monarhice, au slujit, de fapt, intereselor capitaliste ale marilor puteri, iar progresul social a fost promovat doar în mică măsură,

în umbra acestor interese. Astfel, tratatele de pace au putut deveni și au devenit focarul nestins al celui de-al doilea război mondial". Cu alte cuvinte, tratatele de pace fiind atît de nedrepte și geneînd asemenea catastrofe, trebuie anulate și în locul lor restabilite monarhiile. În cazul de față, monarhia bicefală austro-ungară, cea „închisoare a popoarelor" cum o caracteriza Lenin, cu structurile sale atît de strimbe, cu conți și baroni, iobagi și slugi, deoarece, cum spune Székelyhidi, „progresul social a fost promovat doar în mică măsură"! Pentru un progres atît de neînsemnat, gîndește el, nu e păcat că s-au distrus structuri monarhice atît de benefice pentru marii moșieri și marii industriași și bancheri? Ce importanță are dreptul internațional, dreptul popoarelor? Ce importanță are că la Conferința de pace de la încheierea celui de-al doilea război mondial, odiosul Diktat de la Viena a fost declarat nul și neavenit, Transilvania de nord-vest răpită prin acest diktat fascist, fiind recunoscută ca aparținînd României, ceea ce a confirmat încă o dată recunoașterea internațională a Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, a cărei consacrare juridică s-a regăsit în Tratatul de la Trianon? Tratatelor internaționale trebuie socotite „petice de hîrtie", care pot fi distruse cu ușurință! Nu așa a făcut oare Hitler? De ce n-ar face-o și alții asemenea lui, de vreme ce tratatele de pace din 1919-1920 au devenit „focare nestinse" ale, celui de-al doilea război mondial, după opinia lui Székelyhidi. Și toate aceste „drepte" judecăți sînt formulate în numele „internaționalismului socialist" și al „înfrudirii și apropierii intereselor claselor muncitoare, ale națiunilor și naționalităților", peste granițele despărțitoare de țări. Comentariile lui Székelyhidi au, în imaginația lui, semnificația unui memento: să nu se uite „punctele dureroase" ale tratatelor, mai cu seamă că „moștenirea istorică mai conține din plin închistări îndărătnice,

convulsii, încordări", după părerea sa. Cine oare întreține prin tot felul de mijloace, aceste „încordări și convulsii"? Nu cei ce ar vrea să întoarcă roata istoriei?

Opiniile recenziei se încheie cu „înțeleptul sfat" al necesității „modificării, completării, nuanțării constituțiilor". La ce constituții face aluzie Székelyhidi cerînd, în numele „simțului de răspundere", modificări și completări? Finalul recenziei permite întuirea adresei spre care se îndreaptă asemenea „gînduri": Spre aceia care săvîrșesc „greșeli ce ar fi putut fi evitate, ocôlșuri inutile, provenite din înlăturarea grăbită a trăsăturilor specifice ale coexistenței naționale și naționalitare ce puteau fi înțelese și valorificate". Adică, spre cei ce sacrifică „rezolvarea problemelor de perspectivă pe altarul soluțiilor mai ușoare de moment".

Din întreaga discuție se pot desprinde cu ușurință cîteva concluzii. Székelyhidi și toți cei asemenea lui, lipsiți de conștiința responsabilităților slovei scrise sau a cuvîntului rostit, falsifică cu bună știință realitatea pentru a semăna neghina discordiei, a învrăbirii dintre popoare. Pentru a întreține nostalgia utopică a unor vremuri pentru totdeauna apuse, uitîndu-se adevarul că procesele istoriei sînt ireversibile, că izbînzile dobîndite prin sacrificii și jertfe precum și dreptatea realizată prin voința neîrămată a popoarelor nu pot fi zădărnice prin gînduri îndărătnice. Față de asemenea intenții răuvoitoare popoarele trebuie să fie cu multă luare aminte pentru a le înăbuși în fașă. În locul lor toți cei de bună-credință trebuie să așeze spiritul bunei înțelegeri și al sincerei dorințe de colaborare, în numele socialismului și al prieteniei între popoare. În general, și cu deosebire între cele căroră istoria le-a hărăzit destinul vecinătății. Dar prietenia și colaborarea se cuvin temeinic pe adevăr și pe dreptate, fie că este vorba de trecutul istoric, fie că este vorba de prezentul și de viitorul lor. ■

Prof. KEITH HITCHINS (S.U.A.)

Pasiune pentru istoria românilor

De un sfert de secol, istoricul american Keith Hitchins, profesor la Universitatea din Illinois (S.U.A.), se dedică studiilor trecutului poporului român, în special a mișcării naționale a românilor din Transilvania, devenind unul din specialiștii străini de notorietate internațională în istoria patriei noastre. Autor a numeroase articole, studii, monografii și cărți privind istoria poporului nostru, profesorul american este cunoscut și ca editor al revistei *Rumanian Studies*. Revista — ce valorifică

atît cercetări ale istoricilor români, cît și ale celor străini — abordează probleme de istorie, dar și de literatură, artă și civilizație română în general.

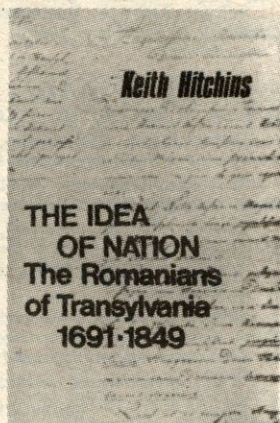
Cu ocazia ultimei vizite efectuate în țara noastră, în toamna anului 1985, profesorul Keith Hitchins a răspuns cu aceeași simpatie de totdeauna citorva întrebări puse în numele Magazinului istoric, al cărui colaborator este.

— Preocuparea pe care o aveți pentru istoria poporului român este binecunoscută la noi. O dovadă a acestei preocupări este și noua dvs. carte, recent apărută, *The idea of nation. The Romanians of Transylvania 1691-1849*. Ce ne puteți spune despre „nașterea” acestei cărți?

și *românii din Transilvania 1846-1873* (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1977). Lucrarea la care v-ați referit reprezintă o încercare de sinteză privind procesul de ela-

— Lucrez în prezent la o Istorie a țării dvs. cuprinsă între anii 1774-1947, volum care va fi publicat de Oxford University Press, în seria „Oxford History of Modern Europe”. Este o încercare de a prezenta istoricilor din țările de limbă engleză, cît și publicului iubitor de istorie, o imagine sintetică a dezvoltării politice, economice, sociale și culturale a României moderne.

Sper, de asemenea, să termin în curînd o carte despre mișcarea națională românească în Transilvania între anii 1867-1918. Va fi tot o sinteză prin care voi încerca să explic, de asemenea, cum s-a dezvoltat ideea unității naționale. Într-un viitor mai depărtat aș dori să scriu un studiu despre modul în care intelectualii și țărani români din Transilvania, sec. XVIII, au gîndit despre ei înșiși și despre lumea înconjurătoare.

borare de către intelectualii români a concepției moderne despre națiune.

— Aveți în vedere și alte lucrări consacrate istoriei noastre?

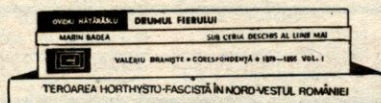
— Ce ne puteți spune despre colaborarea cu istoricii români?

— Această carte — apărută la Editura științifică și enciclopedică, din București, în 1985 — este rodul unui număr de ani de studiu dedicat cunoașterii dezvoltării conștiinței naționale a românilor din Transilvania, în sec. XVIII și în prima jumătate a sec. XIX. Apariția ei a fost precedată de o serie de monografii și articole pe care le-am scris bazat pe cercetarea în biblioteci și arhive din București, Cluj-Napoca, Sibiu, Budapesta, Viena și Sremski Karlovci (R.S. Cehoslovacă). Printre aceste lucrări au fost *Cultură și naționalitate în Transilvania* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972) și *Ortodoxie și naționalitate*. Andrei Șaguna

CARTI SOSITE LA REDACTIE

— Unul din scopurile acestor vizite în România a fost de a mă reîntîlni cu istoricii români și de a cunoaște activitatea lor de cercetare. Au fost extrem de folositoare discuțiile avute la Institutul de istorie „N. Iorga”, din București, la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca și la Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași pe teme majore ale istoriei românești. Am avut, de asemenea, discuții fructuoase la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară din București. Multe din aceste contacte cu istoricii români au început în urmă cu 25 ani, cînd am făcut prima mea vizită în România cu scopul de a aduna material pentru lucrarea de doctorat. De o mare importanță pentru întărirea și dezvoltarea legăturilor productive între istoricii români și americani a fost și este acordul de schimburi culturale dintre România și Statele Unite. Acesta a făcut posibile călătoriile de cercetare, conferințe, schimburi de publicații. Ca o consecință, istoria și cultura poporului român sînt mult mai binecunoscute în Statele Unite decît în urmă cu 25 ani. Printre publicațiile prin care, împreună, istoricii români și americani contribuim la aceasta se află și *Rumanian Studies*, care este editată la Universitatea din Illinois. Deși numărul specialiștilor americani în istoria românească nu este mare, audiența de care se bucură lucrările de istorie modernă și contemporană a românilor este relativ largă. Cred că principalul motiv al acestui interes este faptul că în istoria modernă a Europei de sud-est România a jucat un rol cheie. ■

Ioana URSU

● Ștefan Bălan, Nicolae Șt. Mihăilescu — ISTORIA ȘTIINȚEI ȘI TEHNICII ÎN ROMÂNIA.

Editura Academiei, București, 1985, 488 pp., 56 lei: dezvoltarea științei și tehnicii din țara noastră, prezentată în date cronologice, din cele mai vechi timpuri și pînă la zi.

● TEROAREA HORTHYSTO-FASCISTĂ ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI. SEPTEMBRIE 1940-OCTOMBRIE 1944 (coordonatori: Mihai Fătu, Mircea Mușat; autori: Ion Ardeleanu, Gheorghe Bodea, Mihai Fătu, Oliver Lustig, Mircea Mușat, Ludovic Vajda; colaboratori: Vasile Arimă, Vasile Bobocescu, Ion Calafeteanu, Ladislau Fodor, Olimpiu Matichescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Unc).

Editura politică, București, 1985, 342 pp., 35 lei: documente, fapte, mărturii și relatări privind ororile și crimele săvîrșite de regimul horthyst în teritoriul românesc ocupat în urma odiosului Diktat de la Viena.

● Constantin Căzănișteanu, Mihail E. Ionescu — SUB SEMNUL VICTORIEI.

Editura Albatros, București, 304 pp., 16 lei: evocarea, pe baza unei ample investigații științifice și a unui bogat material documentar, a evenimentelor politice și militare, a nenumăratelor fapte de eroism săvîrșite de armata și poporul român în zilele de la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945, ale participării României la războiul antihitlerist, pentru dezrobirea țării și eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei.

● Marin Badea — SUB CERUL DESCHIS AL LUNII MAI.

Editura Albatros, București, 1985, 180 pp., 8,75 lei: cronică sărbătoririi în România a zilei de 1 Mai, ziua solidarității internaționale a muncitorilor.

● Toader Ionescu — IDEI ȘI ORIENTĂRI ÎN PUBLICISTICA ECONOMICĂ ROMÂNEASCĂ LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA.

Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, 296 pp., 19,50 lei: studiu și antologie de articole din ziarele și revistele anilor 1890-1918.

● Nicolae Titulescu — REFLECȚII (cuvînt înainte: George Macovescu; antologie: Viorica Ungureanu).

Editura Albatros, București, 1985, 166 pp., 7,50 lei: din gîndirea politico-diplomatică, juridică și filozofică a marelui diplomat român.

● Cassius Dio — ISTORIA ROMANĂ (traducere, note și indici: dr. A. Platkowski).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 944 pp., 57 lei: al treilea volum din scrierea istoricului antic, cuprinzînd relatarea unor evenimente cuprinse între anii 9 și 222 e.n.

● Dr. Alexandrescu Avram, Lucian Giura — MEDIAȘ.

Editura Sport-Turism, București, 1985, 122 pp., 9 lei: mic îndreptar istoric-turistic al orașului.

● SZEKELY OKLEVELTAR vol. II (ediție de Demény Lajos și Pataki Jozsef).

Editura Kriterion, București, 1985, 440 pp., 42 lei: Diplomatarul secului cu documente din anii 1591-1597.

● Constantin Săvulescu — E. Flap — CRONOLOGIA ILUSTRATĂ A FOTOGRAFIEI DIN ROMÂNIA.

București, 1985, 106 pp. + 136 ilustrații: mărturii documentare, majoritatea inedite, din anii 1834-1916.

Povestea unei legitimații

S. SKRIABIN

Războiul începuse de câteva luni. Pe o suprafață enormă, de la Marea Barents la Marea Neagră, se purtau lupte crâncene¹. Trupele sovietice aveau nevoie de o mare cantitate de mijloace materiale — muniții, carburanți, lubrifianti, alimente, furaje etc. Organele Comandamentului Serviciilor armatei roșii, create la începutul lui august 1941, lucrau zi și noapte pentru a asigura aprovizionarea trupelor cu cele necesare. Generalul-locotenent A.V. Hrulev, locțiitor al comisarului poporului pentru apărare, șeful Serviciilor armatei roșii, raporta zilnic comandantului-suprem, I.V. Stalin, cum decurge aprovizionarea trupelor. Eu lucram nemijlocit cu Hrulev, care ne-a povestit că, la una dintre aceste întrevederi, de pe la începutul lui octombrie, Stalin l-a întrebat:

— Sînt informat că în unele unități ale noastre s-au strecurat soldați germani îmbrăcați în uniforma armatei roșii. Trec fără nici o opreliște dintr-o unitate în alta cu misiuni de spionaj și diverse. Cum se poate așa ceva? — Ostașii armatei roșii nu au nici un act asupra lor, tovarășe Stalin, a răspuns Hrulev. Orice diversionist care știe bine rusește poate îmbrăca uniforma noastră, poate pătrunde unde vrea și face ce vrea.

— Cum așa, n-au nici un act? s-a mirat Stalin.

— Foarte simplu, Iosif Visarionovici. Conform ordinului Comisariatului poporului pentru apărare din 20 iunie 1940, legitimația militară este valabilă numai în timp de pace! În vreme de război, ea

își pierde valabilitatea. Legitimațiile se ridică înaintea plecării pe front și nu se înlocuiesc cu nimic altceva.

Foarte intrigat de situație, comandantul-suprem i-a dat ordin lui Hrulev să pregătească urgent un nou tip de legitimație de identitate a ostașilor armatei roșii și a micilor comandanți, în care, în plus, să se specifice și unitățile în care au executat serviciul militar, armamentul individual, muniția, echipamentul.

A.V. Hrulev l-a convocat pe șeful secției organizare a statului major al Comandamentului Serviciilor, colonelul G.N. Dankov, și pe mine, locțiitorul lui, și ne-a ordonat ca, în cel mai scurt timp, să elaborăm un proiect de legitimație, conform celor discutate cu comandantul-suprem. Sarcina mi-a revenit direct mie.

Mi s-a părut că, pentru a fi ușor de folosit, legitimația trebuia să aibă două file. Prima pagină să conțină denumirea documentului, a doua — numele de familie, patronimicul și prenumele posesorului, gradul și funcția, unitatea și subunitatea din care face parte, numărul matricol și locul pentru semnătura titularului. În stînga jos, am lăsat loc pentru fotografie, iar în dreapta — pentru semnătura comandantului și pentru data emiterii. Pe a treia pagină am scris datele personale ale posesorului: anul nașterii, naționalitatea, anul încorporării și organul care l-a încorporat. Ultima pagină am propus să conțină mențiuni speciale, adică modificările intervenite în statutul titularului.

Generalul Hrulev ne-a indicat să supunem spre discuție acest proiect șefilor cîtorva Servicii. După ce a citit atent

documentul, generalul-maior M.P. Milovski, șeful statului major al Comandamentului, a propus ca pagina a patra să conțină datele generale ale titularului (locul nașterii, adresa, numele întreg al lui, al soției și al părinților) și să se adauge alte două paginuțe: una să specifice satisfacerea stagiului militar, cealaltă — participarea în campanii și recompensele.

Șeful serviciului de inten-dență al armatei roșii, generalul-maior P.D. Davidov, de cum a văzut proiectul nostru, a dat ordin să-l mărim cu încă patru pagini, în care să menționăm materialele din înzestrarea respectivului posesor.

Cînd am ajuns cu carnetul nostru la primul locțiitor al șefului Direcției artilerie, generalul I.I. Volkotrubenko, el a propus să-i mai adăugăm o filă pentru înregistrarea armamentului, muniției și inventarului tehnic, pe care îl primeau ostașii armatei roșii și micii comandanți.

Acum proiectul carnetului avea 12 pagini. Ne temeam că I.V. Stalin îl va respinge. Dar cum numărul paginilor crescuse la cererea Serviciilor, nu puteam interveni să-i amputăm vreuna din ele.

La 3 octombrie 1941, am pregătit proiectul de ordin al comisarului poporului pentru apărare și l-am adus la cunoștință generalului Hrulev. Ordinul avea un singur punct — introducerea legitimației, ca document care atesta individualitatea ostașilor armatei roșii și a micilor comandanți, în vreme de război. În mod obișnuit, în această formă laconică ordinele aduceau la cunoștință intrarea în vigoare a diverse regulamente și instrucțiuni. În aceeași zi, Andrei Vasilievici i-a prezentat ambele documente lui I.V.

¹ Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată, din revista sovietică *Voenno-istoriceski jurnal* nr. 4/1982.

Stalin. Comandantul-suprem a citit foarte atent legitimația, apoi i-a returnat-o lui Hrulev, spunându-i:

— Sînt de acord. Numai că undeva, în față, trebuie menționat „Legitimația militară se va afla permanent la posesor. Persoanele care nu o au asupra lor vor fi reținute”. Pregătiți Instrucțiunea de completare a legitimației.

Stalin a păstrat la el proiectul ordinului privind introducerea legitimației. Au trecut încă două zile și I.V. Stalin tot nu ni l-a înapoiat. Hrulev nu se putea hotărî să-l întrebe și se tot frământa: „Doar ne-a spus să îndeplinim urgent această sarcină...”

În sfîrșit, pe 6 octombrie, după ce a ascultat raportul curent pe care i l-a prezentat A.V. Hrulev privind asigurarea trupelor cu mijloace materiale, I.V. Stalin i-a înmînat și acest document.

— Ordinul l-am modificat puțin. Rebateti-l și prezentați-mi-l mîine să-l semnez.

Din varianta mea rămăsese numai titlul. Textul fusese

tăiat și dedesubt am recunoscut scrisul lui Stalin. Scrisese cu un creion albastru. Umpluse prima pagină, o întorsese, scrisese și pe verso, apoi luase alte trei foi și le completase pe ambele fețe. Aveam acum un document bine gîndit, cu o mare importanță practică pentru trupe.

Întors la Comandament, A.V. Hrulev a convocat toți șefii de secții din statul major al Comandamentului Serviciilor armatei roșii:

— Tovarăși! — a spus. V-am adunat pentru a vă aduce la cunoștință cum trebuie întocmite documentele de stat major și cum lucrează comandantul-suprem, Iosif Vissarionovici Stalin. Acum cîteva zile mi-a ordonat să întocmesc o legitimație militară, care să ateste identitatea ostașilor noștri. Am întocmit-o în colectiv și a fost aprobată. Dar pentru a intra în vigoare, după cum știți, trebuie emis ordinul comisariatului poporului pentru apărare. Noi l-am pregătit și l-am prezentat tovarășului Stalin spre aprobare. Din or-

dinul nostru a rămas numai titlul, întregul text fiind scris de mîna tovarășului Stalin.

Și Andrei Vasilievici le-a arătat celor prezenți foile cu scrisul înghesuit, cu creion albastru. Apoi a adoptat un ton oficial.

— Întrucît acest ordin prezintă un deosebit interes, permiteți-mi să-i dau citire după manuscrisul tovarășului Stalin.

După care ni l-a citit. Cînd a terminat, în sală s-a lăsat o tăcere adîncă. Cei prezenți erau impresionați nu atît de conținutul documentului, cît de faptul că un act obișnuit fusese întocmit de un om ocupat pînă peste cap cu probleme de stat, politice, economice, militare, într-un moment cînd dușmanul se afla la porțile Moscovei.

A doua zi, la 7 octombrie, comisarul poporului pentru apărare, I.V. Stalin, a semnat ordinul de intrare în vigoare a legitimației militare. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Clio în școală

DANSATOAREA DE LA CÎRNICENI

În nr. 12/1985, revista noastră a adresat elevilor pasionați de istorie și profesorilor lor invitația de a ne scrie despre activitatea cercurilor de istorie din școli, despre noutățile descoperite de ei. Prof. Iulian Grădinaru, de la Școala generală Cîrniceni, com. Tîgănași, jud. Iași, ne relatează despre preocupările cercului de istorie și arheologie „Tinerii arheologi”, al cărui îndrumător este.

Înființat în 1980, cercul a inițiat mai multe acțiuni menite să contribuie la depistarea unor noi puncte de interes arheologic situate pe raza așezării noastre, în bazinele Jișlei Inferioare, la 20 km de Iași, în colaborare cu specialiștii din cadrul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași și cu participarea nemijlocită a elevilor noștri am deschis primul șantier arheologic în punctul numit Holm de pe raza satului Cîrniceni. Sub îndrumarea dr. Vasile Chirlea, de la Amintitul institut, elevii au scos la lumină o locuință neolitică de tip cucutenian.

Cu obiectele găsite a fost amenajat un muzeu în cadrul școlii, care la cea de-a treia ediție a Festivalului național „Cîntarea României” a fost distins cu acordarea locului I pe țară.

Cea mai de preț descoperire a elevilor arheologi o constituie piesa numită „Dansatoarea de la Cîrniceni”, aflată azi în colecțiile Institutului

„A.D. Xenopol”. Este vorba de o amforă (în imagine), cu patru proeminente, pictată bicrom. Pe una din laturile ei se află conturul stilizat al unei femei dansînd, asociat cu un motiv vegetal (ramură sau spic), fiind probabil vorba de o reprezentare a unui dans magic închinat ciclului anual al renașterii naturii. Piesa respectivă constituie, pînă în prezent, un unicat al arheologiei din țara noastră.

Cercul elevilor arheologi din Cîrniceni colaborează, de asemenea, cu Muzeul național de istorie din București, cu Muzeul de istorie al Moldovei și cu Seminarul de arheologie al Universității „A.I. Cuza” din Iași. Un al doilea șantier arheologic a fost deschis în punctul „Școala veche”, unde a fost cercetată o locuință de tip Herodistea-Erbileni, din perioada de creștere a epoca bronzului.

În 1983, elevii din Cîrniceni au organizat primul simpozion al pionierilor iubitori de istorie și arheologie din județul Iași. Dintre înfrumusețările tineri arheologi de la școala noastră amintesc pe Maxim Dan, Maxim Cătălin, Clobanul Iulian, Lupu Cezar, Lupu Mihaela, Irim Irima, Matei Pavel, Aruștel Daniel, Cotigă Cristian, Popa Mihail.

Mulumim revistei Magazin istoric pentru sprînjina acordat în a ne lărgi sfera corespondențelor pe care le purtăm cu alți elevi din țară pasionați de istorie și arheologie, despre ale căror realizări am citit cu interes în paginile revistei.

PENTRU ÎNVINȘI, RĂZBOIUL CONTINUĂ

Prof. dr. TIN HLA THAW,
Universitatea din Rangoon

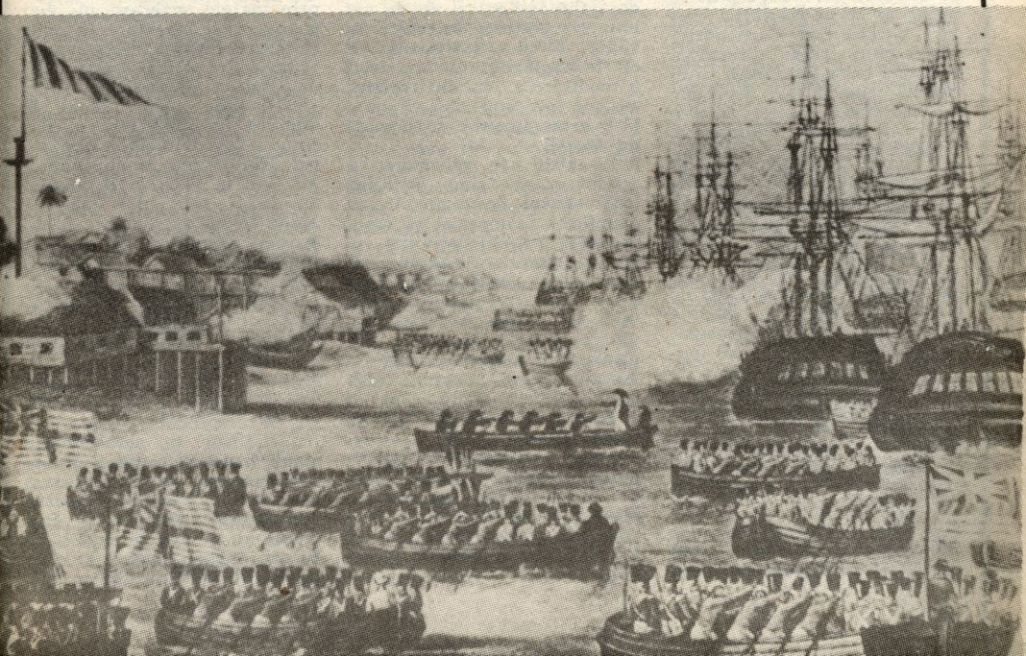
La 1 ianuarie 1886, regina Marii Britanii și Irlandei (1837-1901) și împărăteasa Indiei (1876-1901), Victoria, primea ca dar de Anul nou, din partea primului ei ministru, marchizul de Salisbury (1830-1903), fostul regat al Birmaniei, inclus în componența Indiei ca provincie separată.

Anexarea Birmaniei la imperiul colonial britanic reprezenta rezultatul final al celor trei războaie anglo-birmane (1824-1826; 1852; 1885) analizate de istoricul birman Tin Hla Thaw, profesor la Universitatea din Rangoon, licențiat și doctor în științe sociale la Universitatea din Londra, în capitolul intitulat Războaiele anglo-birmane: o reconsiderare, capitol făcând parte din lucrarea, *The History of South-East, South and East Asia. Essays and Documents* (Istoria Asiei de sud-est, sud și est. Studii și documente),

scrisă de un colectiv de autori și apărută în 1977 la Kuala Lumpur, în Editura Oxford University Press.

Pornind de la constatarea că „generații de istorici europeni și nord-americani, cu foarte rare excepții, au afirmat că războaiele anglo-birmane s-au datorat aroganței, ignoranței și stupidității birmanilor“, profesorul Thaw și-a propus să reconstituie, dintr-o viziune subordonată — conform propriei sale mărturii — în primul rînd adevărul istoric, această pagină întunecată din istoria Republicii Socialiste a Uniunii Birmane. În acest scop, autorul a investigat un mare număr de documente, multe dintre ele necunoscute pînă acum, evidențind cauzele economice, sociale și politice care au dus la declanșarea conflictelor și la pierderea temporară a independenței de către poporul birman.

1826, primul război anglo-birman: britanicii debarcă la Rangoon

Poporul birman nu s-a împăcat niciodată cu anexarea țării sale de către Marea Britanie. Cel peste 60 ani de dominație colonială au fost tot atâția ani de luptă necurmată pentru eliberare națională. Birmanii au refuzat să accepte victoria englezilor ca fiind definitivă și au recurs la războiul de gherilă împotriva armatei britanice de ocupație. Pe întreg teritoriul țării, când ici, când colo, au izbucnit răscoale conduse de ofițeri din fosta armată regală desființată, de fostele căpetenii ale satelor, sau de principii din familia regală. Drumul către

Calul troian

La sfârșitul secolului XVIII, expansiunea imperiului colonial englez a dat naștere unei puternice rivalități între britanici pe de o parte, și Imperiile francez și cel țarist, pe de alta. În 1807, a avut loc o înfrângere cu totul neobișnuită între împăratul Franței Napoleon I (1804-1814; 1815) și țarul Rusiei Alexandru I (1801-1825). La Tilsit (azi Sovetsk), în mijlocul râului Niemen, ei s-au întâlnit pe o plută unde au semnat un tratat cu consecințe dramatice pentru echilibrul european. Englezii au intrat în panică. Ei se temeau că armatele franceze, cu permisiunea rușilor, vor străbate drumurile prăfuite ale vechilor cuceritori, prin Persia și Afganistan și, traversând cîmpiile fertile ale Punjabului, vor ajunge pînă în India, al cărui teritoriu, trecuse, în cea mai mare parte, sub administrația directă a Coroanei britanice (1858). Prevăzînd însă că mai devreme, sau mai tîrziu, coaliția franco-rușă va deveni o realitate, englezii porniseră o campanie de cuceriri prin care își întăriseră pozițiile. Încă din 1786 ocupaseră insula Pulau Pinang (Malaysia), în 1795 Malacca, iar în 1811 - Java.

În schimb, britanicii au fost nevoiți să dea dovadă de multă diplomatie și răbdare în relațiile lor cu Birmania. Acest regat era cel mai puternic din sud-estul Asiei și avea o lungă frontieră comună cu India. Pentru a-și demonstra bunăvoința, dar și puterea, în 1802, guvernatorul general al Indiei, lordul Wellesley (1798-1805), l-a trimis ca reprezentant personal în Birmania pe Michael Symes, însoțit însă de o escortă militară numărînd 1 000 oameni. Ges-

recucerirea independenței a fost un proces îndelungat și complex, în decursul căruia unele condiții create de cel de-al doilea război mondial au jucat un rol important. La 4 ianuarie 1948, Uniunea Birmană a reușit să dobîndească independența efectivă.

În paginile următoare, reproducem, într-o formă prescurtată, studiul profesorului Tin Hla Thaw avînd ca subiect războaiele anglo-birmane de la sfîrșitul sec. XIX. Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

tul nu a avut efectul scontat. Birmanii s-au simțit jigniți și i-au întîmpinat cu răceală pe trimisul britanic și prea numeroșii săi însoțitori. Symes a știut însă să le cucerească simpatia și aștepta momentul potrivit ca să-și îndeplinească adevărata misiune cu care îl însărcinase Wellesley: aceea de a pune la dispoziția prințului moștenitor birman două regimente de infanterie, unul de cavalerie și unul de artilerie. Prin această manevră, guvernatorul englez al Indiei urmărea să-și asigure o bază militară în Birmania, cu ajutorul căreia să poată apăra frontiera de est a Indiei Britanice atît împotriva eventualelor atacuri ale birmanilor cît și ale francezilor. Numai că prințul moștenitor nu era un neavizat; condusese cîteva campanii victorioase, ținea legături strîns cu maharajahii indieni și era la curent cu politica britanică în India. El și-a dat seama că oferta englezilor nu era decît o reeditare a „calului troian”, așa că i-a spus lui Symes, fără menajamente, să-și vadă de treabă.

În 1810, în Birmania a apărut un alt trimis britanic, locotenentul Canning. Acesta trebuia să spioneze și să transmită informații privind regiunea, considerată strategică, Arakan. La scurtă vreme după sosirea lui, recomanda insistent invadarea acestei provincii, după cum reiese din următoarea notă expediată guvernului său: „Pentru cucerirea Arakanului nu ar fi nevoie de o forță prea numeroasă. Posesiunea sa ar oferi avantaje considerabile guvernului britanic, căruia pare a-i fi destinată de natura însăși..., permițîndu-i să controleze întreaga coastă, de la capul Comorin pînă la capul Negrais”.

În 1815, anul în care au cîștigat pe continent bătălia de la Waterloo, dîncolo de mări, englezii au ocupat ultimul teritoriu independent din Ceylon, regatul Kandy, iar în India și-au extins teritoriile supunînd, în mare parte, principatele mahrate din nordul țării, aliatele tradiționale ale Birmaniei. Puterea lor imperialistă începea să se facă simțită în Malaya; de asemenea, în 1819, lordul Hastings, noul guvernator general al Indiei între 1813-1823, i-a înlesnit lui Sir Thomas Stamford Raffles să cumpere de la sultanul din Johore (sudul peninsulei Malacca) insula Singapore.

Regele Birmaniei Bodawpaya (1781-1819) și-a dat seama că englezii string cerul în jurul lui, așteptînd doar momentul potrivit pentru declanșarea ostilităților. Cum pe principatele mahrate nu mai putea conta, regele a început să-și caute aliați în est și sud. Politica lui a fost continuată de regele Bagydaw (1819-1837), care i-a succedat la domnie. În 1822-1823, o misiune a fost trimisă la împăratul Minh-Mang al Vietnamului, iar la Curtea Birmaniei au venit solii din Malaya, Kampuchia și China. Toate acestea dovedeau că în Asia conducătorii erau pe deplin conștienți de pericolul expansiunii europene și, îndeosebi, a celei britanice. Birmania a greșit însă închipuindu-și că armata sa, aflată încă într-un stadiu medieval, va putea ține piept modernei flote navale britanice.

În 1824, o neînsemnată insuliță de la granița Indiei cu Birmania a oferit pretextul așteptat de englezi pentru declanșarea războiului. Birmanii au învins în India, pe uscat, dar au suferit o grea înfrîngere în bătăliile navale.

În urma tratatului de pace încheiat la 24 februarie 1826, au fost nevoiți să cedeze Imperiului britanic provinciile maritime Arakan și Tenasserim și să plătească o sumă substanțială ca despăgubire de război.

Nici Sibila

nu s-ar fi încumetat...

În 1837, pe tronul Birmaniei s-a urcat Tharawaddi Min, un veteran din primul război anglo-birman. Prima lui grijă, bazată pe experiența amară din anii conflictului, a fost să se străduiască să obțină echipament și arme moderne, precum și experți militari europeni pentru a-și întări capacitatea de apărare. Curînd, aventurierii și neguțătorii străini care circulau prin țară au început să răspîndească zvonul că Birmania se pregătea să-și recîștige teritoriile pierdute. Era suficient pentru ca englezii să caute un motiv pentru a recurge la forță. Ocazia așteptată s-a ivit însă de-abia în 1851, cînd comisarul portului Rangoon a amendat doi căpitani de vas englezi pentru că tulburaseră ordinea publică. Vestea incidentului a ajuns la oficialitățile britanice din Calcutta, iar violența reacției lor a depășit cu mult însemnătatea evenimentului. Guvernatorul general al Indiei Britanice între 1848 și 1856, lordul Dalhousie, a însărcinat cu cercetarea cazului un om cunoscut pentru impulsivitatea și brutalitatea lui — ofițerul Lambert. Acesta l-a insultat pe guvernatorul din Rangoon, emițînd o serie de pretenții inacceptabile. Dalhousie de-abia aștepta să pornească războiul. În februarie 1852 a trimis un ultimatum Cîrții birmane. Printre altele cereri figurau și următoarele: „(2) Regele trebuie să plătească 100 000 lire sterline ca despăgubiri pentru modul în care au fost tratați cei doi ofițeri, pentru pierderile pe care neguțătorii le-ar fi putut suferi, și pentru cheltuielile necesitate de o eventuală pregătire a războiului (subl. autorului)”. La 1 aprilie 1852, armata britanică terestră și navală,

aliată cu Siamul, a invadat partea de sud a Birmaniei. Comandantul-șef al operațiilor, generalul-locotenent Godwin, conștient de enormitatea pretențiilor britanice, a notat în jurnalul său: „Inițial, cererea noastră a fost de 900 lire sterline; acum a ajuns la 100 000. Nici Sibila [aluzie la profetesa romană] nu s-ar fi încumetat să prevestească așa ceva!” La 20 decembrie 1852, partea de jos a Birmaniei a fost cucerită, iar provincia Pegu și portul Rangoon alipite la posesiunile engleze.

Cel de-al doilea război anglo-birman a fost un război de agresiune în cel mai strict sens al noțiunii. De altfel, presa, ca și numeroase personalități din diverse țări, inclusiv din Anglia, au demascat în cuvinte aspre ceea ce a fost denumit „un război lipsit de glorie”. Acest conflict a redus suprafața regatului la mai puțin de jumătate. Birmanii au înțeles că pentru a putea supraviețui trebuiau să trimită delegații în Europa și S.U.A. pentru a obține recunoașterea țării pe plan internațional ca membră a familiei națiunilor. Mulți tineri birmani au plecat în Europa și America pentru studii tehnice. Pînă atunci, regatul Birmaniei fusese complet izolat, așteptînd accesul la lumea înconjurătoare de la mila englezilor, care nu făceau altceva decît să le frîneze eforturile în orice direcție.

La vremea aceea nu trecuse un secol de cînd americanii se eliberaseră de sub dominația engleză, ceea ce-i va face să simpatizeze cu birmanii. Relațiile anglo-birmane au fost descrise cu multă subtilitate și simț politic în următorul raport trimis de ambasadorul Statelor Unite la Londra guvernului său: „De curînd, a fost aici la Londra o misiune diplomatică din Birmania. Membrii ei au fost primiți cu fast și, la o primă vedere, li s-a acordat o atenție deosebită, cu scopul de a le crea impresia că relațiile dintre regele lor și guvernul britanic sînt considerate ca avînd o importanță și o valoare cu totul speciale. Cred totuși că au fost destul de inteligenți ca să observe că, în timp ce și-au prezentat scrisorile de

acreditare reginei Victoria, erau însoțiți nu de ministrul afacerilor externe, ci de secretarul de stat pentru India. Faptul nu era lipsit de semnificație. Din punct de vedere diplomatic, Birmania era tratată ca făcînd parte din posesiunile britanice și nu ca o putere independentă”.

Un personaj dubios

În 1875, Londra și Calcutta (capitala Indiei Britanice) și-au instruit trimișii să nu stea încălțați în prezența regelui birman, conform etichetei de la Curtea acestuia; dar, spre sfîrșitul anului au revenit, dînd dispoziții reprezentanților lor să nu mai respecte acest obicei al pămîntului. A fost o demonstrație de orgănză engleză care a pus capăt relațiilor comerciale dintre cele două țări, deoarece, cea mai mare parte dintre afaceri erau încheiate în prezența suveranului. Unii istorici englezi și americani au exagerat atît de mult neînsemnata problemă a pantofilor, încît mulți cercetători au considerat-o drept cauza principală a celui de-al treilea conflict dintre Birmania și Anglia.

Conștienți de pericolul ce-i amenința, birmanii au mai făcut o încercare de a se salva, trimițînd o delegație în Europa, care să încheie tratate de prietenie cu diferite țări. Bănuind că Birmania urmărește să stabilească relații cu puterile europene pentru a găsi o modalitate de a se emancipa de sub tutela englezilor, ministrul de externe din cabinetul britanic declara: „Nu-mi place ce pun la cale, la Paris, acești birmani și mă tem să nu avem neplăceri în viitor”, iar ambasadorul britanic la Paris i-a atras atenția ministrului de externe francez „să nu uite importanța deosebită a Birmaniei pentru Anglia”.

În februarie 1884, a sosit la Curtea Birmaniei, în calitate de consul al Italiei, cavalerul Andreino. De fapt, personajul îndeplinea trei funcții. Prima era cea menționată mai sus; a doua era cea de reprezentant al Corporației de comerț cu chereștea Bombay-Birmanian; a treia — de șef al rețelei de spionaj britanice

din Birmania. Prezența lui ridică mai multe semne de întrebare. Funcția diplomatică a lui Andreino dovedea o complicitate între guvernele Angliei și Italiei? Sau el acționa din proprie inițiativă? Ori, poate, ca un dreptcredincios ce era, voia să răspîndească învățăturile biblice?

La începutul lui 1885, misiunea diplomatică birmană, condusă de Maha Zayya Thingyan, se afla încă la Paris. Încease un tratat de pace și prietenie cu Germania și reînnoie, cu ministrul de externe francez, Jules Ferry, tratatul încheiat încă din 1873, prin care Franței i se acorda dreptul națiunii celei mai favorizate. În noua formulă, tratatul franco-birman cuprindea 21 articole, toate cu conținut comercial. Nu exista nici o prevedere cu caracter militar sau privind livrarea de arme Birmaniei. Totuși, cînd în iunie 1885 a sosit la Mandalay primul consul francez, Frederic Haas, au început să circule zvonuri cum că tratatul ar conține unele clauze secrete care ar avantaja Franța, aducînd, în același timp, grave prejudicii intereselor britanice în zonă.

La aceste bănuieli neliniștitoare s-a adăugat o scrisoare — mîsluită de consulul italian Andreino — prin care Ferry s-ar fi angajat față de ministrul de externe al Birmaniei să-i trimită arme prin Tonkin. Scrisoarea falsă era datată 15 ianuarie 1885, ziua semnării celui de-al doilea tratat la Paris. Andreino a înștiințat Calcutta și Londra. Londra a protestat cu vehemență împotriva Parisului. În mod firesc, guvernul francez a pus la îndoială veridicitatea documentului. Atît lordul Randolph Churchill (tatăl lui Winston Churchill), secretar de stat pentru India, cît și lordul Salisbury, care îndeplinea și funcția de ministru de externe, și-au dat seama că italianul îi dusese pe toți de nas. Dar nu au întreprins nimic împotriva lui.

Ultimatumul

Între timp, firmele comerciale engleze făceau și ele presiuni asupra lui Randolph

Churchill. Petiția ce i-a fost înmînată la 23 octombrie de Camera de comerț din Londra constituie o dovadă evidentă a politicii față de Birmania: „Camera de comerț din Londra dorește să se insiste pe lângă guvernul Maiestății Sale ca să ordone cît mai curînd guvernului Indiei Britanice să anexeze Birmania sau să instituie un protectorat asupra acestei țări”.

La Paris și Londra, cei ce simpatizau cu cauza poporului birman făceau eforturi disperate pentru evitarea unui conflict armat. Min Hla Maha Sithu, ambasadorul Birmaniei în Franța, acreditat și pe lângă Germania și Italia, a aflat, în urma unor discuții cu ministrul francez de externe și cu ambasadorii Germaniei și Italiei la Paris, că aceștia fuseseră informați de rețelele lor de spionaj că guvernul britanic era pe cale de a trimite un ultimatum Birmaniei. China, încercuită și ea de puteri europene, era preocupată de soarta Birmaniei. Dacă aceasta și-ar fi pierdut independența, sud-estul Chinei ar fi fost în pericol.

La 30 octombrie, ambasadorul Chinei la Londra, marchizul Tseng, i-a spus ministrului de externe englez, lordul Salisbury, că fusese însărcinat de țara sa să medieze între Birmania și Marea Britanie pentru ca războiul să poată fi preîntîmpinat. Pe de altă parte, ambasadorul Birmaniei la Paris a luat și el legătura cu omologul său englez, lordul Lyons, propunînd ca diferendele să fie soluționate prin tratative. Dar oficialitățile de la Londra nici nu au vrut să audă de aceste propuneri.

10 000 ostași englezi se aflau deja la Rangoon. Curînd, la Mandalay a sosit și ultimatumul alcătuit din 5 puncte. Printre acestea figurau: trimișii guvernului britanic să nu fie supuși vreunei ceremonii umilitoare; rezidentul permanent englez la Mandalay să dispună de propria sa gardă de onoare și de un vas cu aburi înarmat pentru protecția lui personală; pe viitor

relațiile externe ale Mandalayului să se desfășoare numai sub supravegherea și controlul guvernatorului din India Britanică. O adăugire ulterioară venea cu următoarele precizări: trimisul englez să poarte în prezența regelui birman nu numai pantofii, ci și spada; garda personală de 1 000 oameni să fie înarmată iar vaporul să fie înzestrat cu destule tunuri pentru a bombarda — la nevoie — palatul. Cu alte cuvinte, ultimatumul îi oferea regelui Birmaniei statutul unui maharadjah indian aflat sub tutelă britanică!

Cu șase zile înainte de termen, birmanii au înaintat răspunsul lor, demn și reținut, guvernului britanic. Dar soarta regatului Birmaniei fusese deja decisă. Forțînd nota, englezii au considerat răspunsul Birmaniei ca o respingere a ultimatumului lor și, pe 11 noiembrie, Randolph Churchill a telegrafiat comandantului trupelor engleze să intre în Mandalay. Astfel, la 29 noiembrie 1885, regatul Birmaniei s-a sfîrșit în mod tragic. Randolph Churchill a manevrat ca proclamarea anexării să fie dată publicității la 1 ianuarie 1886, avînd semnificația unui cadou de Anul nou oferit reginei Victoria. Față de această nouă extindere a imperiului colonial britanic, Franța și-a declarat, cu rezervă, simpatia; Germania nu a făcut nici un comentariu, iar Italia și-a strigat în gura mare mulțumirea. Camera de comerț i-a trimis un mesaj de felicitare lui Churchill. Presa din Anglia și India Britanică jubila. La sugestia puterii „protectoare” maharadjahul din Benares a mers pînă acolo încît a felicitat-o pe „Maiestatea-Sa împărăteasa-mamă pentru extinderea imperiului său prin anexarea teritoriilor nesăbuitului rege Thibaw” (1878-1885), ultimul rege birman. ■

În românește de:
Oana CHIȚORAN

Introducere și selecția textului:
Ana Maria ȘERBĂNESCU

CURSA SPRE ROMA (II)

DAN KURZMAN

11 aprilie 1944. Șapte luni după ocuparea Romei de către germani (10 septembrie 1943), un avion american aterizează pe aeroportul Bolling Field, în apropiere de Washington. Este 3 dimineața. O siluetă masivă, în uniformă, se pierde în întuneric. După o absență de doi ani, generalul Mark Wayne Clark¹, comandantul Armatei 5 americane, se reîntoarce de pe frontul din Italia pentru a-i înștiința pe șefii americani că o anume operație va începe exact o lună mai târziu. Călătoria lui Clark în Statele Unite se desfășurase în cel mai strict secret. Nemții nu trebuie să bănuiască nimic despre marea ofensivă care se pregătește.

¹ În ajunul celui de-al doilea război mondial, Mark Wayne Clark (n. 1896), fusese numit adjunctul generalului Marshall, șeful Statului major al armatei americane, iar din 1942 devine comandant al trupelor nord-americane din Marea Britanie. Numit în fruntea Armatei 5 americane, a debarcat la Salerno (septembrie 1943) și a participat la bătăliile pentru eliberarea Neapoleului și Romei; ca succesor al generalului Harold Alexander la comanda Grupului 15 armate, l-a revenit onoarea de a primi capitularea trupelor germane din Italia și Austria (aprilie 1945). Calitățile sale au fost sintetizate de Winston Churchill în porecla pe care i-a atribuit-o: „Vulturul american”.

Clark susține o ultimă discuție privind cucerirea Romei cu generalul George C. Marshall² și cu președintele Franklin D. Roosevelt. Ultimii sint de părere că este absolut necesar ca Roma să fie eliberată de sub ocupația germană înainte ca generalul Dwight D. Eisenhower³ să debarce în Franța⁴; salvarea orașului va întări moralul trupelor în ziua „Z”, slăbindu-l, în același timp, pe cel al inamicului. Clark este întru totul de acord. Nu are nevoie de nici o încurajare; conștient de rolul lui și avid de glorie, e decis să câștige această cursă contra cronometru și... contra englezilor. Dacă îi va întrece pe englezi la viteză, el, Mark Clark, va fi în ochii Istoriei eliberatorul Romei.

² George Catlett Marshall (1880-1959), șeful Statului major al armatei americane (1939-1945), membru în Comitetul mixt al șefilor de state majore, consilier al președintelui S.U.A. (1945), secretar de stat (1947-1949), secretar al Departamentului apărării (1950-1951).

³ ⁴ Magazin istoric, nr. 1-6/1974; 9/1968.

Operația Diadem

Numai ca englezii sînt pregătiți și ei de start. Încă înainte de conferința de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943)¹. Churchill căzuse de acord cu punctul de vedere al americanilor și rușilor ca în strategia războiului operația *Overlord* să aibă prioritate absolută. Încercase însă să-i explice lui Roosevelt că pentru aceasta „nu va trebui abandonată orice acțiune în Mediterana”. Menajindu-și aliatul american, premierul englez folosisese toate argumentele posibile, chiar și rugămintile — ceea ce nu se prea potrivea cu firea „bătrînuului leu” — pentru a-și impune planul. „Acțiunea din Mediterana” însemna, în fapt, un atac asupra Romei. Declanșat înaintea operației *Overlord*, acesta — susținea Churchill — ar fi avut drept consecințe fie o rupere a frontului german din interiorul Italiei, fie atragerea în bătălie a numeroase trupe germane de pe frontul Mînceii, ceea ce ar fi facilitat oricum debarcarea prevăzută pentru mai sau iunie 1944. Dar, în 1943, președintele Roosevelt, generalul Marshall și marea majoritate a celorlalți comandanți americani decisese să-și depună ouăle europene într-un singur coș militar — *Overlord*, debarcarea în Normandia. Inviaza prin Canalul Mînceii însemna cel mai scurt drum către Berlin și o dispersare a forțelor n-ar fi dus decît la o reducere a puterii acestui mare atac. Aliații nu aveau nici destui oameni, nici destule arme, ca să ducă la bun sfîrșit, dintr-o dată, și o operație majoră în Normandia și o ofensivă în Italia.

Pisica sălbatică

Din punctul de vedere al americanilor, Churchill punea în pericol reușita *Overlordului* cerînd că importante trupe aliate să fie dirijate spre Italia. Și ceea ce îi spiera cel mai tare era că Italia reprezenta doar un prim pas în proiectele primului ministru care voia,

de fapt, să atace Germania prin sud-est, prin Balcani, „pîntecele” moale al Europei, cum numea el această zonă, unde operații militare de mare anvergură li se păreau imposibile. „Cel care are Roma” — îi spusese el lui Roosevelt — are și titlurile de proprietate asupra Italiei”. Și Churchill știa că „cel care va avea Italia va avea și cheia Balcanilor”.

Premierul englez fusese însă nevoit să cedeze la Teheran și să-și dea „acordul” pentru *Overlord*. Ceea ce nu însemna că renunțase la ideile lui. După cum văzuseră și aveau să mai vadă aliații, nu-l încerca nici o remușcare cînd scoatea oamenii din fire, chiar dacă printre aceștia se afla și prietenul lui, Franklin Delano Roosevelt. La urma urmei; nu învinsese el toate reticențele americanilor și îi convinsese, rînd pe rînd, să debarce în Africa de Nord, apoi în Sicilia și, în fine, la Salerno? Proiectul lui de debarcare în Balcani fusese deci înmormîntat la Teheran. Se stabilise că noi trupe aliate nu aveau ce căuta în Italia. Urma să fie lansată doar operația *Anvil*, un atac de diversivitate în sudul Franței, care avea să preceadă cu foarte puțin declanșarea *Overlordului*.

După Conferința de la Teheran, Churchill se îmbolnăvise de pneumonie. În timpul bolii, se gîndise în fel și chip la ceea ce devenise pentru el aproape o obsesie — să cucerască Roma; dacă americanii țineau atît de mult la acea operație, *Anvil*, navele destinate *Overlordului* trebuiau să aștepte liniștite ca *Anvil* să înceapă. De ce să nu fie folosite între timp, pentru a debarca două divizii pe coasta italiană, la Anzio, în sudul Romei, ocupînd astfel capitala mai înainte chiar ca nemții să-și dea seama de ce se petrece?

La 25 decembrie 1943, în vila lui Eisenhower din Cartagina (oraș pe coasta golfului Tunis) Churchill își expune proiectul în fața comandanților armatelor aliate. Sînt prezenți generalul englez Ale-

xander², Eisenhower, care aștepta investitura pentru a prelua conducerea operației *Overlord*, și generalul englez Sir Henry Maitland Wilson³, poreclit „Jumbo” din pricina staturii sale, înlocuitorul lui Eisenhower în fruntea forțelor aliate din Mediterana Occidentală. Destinul Romei avea să se hotărască în aceste minute decisive pentru strategia războiului.

Ca replică la prelegerea lui Churchill, Eisenhower ridică sceptic din umeri. Alexander — care urmează să conducă debarcarea la Anzio — nu este prea entuziasmat: numai două divizii pentru a ocupa Roma înseamnă mult prea puțin. Dar cum să i te opui lui Churchill? Și astfel, americanii, acceptînd un nou „compromis”, aprobă dorința premierului englez de a „arunca o pisică sălbatică în pîntecele nemților”.

În 22 ianuarie 1944, „pisica sălbatică” debarcă fără să îndeplinească nici o rezistență la Anzio, aruncă o căutătură bănuitoare asupra colinelor Ro-

¹ Sir Harold George Alexander (1891-1969), mareșal britanic. Pe frontul din Franța a comandat ariergarda Corpului expediționar britanic în cursul operației de retragere de la Dunkerque (mai-iunie 1940); după capitularea Franței, i s-a încredințat apărarea teritoriului meridional al Marii Britanii în ipoteza unei debarcări masive de forțe ale Wehrmachtului în această regiune. În 1942 a fost trimis pe frontul din Birmania, unde a salvat corpul expediționar al Commonwealthului, conducîndu-l prin liniile armatei japoneze de invazie într-un marș străbătut prin luptă pe o distanță de 1600 km. După debarcarea Aliaților în Africa de Nord, împreună cu B.L. Montgomery, a cîștigat victoria de la El Alamein și a coordonat ofensiva comună a trupelor anglo-franco-americane din Egipt și Algeria împotriva forțelor Axei, replatînd în jurul Tunisului (nov. 1942-mai 1943). Ulterior, în calitate de comandant al forțelor aliate din Italia, a condus operațiile terestre, navale și aeriene împotriva Italiei (pînă la armistițiul din sept. 1943) și a armatelor germane de ocupație staționate în această țară.

După încheierea ostilităților, mareșalul (din 1945) Alexander a fost numit guvernator general al Canadei (1946-1952) și apoi ministrul britanic al apărării (1952-1954) în ultimul guvern condus de Winston Churchill.

² Henry Maitland Wilson (1881-1964), mareșal britanic: în 1944 comandant suprem al forțelor aliate din Mediterana.

¹ Magazin istoric, nr. 7-12/1968.

mei și ezită exact atât cît germanii — cu pîntecele în continuare nevătămat — să poată încercui capul de pod, barindu-i înaintarea.

Bijuteria mult dorită

Churchill e furios¹. De ce nu s-au aruncat trupele imediat asupra Romei? Părerea lui Alexander este că acest cap de pod, chiar încercuit, reprezintă o victorie pentru britanici. Acum americanii nu mai pot da îndărăt. Forțele oprite la Anzio trebuie să facă joncțiunea cu principalele trupe aliate rămase în Italia după debarcăările din Sicilia (10 iulie 1943), Calabria (3 septembrie 1943) și Salerno (9 septembrie 1943).

O lună după debarcare, la 22 februarie, Alexander supune aliaților proiectul operației *Diadem*: bătălia care avea să se dea pentru Roma. „Cheia succesului, spune Alexander, va fi luarea prin surprindere”. Pune deci la punct unul dintre cele mai înșelătoare planuri de acoperire din toată istoria militară. Mesaje false lasă să se înțeleagă că atacul principal va veni dinspre mare, în nordul Romei. Germanii dovedesc „abilitatea” de a le capta. Ei „află” astfel că trupe canadiene se antrenează la Salerno pentru o debarcare în bărci-amfibii, în vreme ce ele se află, în realitate, mai în nord, în apropiere de Cassino. Alexander ascunde cumeticulozitate locul și importanța formațiunilor. Renunță să mai trimită patrulă de observație în zonele ocupate de germani de teamă ca naștii să nu prindă vreunul din oamenii ce le alcătuiesc și să-l facă să vorbească. Armata 8 britanică trece direct de pe coasta adriatică în zona Cassino. Se merge pe ideea că nemții vor considera manevra drept o înșelătorie, devenind și mai convingși că atacul avea să fie dat din direcția Mării Mediterane.

Conform planului lui Alexander, Armata 8 britanică (compusă din Corpul 2 polo-

nez, Corpul 13 britanic și Corpul 1 canadian) urma să atace Armata 10 germană într-un asalt principal pe linia de apărare „Gustav”. Corpul 2 polonez avea să cucerească Monte Cassino², care bloca fosta via Casilina, Drumul național 6 (în continuare DN 6), una din principalele artere de intrare în Roma. În același moment, Corpul 13 britanic va traversa râul Gari, la sud de Cassino. Primul corp canadian, ținut în rezervă, va putea atunci înainta și întreaga Armată 8 britanică se va îndrepta spre nord, de-a lungul DN 6, străpungând ultimele linii de apărare germane, „Adolf Hitler” și „Cezar”, înainte ca inamicul să poată aduce întăriri pentru a rezista.

O parte din Armata 5 a generalului Clark (Corpul expediționar francez și Corpul 2 american) avea să înainteze pe flancul sud al Armatei 8 britanice, împotriva Armatei 14 germane. În vreme ce francezii urmau să traverseze colinele din sudul văii râului Liri, Corpul 2 american avea să ocupe a doua arteră principală spre Roma, celebra via Appia, Drumul național 7 (în continuare DN7). La Anzio va face joncțiunea cu restul armatei lui Clark, Corpul 6 american, care apăra capul de pod. Împreună, vor traversa cizma, tăind DN 6 în dreptul localității Valmontone din sud-estul Romei. Astfel, Armata 10 germană, urmărită de Armata 8 britanică de-a lungul acestui drum, va fi prinsă ca într-un clește între Armata 8 și forțele de la Anzio. Distrugerea ei însemna primul pas către sfîrșitul războiului în Italia.

Tot acest complicat plan îi dăduse de bănuț lui Clark, că adevărata intenție a lui Alexander era s-o ia înaintea tuturor și să intre primul în Roma.

Și, într-adevăr, Alexander, simțindu-se vinovat față de Churchill din cauza nereușitei de la Anzio, era ferm decis să-și răscumpere vina oferindu-i superiorului său bijuteria mult dorită. În acest sens, la 4 mai, Alexander îi face o vizită generalului de

divizie american Lucian K. Truscott jr., comandantul forțelor blocate la Anzio, cu scopul mărturisit de a discuta planurile de ofensivă. Conform acestora, trupele de la Anzio trebuiau să înainteze pe direcția Valmontone, pentru a prinde Armata 10 germană ca într-o capcană — operație purtînd numele de cod *Buffalo*. Englezul îl suspecta și el pe Clark de a fi ordonat acestor trupe să intre direct în Roma, pe DN7, ceea ce le-ar fi permis germanilor să scape din încercuire pe drumurile laterale. De fapt, Clark alcătuisese trei variante pentru *Buffalo*, inclusiv una care prevedea intrarea directă în Roma, urmînd ca, la momentul oportun, Truscott să o aleagă pe cea mai potrivită. Alexander însă, fără drept de replică, îi declară că „singurul plan valabil este al său”.

Clark vede lucrurile în roz

A doua zi, Truscott îl informează printr-o telegramă, pe Clark despre toate acestea, adăugînd: „Vă rog să-mi spuneți dacă sînteți de acord. Știți că sînt alături de dv. pînă la capăt”. Clark spumegă. Cum să aprobe el, Clark, un plan impus de un britanic subordonatului său? Alexander să facă bine să se ocupe de propria lui armată. Situația este de-a dreptul scandaluoasă. Pune mîna pe telefon și îl cheamă pe Alexander. Îi spune că este „mirat” de mesajul lui Truscott. E oare adevărat că Alexander i-a dat lui Truscott instrucțiuni care contravin ordinelor lui? Alexander încearcă să-l asigure că nu a vrut să se amestece în treburile americane. Clark îl roagă ca în viitor să aibă bunăvoința de a-i se adresa lui și de a nu mai da ordine direct subordonaților săi! Bineînțeles, pentru a-l calma, Alexander îl asigură pe Clark că Armata 5 americană va intra prima în Roma, fără să reușească însă să-l și convingă că este sincer spunînd acest lucru.

După ce-și descarcă furia, Clark vede lucrurile mai în

¹ După debarcarea de la Anzio, Churchill îi scrie generalului Alexander: „Mă așteptam să văd o pisică sălbatică cățărîndu-se, dezlanțuită, pe munte. Și ce văd? O balenă zbătîndu-se pe plajă!”.

² Magazin istoric, nr. 3/1975.

Aliații se pregătesc pentru primul atac împotriva germanilor din Europa. În medaillon — generalul american Mark Wayne Clark

roz. Englezii nu vor reuși să-l tragă pe sfoară. El va fi cuceritorul Romei — primul în istorie, după Belizarie¹ (gîndul îi face atîta plăcere încît uită de Garibaldi²), care o va asalta prin sud. Se pregătește deja pentru celebritate. Fotograful, instruit să nu-l ia decît din „frumosul său profil”, și purtătorul de cuvînt nu-l părăsesc nici o clipă. Ziariștii atașați pe lingă cartierul său general sînt rugați să folosească pentru trupele lui numai denumirea: „Armata 5-a a generalului Mark Clark”.

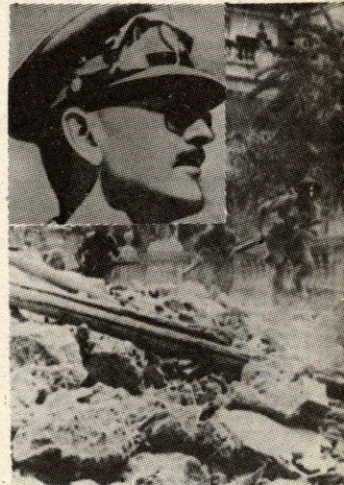
Din punctul lui de vedere, ar merita să fie recunoscut drept adevăratul comandant al operațiilor aliate în Italia. În timpul primului război mondial fusese rănit. Ajutase, într-un mod hotărîtor — după părerea sa — la crearea noilor divizii pentru cel de-al doilea război mondial. În 1942, ca reprezentant al generalului

Eisenhower, venise în Anglia pentru a organiza trupele americane din Europa. Contribuise la atragerea francezilor din Africa de Nord (pe atunci fideli guvernului de la Vichy) de partea aliaților, după o călătorie secretă, plină de peripeții, în submarin. Își pierduse chiar pantalonii în timp ce era urmărit de poliția mareșalului Pétain³! (fusese nevoit să și-i scoată ca să poată ajunge pînă la barca ce-l readucea la bordul submarinului). Conducea cea mai importantă armată a Statelor Unite, Armata 5; și tot el organizase și realizase debarcarea de la Salerno. La 46 ani, era cel mai tînăr general de divizie din toată istoria armatei americane.

Ambițios? Mai mult ca sigur. Însuși generalul Marshall îi ceruse lui Eisenhower: — Să stai de vorbă cu Clark și să vezi ce s-ar putea face pentru a-i atenua puțin ambiția. Clark știa însă că prietenul lui intim „Ike” avea o părere foarte bună despre el, deși nu avea habar că Eisenhower îi făcuse, în scris, următorul portret: „Este cel mai bun organizator, cel mai bun strateg și cel mai bun comandant de trupe, pe care l-am întîlnit în întreaga armată americană”. Ambiția e un lucru bun, spunea Clark; ea silește omul să devină energic.

Și el avea energie. Atît de multă, încît ar mai fi putut da și la alții. Fără doar și poate, el va fi primul în Roma.

Cu excepția marilor favoriți, mai erau și alți participanți la această cursă puțin obișnuită. De pildă, generalul Alphonse Juin, șeful Corpului expediționar francez. În acel sfîrșit de mai 1944, Juin nu se îndoaia nici o clipă că vitejii săi vor fi în stare să escaladeze Muntele Maio și să înalțe drapelul în virful lui. Șefii americani și britanici considerau, dimpotrivă, că escaladarea va fi imposibilă. Dar, ceea ce nu știau ei, era că pentru trupele lui Juin, compuse din francezi, marocani, algerieni și tunisieni,

5 august 1943: după debarcare, ostașii britanici luptă pe străzile Cataniei (port în estul Siciliei). În medaillon — generalul englez Harold Alexander

a lupta pe versanții muntelui sau pe un cîmp deschis însemna cam același lucru, mai ales pentru cavaleriștii originari de pe colinele Marocului meridional. Și, deosebi, ceea ce nu puteau înțelege era că un biet munte nu putea fi un obstacol atît de puternic încît să poată opri niște oameni decîși să-și recîștige onoarea și patria. Dincolo de Roma era Franța. Corpul expediționar al lui Juin trebuia să cucerească Roma, sau, cel puțin, să ajungă primul la porțile ei. Cu orice preț.

¹ Belizarie (c. 504-565), general bizantin care a luptat împotriva vandailor și persilor, lărgind hotarele Imperiului bizantin în nordul Africii, în Peninsula Italică — aflată sub dominația ostrogoților, pe care i-a învins cucerind Sicilia (535), Neapole și Roma (536) — și Asia. Conform unei legende, considerată ca neadevărată, se spune că a fost dizgrațiat și i s-au scos ochii, fiind nevoit să trăiască din cerșit. De aici celebrele cuvinte: *Date obolum Belisario!* (Făceți-vă pomană cu Belizarie!).

² *Magazin istoric*, nr. 10/1982, 6/1984; 9-10/1984.

Juin n-are de ales

În principiu, francezii aveau ca misiune să cucerească Muntele Maio și să înainteze, sub focul germanilor, de-a lungul văii râului Liri. Nu numai că oamenii săi vor fi decimați de naziști masați pe creste — se gîndea Juin — dar nici nu vor apuca să intre în Roma, deoarece vor fi împinși spre nord-vest de mișcarea trupelor din Anzio spre Valmontone, pe DN 6.

Din aceste motive, Juin considera că, în privința francezilor, planul de atac era extrem de injust. Ar fi trebuit să se permită corpului francez să cucerească crestele mai puțin

mici detalii, Juin îi scrie lui Clark cerîndu-i acceptul pentru propriul său plan. Cîteva zile mai tîrziu, pe 1 aprilie, șeful statului major al lui Clark vine să îl anunțe pe Juin, „odată pentru totdeauna”, că planul inițial rămîne în picioare. Era clar că americanul îi disprețuia pe francezi. Și totuși, în 1940, mulți ofițeri francezi se bătuseră vitejește cu nemții. Juin însuși, avînd brațul drept paralizat în urma unei răni primite în primul război mondial, rezistase pe frontul belgian contra unor forțe mult superioare numeric și nu dăduse ordinul de retragere decît după numeroase bătălii de ariergardă. Apăsese apoi orașul Lille și se predase numai pentru că își pierduse 80 la sută din oameni, ceea ce îl impresionase atît de tare pe generalul german, încît îl lăsase pe Juin și rămășițele trupelor sale să defileze înarmați prin Lille, în timp ce ostașii germani prezentau armele. Apoi, mareșalul Pétain obținuse eliberarea lui dintr-un lagăr de prizonieri și îl trimisese în Africa de Nord natală pentru a-i succeda generalului Maxime Weygand¹.

¹ Maxime Weygand (1867-1965), general francez; în 1930 devine șeful statului major al armatei, iar în anul următor inspector general al

trecut în fruntea armatelor Vichyului. Un timp, Juin îi rămăsese fidel. Ocazia de a se ralia aliaților se ivise însă odată cu debarcarea acestora în Africa de Nord².

Acum, Juin, sub guvernul provizoriu al Republicii franceze prezidat de generalul Charles

(Continuare în p. 58)

armatei și generalisim desemnat, dar, în 1935, trece la cererea lui, în rezervă. În 1939, reîntre în activitatea militară, fiind numit comandant-șef al forțelor din Orientul Mijlociu. La 19 mai 1940, în plină derută a armatei franceze, este rechemat în metropolă de Paul Reynaud, președintele Consiliului de Miniștri și investit ca șef al Marelui Stat Major și comandant-șef al armatei. Bătălia Franței este însă pierdută și, după o ultimă rezistență pe linia Somme, Weygand informează guvernul de necesitatea încheierii unui armistițiu (12 iunie 1940). Ministrul Apărării Naționale în cabinetul Pétain (iunie-septembrie 1940), Weygand, opunîndu-se lui Laval, e numit delegat general al guvernului și comandant-șef în Africa (septembrie 1940-novembrie 1941). În acest post, însuflă armatei din Africa dorința de a lupta și, deși refuza avansurile gaullistilor — pe care îi considera „rebeli” și „dizidenți”, duce tratative cu consulul american Murphy, care căuta sprijin pentru a facilita debarcarea aliaților (noiembrie 1942). Activitatea sa trezește suspiciunea hitleristilor, care, după ce obțin rechemarea lui definitivă în răpesc (12 noiembrie 1942) și îl deportează în Germania de unde este eliberat de americani în mai 1945. Reîntors în Franța, este imediat arestat din ordinul guvernului de Gaulle dar eliberat din lipsă de probe. Membru, din 1931, al Academiei franceze.

² Magazin istoric, nr. 1-3/1974.

Soldați marocani din corpul expediționar de sub comanda generalului francez Alphonse Juin

apărate care despărteau Dru murile naționale 6 și 7 și, în caz de reușită, să fie plasat înaintea Armatei 8 britanice, care avea ca misiune să dea asaltul principal. Va încuviința oare Alexander, care — Juin era convins — concepusese operația *Diadem* numai pentru a-i favoriza pe englezi, ca francezii să le-o ia înainte cu perspectiva de a câștiga cursa? Și Clark, care ținea mai presus de orice ca această onoare să revină americanilor, se va arăta oare mai înțeleghător?

După ce face o recunoaștere a terenului, notîndu-și cele mai

MARTIE
1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● În pavilionul artelor din șoseaua Kiseleff s-a deschis oficial expoziția de pictură turcă, prima manifestare de artă turcă la noi. Ministrul Turciei la București, în cuvântarea rostită, spune printre altele: „Pictura turcă este de dată recentă și renașterea ei nu datează decât de 60 ani, căci Islamul interzicea reproducerea în imagini a feței omenești. Iubitorii de artă, turcii au recurs de-a lungul vremii la artiști străini. Abia în 1874 s-a organizat la Istanbul cea dintâi expoziție de pictură turcă. Deși pictorii noștri apăreau atât de tîrziu în istoria artei, tablourile acestor precursori au atras atenția publicului internațional”.

● După un vechi obicei, în Anglia, femeile sînt cele care, la 29 februarie, cer în căsătorie pe bărbatul dorit. Se spune — relatează Lupta — că femeile fac uz de acest obicei: statisticele arată că multe căsătorii au fost încheiate în anii bisecți. În ziua de 29 februarie, doamnele sînt cele care, de asemenea, comandă și plătesc consumația. În această zi numai ele au dreptul să invite la dans, domnii așteptînd pe scaune să fie invitați. Acest obicei vine din Scoția. S-a crezut la început că el a fost introdus de regina Margaret a Scoției în anul 1228, dar istoricii au dovedit că meritul pentru aceasta ar aparține regelui Alexandru II al Scoției.

● În aula fundației Carol I prof. E. Heroveanu vorbește despre procesele lui Baudelaire, Verlaine, Oscar Wilde, Flaubert, Maupassant. Conferința face parte din ciclul: Oameni celebri în fața Justiției, organizat de asociația „Gîndirea europeană”, prezidată de Elena Văcărescu. (7 martie)

● Are loc în Capitală recitalul de dans al baletului rusesc de la Teatrul Mare din Moscova. Sînt

Tradiționalele mărțișoare, caracteristice acestui început de lună și care — cum notează ziarele — „au ocupat strada, galantarele”, oferă și de astă dată o notă aparte peisajului bucureștean. „Cine poate trece — scrie ziarul Dimineața cu data de 2 martie — fără să se oprească în fața vitrinelor încărcate cu ciorchinii primăverii? Cu toată larma străzii, megafoanele ambulanțelor se fac auzite: — Luați cadourile, luați mărțișoarele. Din loc în loc, au răsarit peste noapte adevărate magazine. Localul lor? Întreg trotuarul. Vitrina? O inimă roșie de carton, o ancoră albastră, fără cristal și fără firmă, pe care stau ghemuite, prinse în ac, sute și mii de figuri cu motive din cele mai diverse. Mărțișoarele reprezintă prinosul sufletului dăruit, al evocării trecutului și a tot ceea ce înseamnă încredere în viitor”.

Într-un viitor însă pe cerul căruia forțele revanșarde fasciste adună tot mai mulți nori negri. La 7 martie, Hitler denunță Tratatul de la Locarno¹ și trupele germane reocupă zona demilitarizată a Renaniei. Presa bucureșteană publică pe spații largi știri și comentarii despre gravele implicații pe care le are actul Germaniei hitleriste asupra desfășurării evenimentelor internaționale, informează despre ampla activitate pe care, în numele României, o desfășoară Nicolae Titulescu în apărarea legalității internaționale.

La 10 martie, la București se întrunește Consiliul de Miniștri care analizează actul înfăptuit de Germania nazistă. În baza mandatului dat de guvernul român, în ședința Consiliului Ligii Națiunilor, care are loc la 18 martie la Londra, ministrul de externe al României, Nicolae Titulescu, critică vehement — după cum menționează ziarele — politica de încălcare a tratatelor internaționale. „Dacă repudiarea unilaterală a tratatelor — spune între altele ministrul de externe român, în discursul său rostit în numele Miciei Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, cum citim în *Universul* din 20 martie — ar putea fi acceptată fără consecință, aceasta ar fi sfîrșitul și al securității colective și al Societății Națiunilor. Am intra într-o lume din care ne creдем ieșiți pentru totdeauna și care ar fi guvernată nu de forța dreptului, ci de dreptul forței”. Cu același prilej, tot de la Londra, șeful diplomației române releva într-o formulă esențială nocivitatea orientării celui de-al treilea Reich pe arena internațională: „Hitler este revizionist nu numai pentru el, dar pentru întreaga Europă”.

Astăzi la o depărtare de cinci decenii de la acele momente, după ce omenirea a cunoscut uriașul cortegiu de suferințe și distru-

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² *Magazin istoric*, nr. 12/1985, 1/1986.

Mărtisoare,
mărtisoare

Pe actualele
bulevarde
N. Bălcescu
și General
Magheru
în urmă
cu cinci
decenii

geri ale celui de-al doilea război mondial, dezlănțuit de Germania hitleristă, ne apare și mai evidentă justetea acestor aprecieri făcute de diplomatul român.

Răsfoind presa vremii nu putem să nu remarcăm, de asemenea, numeroase comentarii ce dau glas indignării opiniei publice românești, față de grava acțiune întreprinsă de Germania hitleristă. Într-un comentariu apărut în *Adevărul* din 10 martie, de exemplu, Mircea Grigorescu, după ce reamintește împrejurările în care a fost încheiat, în octombrie 1925, Tratatul de la Locarno, scrie că aceste împrejurări „lăsau să se creadă că Locarno va fi piatra unghiulară a păcii europene, deoarece prin el se consolida ordinea și se deschidea Germaniei calea către Geneva”. Dar, prin venirea lui Hitler la conducerea Reichului, „politica externă a Germaniei a început să deschidă Europei perspective de război, nu cele de pace pregătite de oameni de stat care creaseră spiritul de la Locarno”.

În același ziar, cu data de 21 martie, într-un articol de fond cu titlul *Front împotriva Germaniei*, Tudor Teodorescu-Brașiște scrie între altele: „România nu poate face decât o singură politică: politica păcii, politica respectului pentru tratate, politica respectului pentru frontierele existente. Conștiința românească adevărată are un singur răspuns: front împotriva Germaniei”.

Presa bucareșteană continuă să informeze despre festivitatea desfășurată cu prilejul așezării pe imobilul din 22 Avenue de l'Opéra, din Paris, a unei plăci comemorative ce amintește momente ale luptei desfășurate de români pentru realizarea marii uniri la 1 Decembrie 1918. *Lupta* din 4 martie, de exemplu, reproduce textul imprimat pe placa de „marmoră albă, simplă”, cum scrie ziarul, text care evocă activitatea desfășurată în capitala Franței de Comitetul Național al Unității Române: „În acest *Hôtel des deux mondes* și-a avut sediul, din ianuarie 1917 pînă în iunie 1919, Comitetul Național al Unității Române, prezidat de marele om de stat Take Ionescu și recunoscut oficial de către Guvernul Republicii franceze, la 12 octombrie 1918, Victor Antonescu fiind ministru al României în Franța. Acest Comitet Național reunea: o misiune parlamentară prezidată de Toma Stelian, fost ministru. O misiune universitară condusă de profesorii Nicolae Titulescu, ministru de finanțe și semnatar al Tratatului de la Trianon, George Mironescu, fost președinte de Consiliu, Emil Pangrati, fost ministru. O misiune a românilor din Transilvania, prezidată de părintele Vasile Lucaci.

Organul său oficial era ziarul *La Roumanie*, întemeiat de marele român Pavel Brătășanu și condus de Const. Banu, Const. Mille și Emil D. Fagure. În amintirea acțiunii patriotice urmărită în Franța de acest comitet, această placă a fost așezată la 27 februarie 1936 în prezența d-lui Jean Chiappe, președinte al Consiliu-

Cronică mărunță

— cum notează ziarul *Dimineața*, — primii artiști sovietici care vin în România. (11 martie)

● Regele Suediei, care a atins vârsta de 75 ani, a făcut o interesantă invenție în domeniul radionetiei, informează *Universul*. Este vorba de cadranul indicator al aparatelor de radio. Numele sau numărul postului căutat se luminează pe cadran numai atunci cînd am întors butoanele astfel încît audiația să atingă claritatea maximă. Lămpile cadranului vor indica de acum înainte în mod automat dacă aparatul este pus la punct. Industria de radio din Suedia a adoptat îndată această perfecționare. (14 martie)

● La sfîrșitul secolului trecut au fost descoperite la Berlin mai multe caiete voluminoase constituind Jurnalul intim al lui Beethoven. Deși scrierul genialului muzician e absolut indescifrabil, totuși cel care au încercat să-l descifreze au fost extrem de numeroși. Revista *Marianne* a dat spre publicare câteva fragmente din Jurnal, reluate de ziarul *Lupta*, din care splicăm și noi: „În cea mai agravantă epocă a sănătății mele, demonul a aruncat piatra care m-a doborât complet. De trei ani de zile aud din ce în ce mai puțin. E uimitor că, atunci cînd mi se vorbește, multe persoane par să nu observe nenorocirea care m-a lovit. Își închipuie probabil că sînt distrat. Aș putea spune că trăiesc complet izolat. De doi ani de zile fug de societatea oamenilor. Fără această nenorocire aș fi putut înăbuși întreaga lume îmbrășînd-o”. (15 martie)

● În corespondența rămasă de la Constantin Nottara s-a găsit o „curioasă și amuzantă” scrisoare din octombrie 1906 — cum scrie *Adevărul* din 8 martie

**MARTIE
1936**

Remilitarizarea
Renanței
de către
cel de-al

3-lea Reich (imagine obținută
prin fototelegrafie)

Cronică mărunță

— a lui Haralamb Lecca, director
al Teatrului Național din Iași,
către renumitul actor.

Despre ce este vorba? La Iași
se programase dezvoltarea unui
bust al lui V. Alecsandri, iar Not-
tara era desemnat să participe
la această solemnitate ca delegat
al direcției Teatrului Național
din București. Dar respectivul
bust nu exista și, în acea vreme,
la Iași nu se afla... nici un alt
bust al lui V. Alecsandri. Lecca
îi scria lui Nottara: „Dragă do-
nule Nottara, duminică dimineața
vei reprezenta Societatea drama-
tică din București, la dezvoltarea
statuii, la 9 ore — în redingotă
și, dacă e frig, în pardesiu.

Ca să sfârșim, o rugăminte f.
serioasă: n-am găsit în tot Ia-
șul un bust al lui Alecsandri.
Fii bun deci și caută unul din
București, mărime naturală, și
adu-l cu dumneata, ca bagaj.
Vom plăti, bineînțeles, transportul.
Una din persoanele care are acest
bust o dl. Stăncescu. Roagă-l să
îți-l încredințeze, garantând că
nu se va strica. Contez, căci,
fără bust, sintem pierduți. La
vedere, Lecca”.

Domnul Stăncescu, la care
credea autorul scrisorii că tre-
buie să se găsească un bust al lui
Alecsandri, era fostul subdirector
al Teatrului Național, sub direc-
toratul lui G. Cantacuzino. Și,
într-adevăr, Nottara l-a salvat
pe Lecca și a plecat la drum cu un
bust al lui Alecsandri. (19 martie)

● Luni seară se reprezintă — pe
scena Teatrului Național — cea
de-a 40-a piesă a marelui istoric
Nicolae Iorga. Un biet bătrîn
și un Doge. Cele 40 piese ale isto-
riului sînt: „Mihai Viteazul
(schită și poem dramatic); Mihai
Viteazul (dramă în 5 acte);
Învierea lui Ștefan cel Mare
(dramă în 5 acte); Un domn pre-
beag (dramă în 5 acte); Constan-

lui Municipal al orașului Paris, ministru al României în Franța
fiind Dinu Cesianu”.

Vineri 13 martie, orele 8 seara (ora 10 la București), pe scena
Marii opere din Paris are loc premiera operei compozitorului
român George Enescu, *Oedip*. Reprezentația este transmisă prin
postul de radio Paris Tour Eiffel și retransmisă de posturile de radio
românești. Întreaga presă bucureșteană consacră ample comenta-
rii acestui eveniment care umple de „bucurie și mîndrie pe toți
românii”. Astfel *Adevărul* din 13 martie scrie: „Reprezentarea ope-
rei *Oedip* a d-lui George Enescu la Opera mare din Paris constituie
unul din acele evenimente prin care poporul căruia îi aparține marelui
compozitor își înscrie o pagină de glorie în cartea civilizației uni-
versale”. La rîndul său, *Universul* din aceeași zi, comentează:
„Acest eveniment, a cărui însemnătate trebuie prețuită, înseamnă
o dată nu numai în istoria artei muzicale, ci și în istoria națiunii
române”.

La acest remarcabil eveniment se referă și *Cuvîntul liber* din
21 martie: „Contribuția lui Enescu apare cu atît mai impresionantă
și mai sublimă, cu cît ea se ridică, în clasică ei desăvîrșire, în vremu-
rile noastre cînd se ascut cu înverșunare în patria tocmai a acelor
genii cu care a fost comparat — Wagner, Beethoven, Schumann.
Umanitatea are nevoie de pace, de dragoste, de înălțare care numai
prin aceste magnifice opere artistice pot fi reprezentate”.

Numeroase ziare bucureștene reproduc, totodată, extrase din
presa franceză ce relevă aprecierile deosebite de care se bucură crea-
ția marelui compozitor român din partea criticii de specialitate.
În *Universul* din 18 martie, de exemplu, citim sublinierile criticului
francez Charles Pons, care scrie, între altele: „Creațiunea lui *Oedip*
pe scena Operei mari din Paris s-ar putea rezuma astfel: Triumful
lui George Enescu, gloriosul muzician român”.

Intre știrile și comentariile care rețin atenția răsfoind paginile
presei de acum cinci decenii se află și cele care se referă la
acțiunile întreprinse de studenții de la Facultatea de științe împo-
triva hotărîrii Consiliului Facultății de a interzice accesul în labo-
ratoare și seminarii al studenților care n-au plătit încă ultima rată
a taxelor. Studenții consideră această măsură nedreaptă și neome-
nească, mai ales că mulți dintre ei au plătit trei din cele patru mii
cît reprezintă taxa anuală. Situația lor este îngreunată și de faptul
că au de suportat mari cheltuieli și cu procurarea manualelor.

Ziarele publică un apel al secției Frontului Studentesc Demo-
cratic de la Facultatea de științe: „Viața în universitate devine, an
după an, mai grea. Noi, studenții de la Facultatea de științe, sintem,
de asemenea, aspru loviți de ultimele reforme universitare: legea
concentrării învățămîntului superior; interzicerea intrării ingine-
rilor universitari în corpul tehnic și, ca urmare, în întreprinderile

Copertă
a revistei
Realitatea
ilustrată

Liviu Rebreanu
la jubileul
a 50 ani
de viață

„Căderea eliteriei a tratatelor
nu poate fi înădușită, dacă în acest
cas am între țara LUME GUVER-
NATA NU DE FORTA DREPTULUI
CI DE DREPTUL FORTEI”
— spus de Rebreanu în Londra,
exprimând ușaia lapidar gândul

de stat; taxele mari, cursurile scumpe au efectul să îndepărteze de la cultură tocmai fiii poporului, marea masă a studenților săraci.

În fața acestei situații se impune să luăm atitudine.

De lupta noastră depinde ușurarea vieții noastre în universități.

Frontul Studențesc Democratic vă cheamă la luptă.

Fără deosebire de credințe politice și cu înlăturarea tuturor diversioniștilor împânziți, noi toți studenții la fel de greu loviți să luptăm pentru:

- 1) înlăturarea legii concentrării învățămîntului superior;
- 2) intrarea inginerilor universitari în corpul tehnic;
- 3) reducerea taxelor cu 50%;
- 4) desființarea taxelor de examene și rectorat“.

De altfel, lupta studenților se impune atenției opiniei publice sub diferite forme. Cu prilejul apariției unui nou număr al revistei *Studentul român*, editată de Frontul Studențesc Democratic, ziarul *Adevărul*, cu data de 21 martie, scrie următoarele: „Scoasă cu sacrificii și îngrijită de studentul Gogu Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democratic, revista cuprinde interesante articole în legătură cu problemele tineretului de azi, precum și discuții ample asupra situației economice a studențimii românești. În sinul universității, *Studentul român* servește ca îndreptar ideologic împotriva diversiunilor oportuniste“.

S-a stins din viață G. Ibrăileanu, „un fruntaș al intelectualității române, un precursor al marilor apostoli ai democrației noastre, un revoltat împotriva prejudecăților și un creator în critica literară și socială a stărilor de la noi“, scrie ziarul *Adevărul*, din 12 martie.

Din fragedă tinerețe — intern al școlii normale superioare din Iași, iar apoi student al Facultății de litere din Iași (1890) — a luat parte la mișcarea socialistă, sub conducerea lui Ioan Nădejde și Vasile Morțun. Între anii 1890 și 1893 a activat, împreună cu Ion Nădejde, scriind sub pseudonimul C. Vraja, la *Evenimentul literar*, apoi la *Lumea nouă*, cotidianul Partidului Social-Democrat. În 1906, împreună cu Stere și Ion Cantacuzino, întemeiază *Viața românească*, al cărui principal diriguitor era.

„În redacția *Vieții românești* — relatează ziarul menționat — o odaie lungăreață, despărțită cu un perete de scinduri de tipografia «Dacia», Ibrăileanu desfășura, ceasuri întregi, un arsenal întreg de spirite ascuțite față de prieteni, ca și de străinii veniți special la Iași să-și vadă «patriarhul», cum îl botezase părintele Gala Galaction“.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana Ursu, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

tin Brincoveanu (dramă în 5 acte); Cantemir bătrînu; Tudor Vladimirescu; Moartea lui Dante; Molire se răzună; Zădrea mănăstirii din Argeș (un act); Doamna lui Ieremia; Gheorghe Lazăr; Contra patriei; Isus; Cleopatra; Frate păgîn; Sfîntul Francisc; Casandra; Moartea lui Asur; Ovidiu; Catapeteasma ruptă-n două; O ultimă rază; Frumoasa fără trup (basnă în 5 acte); Fiul cel pierdut; Fata babei și fata moșneagului (legendă dramatică); Prin vremuri (tablouri vivante); Trei școli; Sarmală, amic al poporului (comedie în trei acte); Omul care ne trebuie; Îmbogățitul de război; Puterea obșnuită; Căderea măștilor; O jertfă simplă; Carte și viață; Pacea casei; Hațmatuchi (comedie); Cea mai bună; Convertirea d-nei președinte; Singele lui Mînos; Un biet bătrîn și un Doge.

Același ziar *Adevărul* scrie: „Prof. Iorga, în seara premierei, ocupă obliguina sa lojă, numărul 7, însoțit de d-na Iorga și de una din domnișoarele Iorga. Spre deosebire de alți autori, profesorul nu are nici un pic de emoții. (Tudor Mușatescu, de exemplu, în seara ultimei sale premiere a făcut trei tururi cu tramvalul Obor-Obor)“.

● În Palatul municipal din Tokio a fost depus de curînd un drapel original. 800 de japoneze și-au sacrificat părul pentru fabricarea acestui stîndard. Artiști specializați în acest fel de țesături au reușit să obțină un mare efect decorativ, împlind fire de păr negru, castaniu și alb. În mijlocul drapelului se poate vedea simbolul Japoniei: un soare care răsare. Creația a fost oferită armatei. Împăratul a primit acest dar și a hotărît ca originalul drapel să fie purtat în fruntea uneia dintre cele mai glorioase regimente ale țării. (29 martie)

Mai mult decît o precizare

CURSA SPRE ROMA (II)

Sub acest titlu am extras pasajele esențiale din două scrisori primite la redacție din partea istoricului gălățean Paul Păltănea, un vechi colaborator al revistei noastre. Ambele se referă la articolul Cronici de familii românești — Negri, de prof. univ. E. Boldan, apărut în Magazin istoric, nr. 11 și 12/1985, și conțin importante corecturi și precizări, rezultate din riguroase cercetări efectuate în arhive și biblioteci. De altfel, colaboratorul nostru este autorul unei recente lucrări închinată vieții și activității lui C. Negri. Să-l dăm cîvîntul:

„Am avut prilejul să demonstrez, într-un articol publicat în Revista de istorie, 1976, nr. 9, pp. 1325-1328, că toți acei dînașii amintiți de C. Negri în scrisoarea adresată lui V. Alecsandri, la 29 februarie 1872, nu sînt strămoșii familiei Negri. Adevărul este cel relevat de C. Gane (în ciuda faptului că E. Boldan pretinde că acesta nu a avut nici o dovadă) și înaintea lui de O.G. Lecca. Există două spîțe genealogice (le-am discutat în Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol», XX, 1983, pp. 291-300) redactate la 23 septembrie 1832 și 12 martie 1836 de membri ai familiei Negri, care dau ca începător al neamului Negri pe Mavrodî Apostol.

Afirmarea lui E. Boldan că Ion și Costin sînt fiii Jîtnicerului Negrea, nepot după tatăl al unui Apostol Negrea, este greșită. Jîtnicerul Negrea este tot una cu Negrea Apostol, nepotul lui Mavrodî Apostol, și tatăl lui Ion și Costin Negri. Acesta din urmă este bunicul lui Costache Negri și nu a murit în Basarabia, în 1824, ci la o dată cuprinsă în intervalul 14 iunie 1794-aprilie 1795. Am indicat, în cartea mea Viața lui Costache Negri, documentele care confirmă aceste date.

Soția lui Costin Negre a fost Maria, fiica lui Toma Luca și nu a vornicului Ioan Luca.

Petrache Negre nu a avut rangul de vornic, ultimul titlu de boierie la care a ajuns fiind cel de agă, la 3 februarie 1819. Așa-zisa numire a lui Petrache Negre la Departamentul Judecătoresc, ca și pretinsa colaborare la redactarea Codului Callimachi au ca sursă de inspirație un studiu mai vechi al lui Al. Papadopol-Callimachi, care nu se bazează pe documente menite să ateste exercitarea unor asemenea activități.

Catrina Negri nu a divorțat de soțul ei în 1850, ci la începutul lui 1841. La 23 martie/4 aprilie 1841, Eudoxiu Hurmuzaki a înțîlnit-o la Viena și era divorțată la acea dată. Nu a decedat în 1903, cum afirmă E. Boldan, ci la 13 februarie 1904 (Adevărul, XVII, nr. 5224, 17 februarie 1904).

Vasile Sturdza a fost cel de-al doilea soț al Zulnei, cu care s-a căsătorit la o dată în intervalul 12 februarie 1850-14 noiembrie 1850. Primul ei soț a fost Nicolae Mavrocordeat, cu care s-a căsătorit puțin înainte de mai 1839 și de care a divorțat în februarie 1846.

Pentru opinia că Costache Negri a învățat la școala Mitropoliei din Chișinău nu există nici o dovadă documentară. E. Boldan a preluat informația dintr-un articol al lui N. Gh. Munteanu-Birlad, publicat în 1912, care nu are alte lămuriri complementare...

Directorul pensionului francez de la Odessa a fost Louis Repey, stabilit mai tîrziu la Iași și la București, și nu Répét.

C. Negri nu l-a înțîlnit la Iași pe Saint Marc-Girardin, pentru că la 26 august 1836 Negri era la Neapole, iar Saint Marc-Girardin își datează impresiile din București și Iași, 10 octombrie 1836. Negri s-a întors în Moldova abia în octombrie 1837...

Discursul rostit de Negri la Paris, la comemorarea lui Ștefan cel Mare are data de 27 decembrie 1847/8 ianuarie 1848. Am publicat în Revista de istorie, 1980, I, pp. 159-162, un text autograf cu această dată. Alte texte autografe ale discursului au fost publicate de Andrei Pipidi în Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol», XVIII, 1981, pp. 585-589. E. Boldan ignoră aceste documente, folosind vechea dată: 27 decembrie 1848...

Cocuța Voghride nu a divorțat în 1863 de soțul ei Nicolae Voghride. La 9 iunie 1864 semnează cu numele soțului, care decedase la 12/24 aprilie 1863. Maria-Roma (de fapt Maria, căsătorită în 1872 cu Pietro de Roma) este fiica lui Nicolae Voghride și nu a lui Emanoil Ruspoli; mai trăia la 12 aprilie 1915.

Nu există nici o dovadă că mama Josefinei este artista Sabina Heinemann. Copiii Josefinei și ai lui Vasile Romalo s-au numit: Ecaterina, Alfred și Margareta. Cel de-al doilea soț al Josefinei, adică Ștefan Sturdza, era fiul lui Alexandru Sturdza-Birlădeanu și al Mariei Costandache și nu al lui Vasile Sturdza calama-camul și al Zulnei.

Paul PĂLTĂNEA

(Urmare din p. 53)

de Gaulle, unise fostele trupe din Africa ale Vichyului cu cele ale lui de Gaulle în vederea acestui mare atac. Își dădea însă seama că între cele două grupuri nu exista cea mai perfectă înțelegere: se acuzau reciproc de trădare. În sinea lor, „vichyști” considerau că partizanii lui de Gaulle își trădaseră superiorii. Iar „gaullești” îi acuzau pe „cei de la Vichy” că trădaseră Franța colaborind cu invadatorii germani. Juin spera că pe calea Romei cele două grupuri se vor reconcilia. Și că prietenul său Clark nu va folosi diplomația lui obișnuită, diplomația pumnului în masă, cînd el, Juin, își va susține din nou planul de a cuceri Roma, redînd onoarea Franței.

Clark ascultă sceptic. Dar dacă totuși Juin are dreptate? Dacă el va reuși să treacă munții? Atunci francezii de sub comanda lui i-ar deschide drumul spre Roma și englezii ar rămîne în urmă. Cu un suris șiret, Clark acceptă cererea lui Juin.

Pe 4 aprilie, în timpul unei reuniuni a comandanților aliați, Clark prezintă — susținîndu-le — propunerile lui Juin. Alexander ezită, apoi își dă acordul, punînd însă următoarele condiții: francezii vor ataca prin munți, în timp ce Armata 8 britanică va rămîne principală forță de izbire. În caz de reușită, francezii vor trebui să se oprească în zona Pico, chiar dacă, în momentul cînd vor ajunge acolo, s-ar afla înaintea trupelor britanice. Juin n-are de ales. E nevoit să accepte. Dar, pe 27 aprilie, două săptămîni înaintea atacului, el îi scrie lui de Gaulle: „Am simțămîntul că, odată străpungerea reușită, Corpul expediționar francez va lua frîiele”.

Lui Juin îi plac surprizele... Englezii, germanii, vor vedea ei...

(Va urma)
Selecție de text,
versiune românească și note:
Ana Maria ȘERBĂNESCU

ISTORIE ȘI PREZENT

LA BORSEC-BĂI

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Stațiunea Borsec-Băi se apropie de respectabila vîrstă de 250 ani. De aproape un sfert de mileniu (cele dintîi construcții destinate tratamentului datează din 1747), ea primește necontenit vizitatori.

Dar, așa cum s-a întîmplat și în alte stațiuni, izvoarele minerale și proprietățile lor tămăduitoare erau cunoscute de localnici cu mult înainte de apariția primelor amenajări. Potrivit tradiției, vechimea stațiunii ar cobori în veacul XVI și chiar mult mai adînc în timp, existînd dovezi că izvoarele de aici erau cunoscute încă pe vremea dacilor și romanilor. Într-o lucrare apărută în anul 1872, intitulată *Izvoarele stațiunii Borsec*, se precizează că în timpul unor amenajări rutiere, la „două piccioare” sub pămînt ar fi fost găsite monede și „sarcophage” romane.

Încă din momentul intrării în circuitul public, izvoarele de la Borsec s-au bucurat de cea mai largă prețuire. De la sfîrșitul secolului XVIII au început a fi solicitate și la Curtea imperială de la Viena. Cerințele fiind în necontenită creștere, mai mulți farmaciști venezi au început să ofere clientelei lor apă îmbuteliată pe care o prezentau ca fiind adusă de la Borsec. Succesul comercial a fost extraordinar, fiind însă urmat de un scandal la fel de mare. Ce se întîmplase? În goana după cîștiguri, farmaciștii respectivi găsiseră mijlocul de a „fabrica” o apă care să aibă compoziția minerală asemănătoare cu a Borsecului, dar care nu-și păstra calitățile. După o vreme, apa „precipită” — substanțele minerale se depuneau pe fundul vasului, sub formă de particule, iar lichidul își schimba culoarea. A fost nevoie de intervenția autorităților imperiale care, la 13 martie 1783, au emis o ordonanță prin care interziceau farmaciștilor să mai pună în vînzare apă minerală contrafăcută. S-a hotărît, totodată, stimularea comercializării ei de către localnici. Cine reușea să îmbuteleze și să trimită la Viena 1 000 de ulcioare cu apă de Borsec (autentică) era scutit de taxe de export și primea în plus c primă de 3 forinți de aur.

Cu timpul s-a constatat că apa se păstra mult mai bine în sticle. Urmarea a fost că una din societățile ce arendase exploatarea izvoarelor minerale de la Borsec — firma Günther-Zimmerhausen — a construit, în 1804, lîngă stațiune, o fabrică de sticle, lărgind astfel considerabil posibilitățile de exploatare. În cîteva decenii, apele de la Borsec puteau fi înfilnate în Grecia, Rusia, Turcia, Italia, ajungînd chiar și în Statele Unite. Reputația cu totul deosebită a apelor minerale de la Borsec este ilustrată și de marea număr de distincții dobîndite pe plan internațional: medalia de aur la Expoziția universală de la Viena (1873), medalia de aur acordată în același an de împăratul Franz Iosif (un mare prețuitor al apelor de Borsec), medalia de argint și diploma de onoare la Expoziția de la Berlin (1876), diploma de onoare la Expoziția de la Paris (1878). Firește, cea mai mare faimă au cunoscut-o apele de la Borsec în spațiul românesc, mai cu seamă după ce, în 1821, doctorul Vasile Pop a publicat la Buda cea dintîi lucrare românească consacrată acestui subiect: *Despre apele minerale de la Arpăc [vechea denumire a stațiunii Vilcele], Borsec și Covasna*.

Concomitent însă cu descoperirea de noi izvoare și captarea lor, în preajma așezării au început să-și facă apariția din ce în ce mai multe amenajări balneare, oferind posibilități de tratament chiar în cadrul stațiunii. De-a lungul întregului secol XIX și cu deosebire spre finele lui, au fost construite numeroase vile și case de odihnă, mai întîi în Borsecul de Sus, apoi, pe măsură ce solicitările deveneau tot mai numeroase, și în vatra propriu-zisă a satului, în Borsecul de Jos. Rînd pe rînd au apărut băile destinate tratamentului extern — Baia Noroiosul vechi, Baia Noroiosul nou, Baia Lazăr, Baia Clocotitorul —, construirea lor fiind și o consecință a marelui debit al izvoarelor. Numai acela care alimenta Baia Clocotitorul avea o capacitate de 360 tone apă minerală zilnic — cu mult peste posibilitățile de îmbute-liere. Aici au apărut, de altfel, încă din prima

jumătate a sec. XIX două bazine dotate cu 15 cabine. În 1868 s-au construit băile calde cu 10 compartimente și cu vanele confecționate din tablă zincată, apa fiind adusă de la izvorul Clocotitorul, printr-o conductă subterană, și încălzită în instalații, de asemenea, subterane.

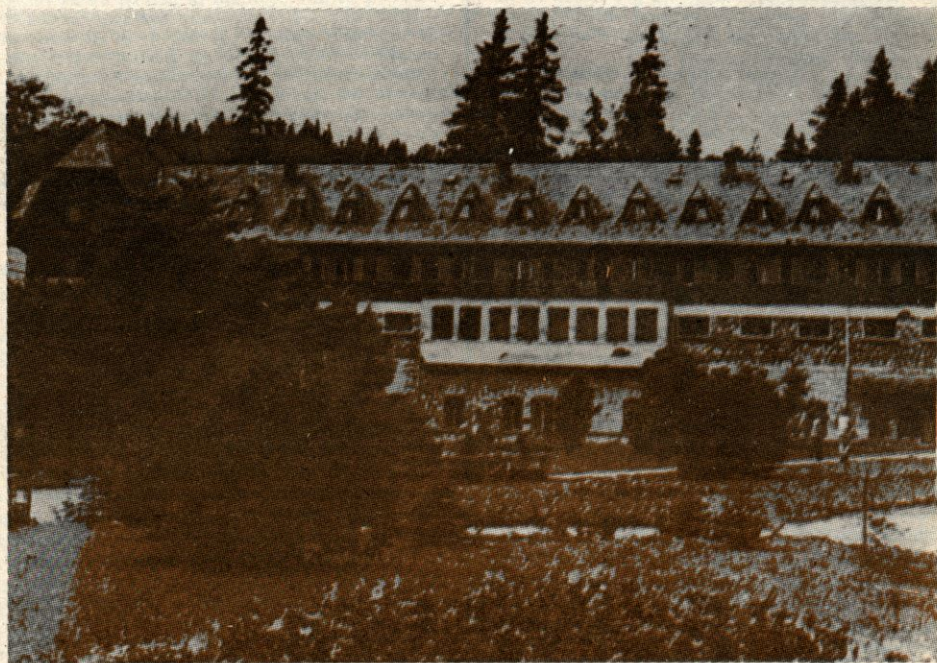
Au început, de asemenea, să fie folosite în tratament, nămolul și emanațiile de bioxid de carbon, exploatate tot mai eficient prin amenajarea de mofete. Astfel, în prima jumătate a secolului nostru și cu deosebire în anii ultimelor decenii, baza de tratament a crescut necontenit; în prezent se cunosc 23 izvoare minerale, carbogazoase, bicarbonatate calcice, magneziene, folosite atât în cura internă (afecțiuni ale tubului digestiv, enterocolite, gastrite cronice, boli de rinichi etc.) cât și în tratamente externe (băi calde în căzi și bazine acoperite, mofete, hidrotermoterapie ș.a.m.d., de mare eficiență în afecțiuni cardio-vasculare, hipertensiune arterială ateroscleroză, neuroză astenică etc.)

Cum arătam, apele minerale de aici, dat fiind armonia cu care se îmbină substanțele minerale ce intră în compoziția lor (mineralizarea 2200 mg la mie), conținutul bogat de bioxid de carbon, au

devenit de mult cunoscute și deosebit de apreciate în țară și peste hotare. De altfel, se poate spune că, între apele minerale din România, Borsecul este cea mai vestită — în vorbirea populară ea tinzând să se identifice cu însăși noțiunea de apă minerală. Nu o dată în unitățile de alimentație publică auzim persoane care solicită „un borsec” (sau „un borviz”) deși, de fapt, se cere o apă minerală de masă care poate să provină și din alte stațiuni: Biborțeni, Tușnad, Buziaș etc.

Stațiunea s-a dezvoltat continuu, dispunând azi de peste 2500 locuri de cazare. Borsecul oferă, de asemenea, largi posibilități turistice. Situat la 900 m altitudine, într-o depresiune intramontană, cu un climat bio-stimulator, între păduri de brad și foioase, satul de ieri, orașelul turistic de azi se remarcă printr-un peisaj de mare frumusețe, punctat de interesante obiective turistice și istorice: Grotă Urșilor, Peștera de Gheață, Cariera de travertin, bisericile de lemn de la Bilbor și Tulgheș — localități, de asemenea, bogate în izvoare minerale. Stațiunea dispune și de amenajări pentru sezonul de iarnă, având regim permanent de funcționare și oferind cu generozitate vizitatorilor multiplele ei daruri. ■

Baza de tratament Borsec

1921-1986: PARTIDUL COMUNIST ROMÂN - GLORIOASĂ ANIVERSARE

După cum am anunțat și în numerele anterioare ale revistei, inaugurăm acum un nou concurs Magazin istoric. Un nou concurs dedicat aniversării a 65 ani de la înființarea Partidului Comunist Român, eveniment cu adâncă semnificație în viața poporului nostru, ce a ilustrat prezența pe scena politică a Patriei unite, făurite la 1 Decembrie 1918, a partidului politic revoluționar care și-a asumat misiunea istorică de a transforma România de acum șase decenii și jumătate în România socialistă de astăzi.

Concursul este alcătuit din trei serii de câte 10 întrebări, ce vor fi publicate în numerele 3,4 și 5/1986 ale revistei, împreună cu taloanele de participare nr. 1, 2 și 3. Cele 30 întrebări sînt alcătuite pe baza articolelor apărute în Magazin istoric în anii 1976-1986. Cifra din paranteză de la fiecare întrebare reprezintă anul de apariție al articolului pe baza căruia a fost redactată întrebarea.

Răspunsurile la întrebări, împreună cu cele trei taloane de participare, vor fi trimise toate într-un plic pe adresa Revista Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului, nr. 2, cod. 70100, pînă cel mai târziu 15 iunie 1986 (data stampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs. Concuranții sînt rugați să menționeze cu majuscule, pe foaia cu răspunsurile, datele personale: nume, prenume, adresă, profesie, loc de muncă.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, câștigătorii vor fi desemnați, ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Numele celor care atasează două sau mai multe serii de taloane vor fi, desigur, de două sau mai multe ori în urnă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL 1	1 televizor DIAMANT
PREMIUL 2	1 aparat radio OLIMPIC
PREMIUL 3	1 aparat radio GLORIA 3
PREMIUL 4	1 aparat foto ORIZONT
PREMIILE 5-7	3 aparate radio SOLO 500
PREMIILE 8-10	3 aparate radio COSMOS 5
PREMIILE 11-15	5 aparate foto VILIA
PREMIILE 16-20	5 ceasuri POLJOT
PREMIILE 20-31	10 aparate foto SMENA 8 M
PREMIILE 31-45	15 serviete
PREMIILE 46-65	20 truse stilou SIRIUS
PREMIILE 66-85	20 seturi diapositive istorice
PREMIILE 86-135	50 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE 136-200	65 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea acestui nou concurs, adresăm tuturor participanților urarea de mult succes.

Prima serie de întrebări

1) Evocînd bogatele tradiții revoluționare ale maselor populare, ale forțelor progresiste, democratice ale poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Continuînd aceste luminoase tradiții, Partidul Comunist Român s-a identificat întru totul cu năzuințele întregii națiuni, fiind primul partid politic din România care și-a făcut un titlu de onoare din lupta pentru dezvoltarea economico-socială a țării, pentru întărirea independenței și suveranității naționale, pentru o viață mai bună și îmbelșugată a întregului popor”.

La marele Congres din mai 1921, de la București, delegații organizațiilor politice muncitorești din întreaga țară au hotărât organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia noii României făurite la

1 Decembrie 1918. Partidul Comunist Român a fost, astfel, primul partid politic reorganizat pe baze unitare pe cuprinsul întregii României.

Lucrările istoricului Congres din 8-12 mai 1921 au început în redacția ziarului *Socialismul*, în prezența delegaților purtători ai mandatelor organizațiilor muncitorești de pe întreg cuprinsul țării.

Precizați numărul mandatelor organizațiilor reprezentate de delegații la congres. (1983)

2) În primele zile ale lunii iunie 1933, din inițiativa P.C.R., la București s-a constituit Comitetul Național Antifascist (CNA) — largă organizație democratică de luptă împotriva războiului — în a căruia conducere centrală C.C. al P.C.R. l-a desemnat pe

tovarășul Nicolae Ceaușescu, înflăcăratul revoluționar, care se remarcase prin activitatea sa neobosită, prin patriotismul fierbinte și un deosebit simț organizatoric.

Un mare ecou a avut în rândurile populației chemarea C.N.A., publicată în ziarul *Dimineața* și *Adevărul*, prin care se făcea cunoscut scopul organizației: „Stringînd în jurul acțiunii antifasciste pe toți cei care lucrează cu brațul sau cu mintea la orașe și sate, vom putea stăvili în

1921-1986:

P.C.R. —

GLORIOASĂ

ANIVERSARE

* * *

concursul

magazin istoric

ediția 1986

**Cînd a fost public
rea C.N.A.? (1983)**

An aerial photograph showing a large railway bridge crossing a wide river. The bridge has a complex truss structure. Below the bridge, a large lock system is visible, with a ship passing through it. The surrounding landscape is flat and appears to be a river valley.

Proiecte de realizare a acestei căi navigabile au fost făcute și în sec. XIX și în pri-

Indicați numele publicației.
(1984)

Despre ce manufactură este vorba? (1980)

Cui aparțineau aceste cuvinte? (1976)

August 1944 a avut o însemnatate excepțională pentru definirea problemelor mari și complexe care se ridicau în fața țării în etapa respectivă. „Conferința — subliniază Programul Partidului Comunist Român — a făcut bilanțul istoricelor succese obținute de partid în lupta revoluționară și a trasat liniile directoare ale activității de viitor. Conferința națională a pus la ordinea zilei mobilizarea forțelor pentru redresarea și dezvoltarea economiei naționale și îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației, a elaborat programul transformărilor democratice ce se impuneau în acea etapă...”

La ce dată s-au desfășurat
lucrările acestei Conferințe na-
ționale a partidului? (1980)

7) „Azi însă e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența”.

Aceste cuvinte au apărut în *Socialistul*, ca o expresie a adeziunii cu care mișcarea socialistă de la noi participa la realizarea idealului unei patrii libere și independente.

La ce dată a apărut articolul
din care am citat? (1977)

8) La 11 august 1528 a fost înregistrat cel mai vechi conflict muncitoresc din istoria noastră, consemnat documentar — greva lucrătorilor tăietori de sare.

În ce localitate a avut loc?
(1986)

9) Afirmînd cu claritate unul din înaltele idealuri înscrise în programul socialiştilor români, revista *Dacia viitoare* scria la 1 aprilie 1883: „Rîvna naţională de a face un stat, o comunitate, o colectivitate cu toţi semenii noştri de aceeaşi origine, credinţe, aspiraţiuni se cheamă...”

Completați citatul. (1978)

10) Amploarea relațiilor internaționale ale României socialiste, prestigiul de care se bucură politica externă a partidului și statului nostru în lumea contemporană sînt ilustrate și de faptul că, față de 67 state cu care aveam rapoarte diplomatice în anul celui de-al IX-lea Congres, în 1985 numărul acestora depășea cifra de...

Precizați care cifră. (1985)

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VOIEVOZII DIN HĂLMAGIU

VASILE BUTA, jurist pensionar din com. Hălmagiu, jud. Arad, ne scrie, în completarea articolului Voievodatul — marturie a identității politice românești (nr. 3/1985) despre Voievodatul și voievozii Hălmagiului, din depresiunea cu același nume, de la începutul cursului mijlociu al Crișului Alb.

La mijlocul sec. XIV este menționat în documente voievodul Bibarch, „woevoda olakorum de Halmad” (voievodul valahilor din Hălmagiu).

Despre acest voievod nu se cunosc, plină în prezent, alte informații, după cum ne lipsește documente scrise pentru atestarea continuității voievodului în deceniile următoare. Dar lipsa documentelor scrise este suplinită de unele dovezi materiale, dintre care cel mai important este vechia biserică voievodală din Hălmagiu, ridicată spre sfârșitul sec. XIV. Pe peretele dinspre miazăzi, se poate vedea o vechi pictură numită „șirul voievozilor”. Cînd s-a făcut această pictură și pe care voievozii îi reprezintă încă nu se știe, după cum nu se cunoaște nici numele voievodului cititor din portretul votiv de pe peretele dinspre miazănoapte.

Voievodul este zugrăvit într-o mantie de culoare albastră, ținînd în mîini macheta bisericii; soția lui este îmbrăcată într-o mantie de culoare galben-auriu.

La mijlocul secolului al XV-lea, voievodatul Hălmagiului atinsese cel mai înalt grad de dezvoltare, în comparație cu alte voievodate locale. În anul 1441, voievodul Hălmagiului este amintit ca aparținînd de cetatea Șiria (îngă Arad). Un alt document din aceeași perioadă menționează pe voievodul Moga de Hălmagiu, căruia comitele Aradului, Ladislau Marath, îi cere ca împreună cu cnezii Ladislau Bilec, Ștefan de Birtin, Ioan de Brad și Șerban de Ribita, să aplice un litigiu între Simion, monetarul trezoreriei din Sibiu, cu iobagii din Baia de Criș.

În anul 1448, voievodul Moga de Hălmagiu a participat în fruntea unei armate de pe valea Crișului Alb și împreună cu fiii săi Sandrin și Mihail la lupta de la Kosovopolje. Ca urmare a acestui fapt alături voievodul cît și cei doi fii ai săi au fost confirmați de către Ioan de Hunedoara în drepturile lor. Din documente aflăm că ultima consemnare a familiei voievodale Moga de Hălmagiu aparține anului 1658. În Hălmagiu mai sînt menționați încă doi voievozi, Lupu, în 1577, și Petru, la 1600.

În secolul XVII, pe valea Crișului Alb și în străvechia vatră voievodală, au loc incursiuni ale turcilor aflați în pasajul de la Ineu. Ei asediază cetatea din Hălmagiu, în anul 1604, și jefuiesc satele din jur. Una din marile incursiuni este aceea din ziua de 9 ianuarie 1670 cînd, în zi de tirg, o ceată de circa 400 ieniceri omoară oameni, răpesc 30 copii și un mare număr de vite.

După anul 1699 (în urma păcii de la Karlowitz) se instalează și în depresiunea Hălmagiului puterea habsburgică. Ea înființează, în locul

vechiului voievodat, „Erariul de la Hălmagiu” (administrație de stat). În jurul căruia gravitau toate satele începînd de la Gurahont (25 km în aval) și pînă la Rîșculița (în amonte).

ISACCEA ESTE LA LOCUL EI

Între-adevăr — așa cum just ne sizează cititorul nostru Nicolae Condruț, din Capitală — următoarea „escală” după Cernavodă în întințarea istoric pe Dunăre (Magazin Istoric, nr. 6/1985) nu este Isaccea (cum dîtr-o neastînt de colofonare în redacție a apărut în revistă), ci Hirșova (antica localitate Carsium). Traseul trece apoi pe sub impunătorul pod de la Giurgeni-Vadu Olt — marea construcție a anilor noștri. Urmează, tireste, Brăila, apoi Galați și, după aceasta, Isaccea (unde se înalță vechiul oraș Noviodunum).

ASOCIAȚIA DE ISTORIE UNIVERSALĂ

MIHAI MANEA, din București: În decembrie 1982, cu prilejul aniversării generale a Asociației americane de istorie (American Historical Association), în prezența a peste 100 istorici din S.U.A. și de peste hotare, s-a constituit Asociația de istorie Universală (World History Association). La conducerea sa se află personalități marcante ale istoriografiei nord americane, precum Ross Dunn, William H. McNeill, Kevin Reilly, Craig Lockard, Joë Dixon, Ernest Menze, Ray Lorentas. În 1984, forul științific reunea peste 350 membri, cu precădere din S.U.A. dar și din Franța, România, Hong-Kong, Marea Britanie ș.a. Pronunțîndu-se pentru necesitatea cercetării istoriei universale dintr-o viziune globală, expresie a creșterii gradului de interdependență a fenomenelor istorice

din lume, asociația și-a propus sta-tornicirea unor manifestări, ca: reuniuni, simpozioane, editarea unor lucrări. Dintre dezbateri menționăm: Istoria universală 924-1500; Desființarea barierelor regionale, Periodizări, conceptualizări și premise pentru o istorie universală globală; Tehnologia în Istoria Universală. Organizația publică bianual World History Bulletin, ce reflectă activitatea sa.

CURIERUL ELEVILOR

În cadrul dialogului deschis de revista noastră între elevii pasionați de istorie, dialog menit, după cum am precizat în numerele anterioare, să înlesnească comunicarea între ei, prof. ION CIUCĂ, de la Școala generală Piatra-Sat, jud. Olt, ne relatează despre activitatea Cercului de istorie-arheologie de la această școală. Astfel, micii istorici, au participat la campaniile de săpături arheologice desfășurate la Piatra-Olt (punctele Nuceș și Vadul Codril) sub coordonarea dr. Marin Nica. Mărturiile arheologice aduse la lumină evidențiază existența neîntreruptă a vieții pe aceste locuri. La punctul Vadul Codril au fost descoperite patru locuințe de suprafață, din neolitic (în imaginea de mai jos), o groapă menajeră datată și 14 morminte feudale de la sfîrșitul sec. XIV. Această necropolă feudală a aparținut unui sat din timpul lui Mihai Viteazul. Au fost descoperite fragmente de ceramică, inele, cercei, nasturi, monede etc. La punctul Bistrița a fost identificată o așezare daco-romană, care urmează a fi cercetată.

Rezultatele activității arheologice a elevilor din Piatra-Sat se află expuse în muzeul școlii, realizat prin pasunea și strădanția școlarilor îndrăgostiți de istorie.

CONTENTS (Romanian History) N. Copolu The Historical Roots of the Romanian Communist Party • M. Ștefan Traditions of the Worker-Peasant Alliance • I.R. Mircea Constantin Brncoveanu — Dimitrie Cantemir: Rivalry or Cooperation? • L. Valea 1916. George Cosbuc at the Romanian Academy • S. Porcescu Sucevița and Galata: Feudal Monuments in Moldavia • M. Mușat 1867-1918. The Austro-Hungarian Dualism: a Nefarious Experience of the Past • C. Bălan Makers of Beauty in the Romanian Middle Ages • I. Popescu-Puțuri The Arsacides (IX) • C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961) as a Diplomat (II) • S. Pascu Distortion and Falsification of the History • K. Hitehins (US) A Passion for Romanian History • In Bucharest, 50 Years ago • V. Smărăndescu History and Present at Borsec-Băi

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Copolu Les racines historiques du Parti Communiste Roumain • M. Ștefan Traditions de l'alliance ouvrier-paysanne • I.R. Mircea Constantin Brncoveanu — Dimitrie Cantemir: rivalité ou coopération? • L. Valea 1916. George Cosbuc à l'Académie Roumaine • S. Porcescu Sucevița et Galata — monuments féodaux de Moldavie • M. Mușat 1867-1918. Le dualisme de l'Autriche-Hongrie — une expérience néfaste du passé • C. Bălan Créateurs de beauté au Moyen Age roumain • I. Popescu-Puțuri Les Arsacides (IX) • C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961), diplomate (II) • S. Pascu Fausse interprétation et falsification de l'histoire • K. Hitehins (EU) Passion pour l'histoire des Roumains • A Bucarest, il y a 50 ans • V. Smărăndescu Histoire et présent à Borsec-Băi

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Кополю Исторические корни Румынской Коммунистической Партии • М. Штефан Традиции рабоче-крестьянского союза • И.Р. Мирча Константин Брынковяну — Димитрие Кантемир: соперничество или сотрудничество? • Л. Валья 1916. Джордж Косбук в Румынской Академии • С. Порческу Сучевита и Галата — феодальные памятники Молдавии • М. Мушат 1867 - 1918. Австро-венгерский дуализм — пагубный опыт прошлого • К. Балан Созидатели красоты в румынском средневековии • И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (IX) • К.И. Турку Лучиан Блага (1895-1961) — дипломат (II) • Ш. Паску Извращение и фальсификация истории • К. Гитчинс (США) Страстный интерес к истории румын • В Бухаресте 50 лет тому назад • В. Смэрэндеску История и настоящее время в Борсеке-Баи

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Copolu Die geschichtlichen Wurzeln der Rumänischen Kommunistischen Partei • M. Ștefan Traditionen des Arbeiter-Bauern-Bündnisses • I.R. Mircea Constantin Brncoveanu-Dimitrie Cantemir: Rivalität oder Zusammenarbeit? • L. Valea 1916. George Cosbuc bei der Rumänischen Akademie • S. Porcescu Sucevița und Galata — mittelalterliche Denkmäler in der Moldau • M. Mușat 1867-1918. Der österreichisch-ungarische Dualismus — eine schlechte Erfahrung der Vergangenheit • C. Bălan Schöpfer des Schönen im rumänischen Mittelalter • I. Popescu-Puțuri Die Arsakiden (IX) • C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961) — der Diplomat (II) • S. Pascu Fehlinterpretationen und Fälschungen der Geschichte • K. Hitehins (USA) Leidenschaft für die Geschichte der Rumänen • In Bukarest, vor 50 Jahren • V. Smărăndescu Geschichte und Gegenwart in Bad Borsec

SUMARIO (Historia rumana) N. Copolu Las raíces históricas del Partido Comunista Rumano • M. Ștefan Tradiciones de la alianza obrero-campesina • I.R. Mircea Constantin Brncoveanu — Dimitrie Cantemir: ¿ rivalidad o colaboración? • L. Valea 1916. George Cosbuc en la Academia Rumana • S. Porcescu Sucevița y Galata — monumentos feudales moldavos • M. Mușat 1867-1918. El dualismo austro-húngaro — una nefasta experiencia del pasado • C. Bălan Creadores de hermoso en el Medioevo rumano • I. Popescu-Puțuri Los Arsácides (IX) • C.I. Turcu Lucian Blaga (1895-1961) — diplomata (II) • S. Pascu Torcimientos y falsificaciones de la historia • K. Hitehins (EE.UU.) Pasión por la historia de los rumanos • En Bucarest, hace 50 años • V. Smărăndescu Historia y presente en los Banos de Borsec

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfil.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

